

Bічник

І / 2002

Національного Банку України

Респектабельна обнова європейського дому

Шановні наші
автори, читачі, колеги!

Ми раді новій зустрічі з Вами у 2002 році.

Ви тримаєте в руках перший у цьому році номер оновленого "Вісника НБУ", якому невдовзі виповниться сім років. Із Вами разом він ріс, здобував авторитет, завойовував своє місце на ринку засобів масової інформації. Нині журнал важко уявити без Ваших ексклюзивних роздумів про розвиток економічної науки, досліджень з актуальних

питань фінансово-кредитної політики.

Ми щасливі, що наше видання об'єднує навколо себе той читацький і авторський актив, який чекає виходу кожного номера журналу, якому не байдужа його доля і який прагне писати, радити, співпереживати — словом, усе робити для того, щоб

"Вісник НБУ" став країним, глибшим, читабельнішим.

Бажаємо, щоб Ваша життєва активність, прагнення до новизни в банківській справі були тими чарівними сходами, які ведуть Україну у світ заможного, красивого й інтелектуально наповненого життя!

Залишайтесь завжди з нами!

Редакція журналу
"Вісник Національного банку України"

Редакційна колегія:
СЕНІЦ П.М. (голова)
БОНДАР В.О.
ВОРОНОВА Л.В.
ГАЙДАР Є.Т.
ГЕЄЦ В.М.
ГРЕБЕНИК Н.І.
ГРУШКО В.І.
ДОМБРОВСЬКИ Марек
ІЛАРІОНОВ А.М.
КАНДИБКА О.М.
КІРЄСВ О.І.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТОК В.Л.
ЛІСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІЕНКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ОСАДЕЦЬ С.С.
ПАТРИКАЦ Л.М.
(зав. редакцією — головний редактор)
РАЄВСЬКИЙ К.Е.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ФЕДОСОВ В.М.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
та банківського нагляду

Редактор відділу ПАПУША А.В.

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків
та інформаційно-програмного забезпечення

Редактор відділу КОМПАНІЄЦ С.О.

Відділ валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків

Редактор відділу БАКУН О.В.

Відділ економіки, законодавчого
забезпечення та комерційних банків

Редактор відділу В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Головний художник КОЗИЦЬКА С.Г.

Літературний редактор КУХАРЧУК М.В.

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу ФЕСЕНКО Н.М.

Дизайнери

ХОМЕНКО Ф.М.,
КОЗИЦЬКА С.Г., ГОРНЯК С.З.

Коректор

СІЛЬВЕРСТОВА А.І.

Оператор ЛІТВІНОВА Н.В.

Фото НЕГРЕБЕЦЬКОГО В.С.,

ЗАКУСИЛА В.П., ХМАРИ В.П.

Черговий редактор

ПАПУША А.В.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

E-mail: litvanova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Журнал рекомендовано до друку
Вченюю радою Київського національного
економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною
комісією України визнано фаховими

Передплатний індекс: "Вісника НБУ"
та додатка "Законодавчі і нормативні акти
з банківської діяльністю" 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета
Інженерно-технічним центром НБУ

Формат 60 x 90 / 8. Друк офсетний.
Умовн. друк арк. 8.0. Умовн. фарбовид. 114.4.
Обл.-вид. арк. 2.86

При передруку матеріалів, опублікованих у
журналі, посилання на "Вісник Національного
банку України" обов'язкове. Редакція може
публікувати матеріали в порядку обговорення,
не поділяючи думку автора. Відповідальність
за точність викладених фактів несе автор,
а за зміст рекламних матеріалів —
рекламодавець.

• Вісник Національного банку України, 2001

Вісник

Національного банку України

1 / 2002

Шомісячний науково-практичний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№ 1 (71) • Січень 2002

Зміст

Номер підписано до друку редакцією
періодичних видань НБУ 29.12.2001 р.

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Стельмах Монетарна політика як один із ключових факторів економічного зростання 2

НАГЛЯД ТА АУДИТ

С.Компанієць "Теорія і практика незалежного аудиту в Україні" 10

О.Бакун Розвиток внутрішнього аудиту в Україні 11

БАНКИ УКРАЇНИ

Говорили банкіри про наболіле 14

I.Бушуева Маркетингова стратегія банку з депозитних послуг 15

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків України та переліку операцій,
на здійснення яких банки отримали ліцензію Національного банку України,
внесені до 1 грудня 2001 р. 17

Перелік банків, які отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл

Національному банку України на здійснення операцій за станом на 1 грудня 2001 р. 18

Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на

здійснення операцій 19

Банки, вилучені з Державного реєстру банків України у листопаді 2001 р. 19

П.Чуб Теорія нетрадиційного управління кредитним портфелем комерційного банку 20

Динаміка фінансового стану банків України на 1 грудня 2001 року 24

ФІНАНСОВИЙ РИНOK

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2001 р. 25

L.Рябініна Теорія і практика кредитних відносин в Україні 26

В.Волохов Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу
функцій у кредитному процесі 30

C.Юргелевич Основні принципи іпотеки та іпотечне кредитування 33

ВАЛЮТНИЙ РИНOK

Загальний зовнішній довгостроковий борг України (за станом на 30.09.2001 р.) 35

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється

Національним банком України щоденно (за листопад 2001 року) 36

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється

Національним банком України один раз на місяць (за листопад 2001 року) 38

НОВІ КНИГИ

B.Загорський Актуальне дослідження питань економічної політики в Україні 38

ФОНДОВИЙ РИНOK

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2001 р. 40

O.Белінський, I.Даніліна Створення та функціонування інституту первинних

дилерів на ринку цінних паперів 41

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

L.Луценко Векселі та кредити: практичні правові аспекти 43

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

C.Михайличенко Євро — повноцінна валюта Європи, що об'єднується 46

НУМІЗМАТИКА І БОНИСТИКА

Про введення в обіг ювілейної монети "200 років Володимиру Далю" 51

Про введення в обіг пам'ятних монет "Модрина польська" 52

Про введення в обіг ювілейної монети "10-річчя Збройних Сил України" 52

A.Папуша Подарунок нумізматам 53

Про введення в обіг розмінних монет підвищеної якості карбування

номіналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок та 1 гривня 2001 року виготовлення 54

Євробанкноти 55

ПЕРСОНАЛІЇ

L.Патрикац В долонях доброти й любові цвіте — не відцвітає сад 63

АНОТАЦІЇ

Вимоги до текстових та ілюстративних матеріалів, які подаються
до редакції журналу "Вісник НБУ" III стор. обкладинки

Володимир Стельмах
Голова Національного банку України

Монетарна політика як один із ключових факторів економічного зростання

У статті аналізується вплив монетарної політики на процес економічного зростання та контролювання інфляції в Україні у 2001 році, визначаються пріоритети розвитку банківської системи країни в новому – 2002 році.

Перший рік нового тисячоліття стає надбанням історії. З макроекономічної точки зору для нашої країни він був загалом вдалим – досягнуто значного економічного зростання за відносно низьких темпів інфляції. Це основний здобуток макроекономічного розвитку України в році, що минув. Основними галузями виробництва, які забезпечували економічне зростання, були машинобудування, нафтопереробна, хімічна та нафтохімічна галузі промисловості, сільське господарство. Важливо зазначити, що економічне зростання відбувалося не лише за рахунок розширення виробництва, але і за суттєвого зростання продуктивності праці як в окремих галузях, так і в економіці України в цілому. Серед головних передумов відновлення економічного зростання – виважена грошово-кредитна політика центрального банку країни. Щоб закріпити позитивні тенденції, правильно визначити пріоритети подальшого розвитку, проаналізуємо макроекономічні аспекти зростання, поміркуємо над тим, які саме фактори та канали впливу монетарної політики сприяли економічному зростанню України в 2001 році.

РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Валовий внутрішній продукт

Результати функціонування української економіки в січні – листопаді 2001 року свідчать про збереження високих темпів економічного зростання, яке розпочалося 2000 року.

За 11 місяців 2001 року валовий внутрішній продукт (ВВП) України збільшився порівняно з відповідним періодом 2000 р. на 9.0% (за січень – листопад 2000 р. – на 5.4%, навіть за наявності ефекту низької бази порівняння).

Високі темпи економічного зростання у 2001 р. забезпечувалися підвищенням як зовнішнього, так і внутрішнього попиту. У першому півріччі економічне зростання ґрунтувалося на подальшому піднесенні експортних галузей промисловості, що стало результатом поліпшення конкурентоспроможності та розширення ринків збуту українського експорту (в основному в Росії), а також на підвищенні внутрішнього попиту. У другому півріччі 2001 р. економічне зростання зумовлювалося подальшим збільшенням внутрішнього попиту та зростаючим заміщенням імпорту. Значними темпами розвивалося виробництво у сільськогосподарському секторі, що пов’язано з його лібералізацією та сприятливими погодними умовами.

Найбільший приріст валової доданої вартості за січень –

листопад спостерігався в оптовій і роздрібній торгівлі – 23.8% (у січні – жовтні – 17.5%), обробній промисловості – 18.3% (у січні – жовтні – 19.3%), в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві – 11.4% (у січні – жовтні – 11.2%), будівництві – 7.0% (у січні – жовтні – 11.5%).

Протягом одинадцяти місяців 2001 р. зберігалися позитивні структурні пропорції економічного зростання – приріст валової доданої вартості в обробній промисловості (18.3%) у 5 разів перевищив темпи зростання валової доданої вартості в добувній (3.7%) та у 2 рази – приріст сукупного ВВП.

Випереджаючими темпами (порівняно з ВВП) збільшувалися обсяги виробництва валової доданої вартості у торгівлі (23.8%), причому протягом 2001 р. це зростання прискорювалося.

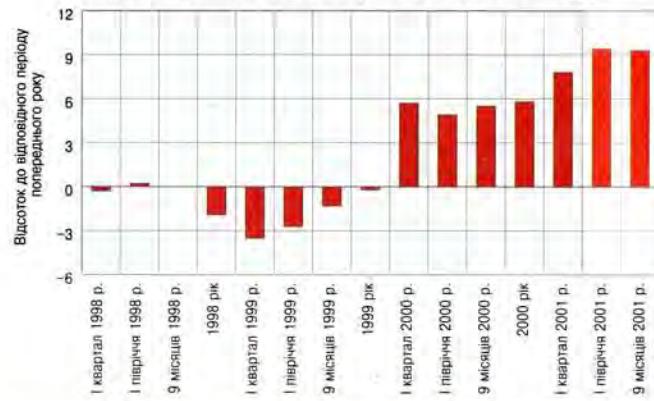
За результатами 11 місяців 2001 року темпи збільшення валової доданої вартості були позитивними за всіма видами економічної діяльності, крім закладів охорони здоров’я та соціальної допомоги, де протягом січня – листопада 2001 року вони знизилися і становили 99.7% до відповідного періоду попереднього року.

Темпи зростання чистих податків на продукти (10.0%) перевишили темпи збільшення сукупного ВВП, що є результатом скасування необґрутованих податкових пільг і має сприяти зміненню економічної бази бюджетної системи.

Виробництво

Боєгри промислової продукції за 11 місяців 2001 року збільшився порівняно з відповідним періодом попереднього року на 15.4%, а сільського господарства за 10

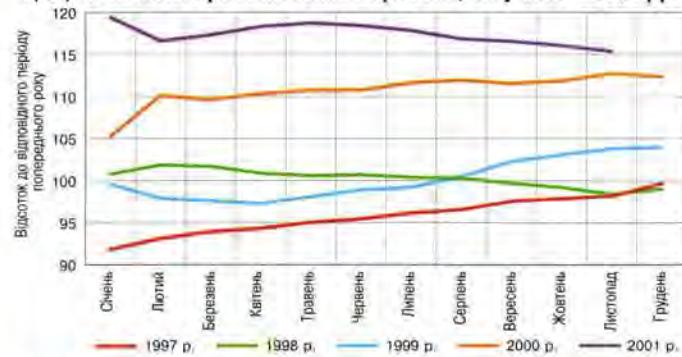
Графік 1. Реальний ВВП України за 1998–2001 pp.

місяців 2001 року — на 9.1%.

Найбільший приріст продукції за 11 місяців 2001 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року спостерігався у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки — 57.6%. Таке стрімке зростання пояснюється як ефектом низької бази порівняння (у січні — листопаді 2000 року виробництво в зазначеній галузі скоротилося на 11.2%), так і об'єктивними чинниками, зокрема, поширенням контролю приватних власників на нафтопереробні підприємства; розвитком торговельної мережі збути про-

Графік 2. Обсяг промислового виробництва у 1997—2001 рр.

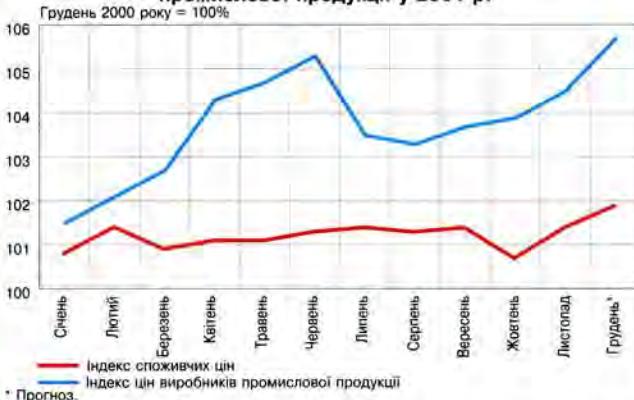
За результатами восьми місяців 2001 р. найбільш збитковими були підприємства житлово-комунального господарства та вугільної промисловості (вони мали відповідно 454.1 млн. грн. і 380.8 млн. грн. чистих збитків).

Найбільше збиткових підприємств та організацій — у вугільній промисловості (71%), матеріально-технічному постачанні та збуті (65%), на транспорті (62%) та в заготівлі (59%).

Доходи і зарплата

Іднення економіки та сповільнення темпів інфляції (у тому числі як результат монетарної політики НБУ) сприяли підвищенню рівня доходів населення, передусім заробітної плати, пенсій, соціальних допомог (за січень — жовтень 2001 р. порівняно з відповідним періодом минулого

Графік 3. Кумулятивні індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції у 2001 р.

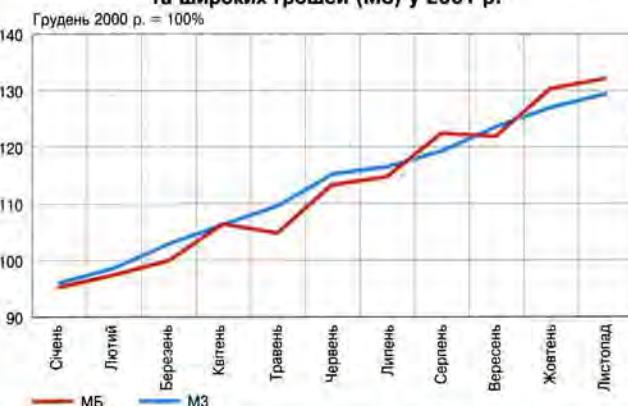
го року реальні грошові доходи населення зросли на 11.1%). У жовтні 2001 р. порівняно з жовтнем 2000 р. реальні грошові доходи збільшилися на 24.9%, причому, на відміну від попереднього року, реальна заробітна плата зростала значновищими темпами (у жовтні 2001 року порівняно з жовтнем 2000 р. вона збільшилася на 24.6%).

Проте рівень доходів населення все ще залишається низьким: хоча з початку року середньомісячна заробітна плата на одного працюючого в номінальному вираженні зросла на 32.5%, але в доларовому еквіваленті вона становить лише 63 долари США, у 49.1% працюючих вона нижча від середнього рівня по економіці, а середньомісячна зарплата 27.2% працюючих не досягає межі мало-забезпеченості.

Безробіття

Упродовж січня — жовтня 2001 року (в результаті активізації економічних реформ) на зареєстрованому ринку праці набули розвитку такі тенденції: зменшилася кількість вивільнених працівників; збільшився попит на робочу силу; в цілому знизився рівень безробіття (на прикінці жовтня 2001 року в Україні зареєстровано без-

Графік 4. Кумулятивні приrostи грошової бази (МБ) та широких грошей (МЗ) у 2001 р.

робіття на рівні 3.54 % від кількості працевдатного населення, тоді як на 1 листопада 2000 р. цей показник становив 4.2%); рівень безробіття у сільській місцевості залишився вищим порівняно з безробіттям у містах; зростали обсяги працевлаштування незайнятого населення.

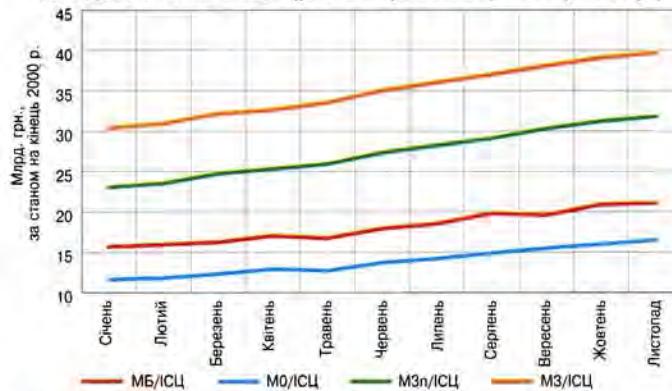
Утім, зазначимо, що за результатами вибіркових обстежень населення з питань економічної активності, проведених за методологією Міжнародної організації праці, рівень безробіття в Україні становить 11.4%.

Проблема безробіття дедалі більше набуває регіонального характеру: у деяких областях рівень зареєстрованого безробіття майже вдвічі перевищує середній показник по країні. Так, на Рівненщині та Тернопільщині він становив 6.8%, на Житомирщині — 5.8, Волині — 5.9, Сумщині — 5.5%. Як і раніше, найнижчий рівень безробіття був у містах Києві та Севастополі — по 0.7%, а також в Одеській області — 1.1%.

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА, ПРОПОЗИЦІЯ ГРОШЕЙ ТА ІНФЛЯЦІЯ

Важливим здобутком монетарної політики в 2001 році став безпрецедентно низький рівень інфляції на фоні значного економічного зростання. За результатами одинадцяти

Графік 5. Динаміка грошових агрегатів, скориговані на індекс споживчих цін (реальні грошові агрегати у 2001 р.)

місяців інфляція цін споживчого ринку становила 4.5%, продовольчих товарів — 5.2%, непродовольчих — 0.5%, послуг — 5.2% (за 11 місяців 2000 року зміна індексу споживчих цін сягала 23.8%, продовольчих — 25.5%, непродовольчих — 8.7%, послуг — 30.7%). Зміна індексу виробників за зазначеній період становила лише 1.4% (за відповідний період минулого року — 18.3%). Вже нині можна стверджувати, що інфляція в 2001 році становитиме близько 6%, що є найнижчим показником за всю історію незалежної України.

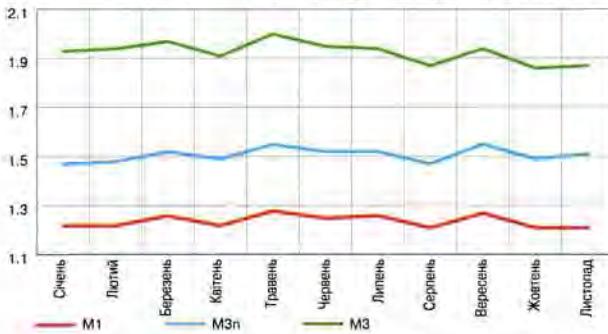
Низька інфляція — це, безумовно, одна з основних підвалин, на яких базується стійке економічне зростання в Україні у довгостроковому періоді. Порівняно з підвищеннем цін зростання грошової бази за 11 місяців 2001 року становило 32%, грошового агрегату М0 — 35.4%, широких грошей у національній валюти М3п — 35.4%, грошового агрегату М3 — 29.4%.

Протягом 2001 року зберігалася тенденція до зростання обсягів реальних грошей, тобто економічно обґрунтовані темпи збільшення грошової маси не провокували надмірного підвищення цін.

Зростання реальних грошових агрегатів є свідченням того, що національна грошова одиниця дедалі більше посилює свої позиції як засіб платежу, міра вартості та засіб заощадження, інакше кажучи, успішно виконує три основні функції грошей [1].

У зв'язку із цим варто зазначити, що в переважній більшості секторів економіки ціни не підлягають адміністративному контролю, а формуються як результат попиту і пропозиції.

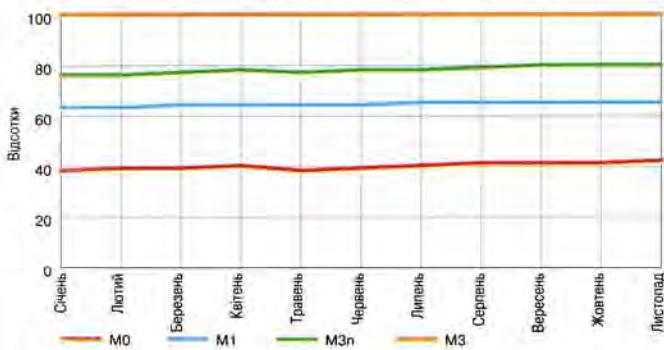
Графік 6. Мультиплікатори грошових агрегатів у 2001 р.

Мультиплікатори грошових агрегатів упродовж 2001 року були доволі стабільними. Те, що вони мають відносно низькі значення, свідчить про певні труднощі та проблеми як банківської системи України, так і економіки в цілому. Зокрема — про значну частку готівки у структурі грошової маси, що, з одного боку, є наслідком досить низького рівня довіри до банківської системи як надійного фінансового посередника, прагнень деяких суб'єктів господарювання здійснювати фінансові трансакції поза банківською системою, системних ризиків, а з другого — наслідком недостатнього розвитку системи масових безготівкових платежів. Наявна структура грошової маси спричиняє негативні наслідки для економіки в цілому (полегшує діяльність тіньового сектору, ускладнює стягнення податків, збільшує тривалість і кількість трансакцій у ході розрахунків).

Велика частка готівки у структурі грошової маси є основою проблемою для НБУ: це ускладнює контроль за грошовими агрегатами за допомогою непрямих монетарних

Графік 7. Структура грошової маси в 2001 р.

інструментів, унаслідок чого монетарна політика певною мірою втрачає ефективність. Тож поліпшення структури грошової маси — один із пріоритетів діяльності центрального банку країни.

Зважаючи на неперебачуваність реального попиту на гроші, Національний банк уважно стежить за трансмісійним механізмом в економіці України, прогнозуючи його можливі зміни. У разі тривалого пригливу валютних надходжень, а також появи ознак поживлення інфляції, НБУ готовий активізувати стерилізаційні операції (із застосуванням комплексу своїх монетарних інструментів) і забезпечити більшу гнучкість обмінного курсу.

ГРОШІ, МОНЕТИЗАЦІЯ ТА РЕАЛЬНИЙ ВВП

Основною визначальною рисою монетарного розвитку в 2001 році було значне збільшення грошової маси за дуже низьких значень інфляції, тобто — суттєве зростан-

ня обсягів реальних грошей в економіці.

Серед головних чинників значного збільшення попиту на гроші — високі темпи економічного зростання та продовження процесу ремонетизації економіки України.

Без сумніву, ремонетизація економіки у поєднанні з відповідними структурними змінами в реальному секторі, підвищенням продуктивності праці, залученням інвестицій та за умови ефективного функціонування банківської системи істотно сприяє зростанню реального ВВП. В умовах України темпи змін реального ВВП добре кореляються із процесом ремонетизації.

Економетричні дослідження засвідчують значну кореляцію між показником реального грошового агрегату M3 та змінами ВВП. У ході аналізу змін реального ВВП на кумулятивній основі порівняно з відповідним періодом попереднього року та грошового агрегату M3, скоригованого на індекс споживчих цін, встановлено, що кореляція за період із 1997 по 2001 рр. дорівнює 0.82 (див. графік 8).

Одним з основних факторів впливу на ремонетизацію економіки є інфляційні очікування суб'єктів господарювання, залежні від довіри до центрального банку та уряду, до монетарної та фіiscalної політики, яку вони проводять. Якщо інфляція центральним банком та урядом контролюється, зазначені очікування незначні, економіка наповнюється реальними грішми (тобто грошова маса зростає швидше, ніж рівень цін), а це у свою чергу стимулює зростання економіки. Стійка ремонетизація (у річному обчисленні), супроводжувана зниженням темпів інфляції, спостерігається в Україні з 1996 року (із часу проведення грошової реформи) — див. графік 9.

ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА, ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ТА РЕАЛЬНИЙ ОБМІННИЙ КУРС

2001 рік був роком курсової стабільності, яка стала одним із головних факторів стримання інфляції, економічного зростання та підвищення реальних доходів населення.

Валютно-курсова політика НБУ протягом 2001 року здійснювалася з урахуванням інтересів як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і держави в цілому, сприяла мінімізації виплат за зовнішнім державним боргом, поповненню золотовалютних резервів НБУ, залученню іноземного капіталу, нарощуванню обсягів реального ВВП, підвищенню життєвого рівня населення.

Національний банк України діяв в умовах високого рівня пропозиції валюти, зумовленого значним позитивним сальдо торговельного балансу та припливом капіталу за окремими статтями фінансового рахунку платіжного балансу, що створювало додатковий тиск у бік ревальвації гривні щодо долара США.

Запобігання значному зміщенню курсу з метою сприяння експортній діяльності та підтримання високих темпів економічного зростання було основним завданням НБУ. Воно реалізувалося шляхом активної політики інтервенцій та збалансованого валютного регулювання.

У 2001 р. міжбанківський валютний ринок діяв продуктивно — за 10 місяців обсяг операцій на ньому значно зросся порівняно з відповідним періодом попереднього року, що сприяло зовнішньоекономічній діяльності та економічному зростанню.

Водночас обсяг операцій на готівковому валютному ринку за цей час порівняно з відповідним періодом попереднього року дещо скоротився, що теж свідчить про поступ-

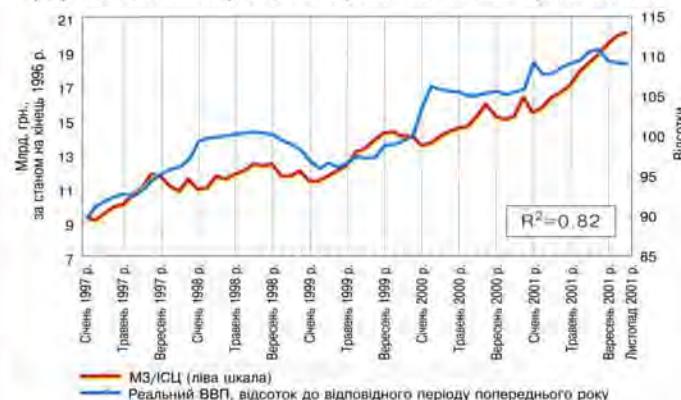
у напрямі дедоларизації економіки та про змінення довіри до гривні.

За 11 місяців 2001 року номінальний обмінний курс гривні щодо долара США ревальвував на 2.8%, а реальний (з урахуванням інфляції) — на 5.3%, реальний ефективний обмінний курс гривні щодо кошика валют країн — основних торговельних партнерів за 10 місяців 2001 р. зріс незначно — на 4.2% (див. графік 10).

Тобто валютно-курсова політика практично не послабила конкурентоспроможності економіки¹.

Обсяг золотовалютних резервів Національного банку за 10 місяців 2001 р. збільшився вдвічі, тобто зріс майже на 1.5 млрд. доларів США, сягнувши загалом близько 3 млрд. доларів, причому зовнішні активи на 1 млрд. доларів перевищили пасиви.

Графік 8. Реальний грошовий агрегат МЗ та зміни реального ВВП

Нагадаємо, що на початку року це співвідношення було зворотним — зобов'язання майже на 600 млн. доларів США перевищували активи. Зростання обсягу резервів дало змогу виконати всі міжнародні платежі за зобов'язаннями уряду (на суму 543 млн. доларів США) та НБУ (на суму 498 млн. доларів), завдяки чому за десять місяців 2001 р. рівень зовнішнього державного боргу знизився приблизно на 230 млн. доларів США.

За 9 місяців 2001 р. сальдо за рахунком поточних операцій платіжного балансу мало позитивне значення — 1.2 млрд. доларів США. В цілому за рік позитивне сальдо поточного рахунку очікується майже на рівні минулого року (без урахування вартості авіакомплексів, переданих Росії на початку 2000 р.).

Упродовж року ситуація в зовнішньому секторі економіки була неоднозначною. У першому півріччі спостерігалося значне збільшення позитивного сальдо поточного рахунку. При скороченні надлишкового сальдо балансу послуг було одержано профіцит за товарним балансом. Крім того, стан поточного рахунку значною мірою поліпшився завдяки збільшенню позитивного сальдо балансу поточних трансфертів, яке відбулося в основному за рахунок поступового зростання надходжень від приватних переказів. До того ж передбачені графіком витрати на обслуговування зовнішнього боргу в першій половині року були майже на 200 млн. доларів США меншими, ніж за відповідний період попереднього року.

Збереження позитивного сальдо у першому півріччі 2001 р. зумовлене передусім поліпшенням торговельного балансу за рахунок високих темпів зростання експорту і суттєвого

скорочення енергетичного імпорту. Проте зазначимо, що вже у другому кварталі темпи зростання як експортних, так і імпортних поставок майже зрівнялися і становили близько 20%.

Динамічному розвитку торгівлі сприяли цінова кон'юнктура на основні товари українського експорту (крім продукції металургійного комплексу) та збереження попиту на продукцію вітчизняних виробників, що зрештою сформувало умови для збільшення обсягів експорту значно вищими темпами, ніж прогнозувалося на початку року.

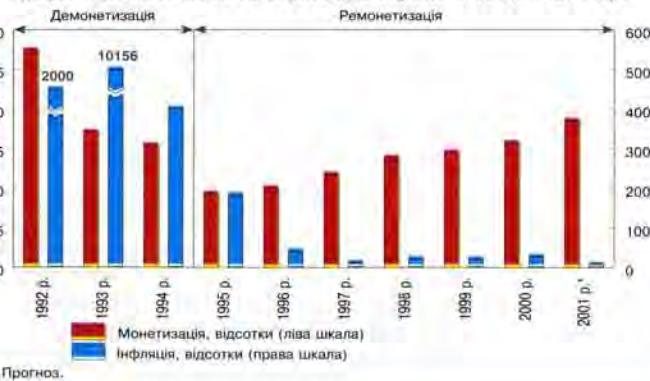
У липні минулого року ситуація на товарному ринку різко погіршилася. Справдилися очікування щодо сповільнення темпів зростання обсягів експорту, викликані запровадженням із 1 липня Росією в торгівлі з Україною принципу стягнення ПДВ за країною призначення товару та встановленням квот на ввезення українських труб до Росії. У зазначеному місяці обсяги експорту до країн СНД та Балтії становили 74.6% від минулорічного рівня, проте в цілому (за рахунок нарощування експортних поставок до країн так званого далекого зарубіжжя) позитивне сальдо товарного балансу ще зберігалося. У серпні та вересні вже було зафіксовано дефіцит товарного балансу, оскільки помірні темпи зростання експортних поставок в інші країни світу не змогли перекрити падіння обсягів експорту до Росії. У III кварталі 2001 р. обсяги експорту до Росії скоротилися на 27.7%. Наполовину зменшилися й експортні поставки до Туркменістану і Таджикистану. У серпні й вересні падіння загальних обсягів експорту становило відповідно 1% та 2%. Скорочення на 17% обсягів експорту продукції хімічної промисловості у третьому кварталі пов'язане в основному з антидемпінговими розслідуваннями щодо експорту мінеральних добрив з України. У серпні 2001 р. обсяги експорту продукції хімічної промисловості в цілому знизилися порівняно із серпнем попереднього року на 43 млн. доларів США, або майже на четверть. Ще одним негативним чинником стало зменшення на 3% обсягів експорту продукції машинобудівної промисловості.

Разом із тим обсяги експорту продукції АПК збільшилися. В 2001 р. її експортні поставки очікуються на рівні 1.6 млрд. доларів США, що на 305 млн. доларів, або на 22%, більше, ніж у попередньому році.

У цілому за рік темпи зростання експорту товарів очікуються на рівні 9.9%. Нагадаємо, що в 2000 р. цей показник становив 24%.

Водночас відбувалося стрімке нарощування обсягів імпортних поставок. Якщо у першому кварталі вони становили 95.7% від рівня попереднього року, то в другому — 122%, у третьому — 125%. У цілому ж за 9 місяців темпи зростання експортних та імпортних поставок зрівнялися (113%). Збільшення імпортних поставок відбувалося практично за

Графік 9. Монетизація та інфляція в Україні в 1992–2001 рр.

¹ Детальніше особливості сучасної валютно-курсової політики Національного банку України та конкурентоспроможності української економіки проаналізовано в статті [2].

всіма товарними групами. На відміну від 2000 року, коли темпи зростання обсягів енергетичного та неенергетичного імпорту були однаковими — на рівні 15%, минулій рік характеризувався високими темпами зростання неенергетичного імпорту за доволі помірного зростання імпорту енергоносіїв (за 9 місяців відповідно на 17.7% та 6.2%). В цілому за рік темпи зростання імпорту очікуються на рівні 11.9%.

Головними чинниками пожвавлення неенергетичного імпорту у 2001 р. були піднесення економіки, яке супроводжувалося збільшенням попиту на імпортні товари, зростанням обсягу інвестицій та реальна ревальвация гривні.

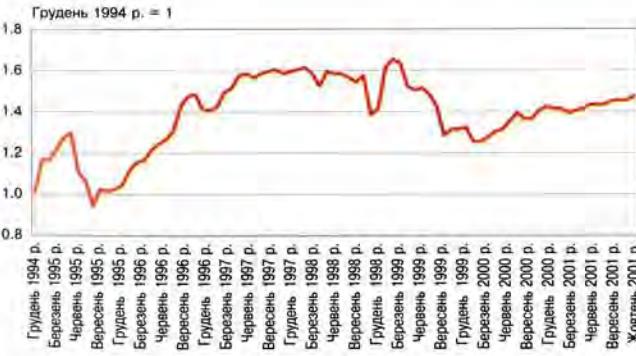
За III квартал 2001 року дефіцит товарного балансу становив 36 млн. доларів США, проте в цілому за 9 місяців ще зберігалося позитивне сальдо — у розмірі 400 млн. доларів. У цілому за 2001 рік очікується позитивний товарний баланс у розмірі 160 млн. доларів США.

Зростання обсягів поточних трансфертів у минулому році зумовлене збільшенням обсягів приватних грошових переказів, що здійснюються через банківську систему України, та надходженням коштів із Німеччини й Австрії для виплати компенсації жертвам нацистських переслідувань.

Приплив валюти за поточними операціями, надходження коштів від приватизації та проведення реструктуризації зовнішнього боргу дали змогу збільшити обсяги міжнародних резервів країни. На кінець року рівень резервних активів давав змогу забезпечити фінансування імпорту товарів і послуг майже на 9 тижнів (на кінець 2000 року цей показник становив 4.3 тижня).

Якщо тенденція до перевищення темпів зростання імпорту товарів над експортом зберігатиметься, то у 2002 році можна очікувати зменшення позитивного сальдо поточного рахунку майже вдвічі, за окремими оцінками — на рівні близько 600 млн. доларів США.

Графік 10. Індекс реального ефективного обмінного курсу гривні відносно валют семи основних торговельних партнерів

Розглянувши баланс товарів та послуг, складений за двома групами країн (СНД та всі інші країни), виявимо, що він більшою мірою залежить від реального курсу гривні щодо долара США у групі інших країн світу, ніж від реального курсу рубля у групі країн СНД (див. графіки 11, 12).

Передусім це пояснюється більшою відповідністю зовнішньої торгівлі з економічно розвинутими країнами ринковим відносинам, результатом чого є і вища еластичність експорту в ці країни та імпорту з них щодо реального курсу валют.

ПРОЦЕНТНА ПОЛІТИКА НБУ, КРЕДИТИ І ДЕПОЗИТИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Ситуація, що склалася на грошово-кредитному ринку впродовж 2001 року, дала змогу Національному банку України шість разів знижувати рівень облікової ставки НБУ — з 27% до 12.5% річних (останнє зниження облікової ставки відбулося 10.12.2001 року), в результаті чого відповідно зменшилися процентні ставки за кредитами банків у національній валюті — з 37.4% річних у січні до 30.2% у листопаді. За депозитами процентні ставки теж зменшилися — з 11.7% у січні до 10.2% річних у листопаді.

Але слід зазначити, що навіть за умов активного монетарного стимулювання Національним банком процесів подешевшання кредитів темпи зниження ставок поки що не такі, як хотілося б, — вони не адекватні заходам, яких вживав у цьому напрямі НБУ. Це ще раз доводить, що резерв дієвості монетарних методів впливу на ціну кредитів на сьогодні майже вичерпався. **Подальше стимулювання** за значених процесів можливе лише за допомогою заходів щодо поліпшення фінансового стану потенційних позичальників, удосконалення законодавчої бази стосовно захисту прав кreditorів тощо.

Основна мета процентної політики НБУ, з одного боку, — стимулювати процес “заощадження — інвестиції”, а з другого — стримувати можливий інфляційний тиск на економіку.

Послідовне зниження облікової ставки НБУ водночас зі зниженням та диференціацією нормативів обов’язкового резервування сприяло як зростанню депозитів у банківській системі, так і розширенню кредитування реального сектору економіки.

Аналіз динаміки обсягів депозитів, залучених банками за останні роки, характеризується насамперед підвищеннем активності населення щодо розміщення грошових коштів у банківських установах. Це свідчить про певне підвищення довіри до банківської системи України. За станом на 01.12.2001 р. залишки вкладів населення в національній та іноземній валютах у вітчизняних банках становили 10.1 млрд. грн.

Починаючи з 1998 року намітилася тенденція до реального зростання обсягів вкладів населення у банківській системі України. Так, у 1998 році зростання реальних депозитів населення в банківському секторі економіки становило 53.1%, в 1999-му — 16.2%, в 2000-му — 22.4%, за 11 місяців 2001 року — 46.6%.

Підвищення ліквідності комерційних банків і зниження вартості залучених коштів, формування ресурсної бази сприяли зростанню обсягів кредитування банками реального сектору економіки. Реальне зростання кредитних вкладень у економіку України становило у 1998 році 1.4%, в 1999-му — 11.6%, у 2000-му — 28.9, за 11 місяців 2001 року — 30.6%. Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі заборгованості за кредитами збільшилась з 18.4% у 1998 році до 20.4% на 01.11.2001 р. Приріст обсягів довгострокових кредитних вкладень за 10 місяців 2001 року становив 54.4%, тоді як за аналогічний період 2000 року дорівнював 23.6%.

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У2001 р. в Україні тривав процес зменшення кількості вітчизняних і зарубіжних банків: скоротилася частка іноземного банківського капіталу. За станом на 1 листопада 2001 р. в Державному реєстрі банків України було зареєстровано 190 банків, тобто на 5 банків менше, ніж на початку року. Із числа зареєстрованих 29 банків (15%) створено за участю іноземного капіталу (на початку року їх було 31), у тому числі 6 банків (3.2%) — зі 100-відсотковим іно-

Графік 11. Індекс реального курсу гривні відносно долара США (RER) та баланс товарів і послуг щодо країн світу, крім СНД та Балтії

земним капіталом (на початку року — 7). Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи України зменшилася із 14.5% на початку року до 13.3% на 1 листопада 2001 р.

У 2001 році НБУ було зареєстровано лише два нових комерційних банки (ЗАТ “Банк НРБ-Україна” та ЗАТ “Прайм-Банк”); із Державного реєстру вилучено 7 банків, із них 4 — внаслідок закінчення процедури ліквідації, 3 — в результаті реорганізації шляхом приєднання до інших банків на правах філій. На даний час ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій мають 152 банки (80% від їх загальної кількості), в тому числі 149 — на здійснення валютних операцій. За станом на 1 листопада 2001 р. у стадії ліквідації перебувало 37 банків, або 19.5% від їх загальної кількості, з них 17 банків ліквідовуються за рішенням НБУ, 16 — за рішенням господарських судів, 4 — за рішенням зборів акціонерів.

За січень — жовтень 2001 р. активи банківської системи збільшилися на 8.6 млрд. грн., або на 23.1%, і на 1 листопада 2001 р. становили 45.5 млрд. грн. Питома вага кредитного портфеля в загальній сумі активів порівняно з відповідним періодом минулого року підвищилася із 64% до 66.8%. За станом на 1 листопада 2001 р. кредитний портфель банків становив 30.4 млрд. грн., збільшившись із початку року на 6.8 млрд. грн. (28.5%). При цьому обсяг довгострокових кредитів зріс на 58.4%.

Значну роль у збільшенні обсягів кредитування відіграли

Графік 12. Індекс реального курсу гривні відносно російського рубля (RER) та баланс товарів і послуг щодо країн СНД та Балтії

стимулюючі заходи із часткового державного субсидування різниці між комерційною та обліковою ставками для сільськогосподарських підприємств.

За січень — жовтень 2001 р. на 1 млрд. грн. (майже вдвічі) збільшилися вкладення банків у цінні папери — на 1 лис-

топада 2001 р. вони становили 3.2 млрд. грн. (в 2000 р. їх приріст дорівнював лише 0.3 млрд. грн., або 18.5%).

Позитивним є також те, що за десять місяців 2001 р. на 0.8 млрд. грн., або на 27.3%, зменшилися розміри проблемних кредитів банків, а їх частка у кредитному портфелі банків скоротилася з 11.9 до 6.7% (у 2000 р. вони зросли на 16%).

Із початку року обсяг дебіторської заборгованості банків збільшився на 0.2 млрд. грн., або на 11.7%, і на 1 листопада 2001 р. становив 2.1 млрд. грн. (у 2000 р. він зріс на 5%). На 17.4% збільшилася сума пролонгованих кредитів.

Щоб забезпечити стабільність, зменшити рівень зовнішніх та внутрішніх ризиків банківської діяльності, у 2001 році, крім резервів під кредитні операції, дебіторську заборгованість та цінні папери, банки почали формувати резерви на відшкодування можливих збитків за коштами, розміщеними на коррахунках в інших банках та під присточені нараховані доходи.

За десять місяців 2001 р. загальна сума фактично сформованих банками

Метою процесу політики НБУ є стимулювання процесу “засадження — інвестиції” та поп-акція на потрівного інфляційного тиску на економіку

резервів за активними операціями зросла на 0.4 млрд. грн., або на 13.6%, і на 1 листопада 2001 р. становила 3.1 млрд. грн.

Із початку року загальна сума резервів за активними операціями збільшилася на 985.5 млн. грн. (56.4%). На 1 листопада 2001 р. вона становила 2.7 млрд. грн. У перспективі доцільно вдосконалити діючий механізм формування необхідних резервів за активними операціями з урахуванням якості активів.

Протягом 2001 р. сумарний регулятивний капітал банків збільшився на 2 млрд. грн., або на 42%, і на 1 листопада 2001 р. становив 7 млрд. грн. (у 2000 р. він зріс на 0.6 млрд. грн., або 15%). Із початку року кількість банків із розміром регулятивного капіталу понад 5 млн. євро збільшилася з 86 до 107.

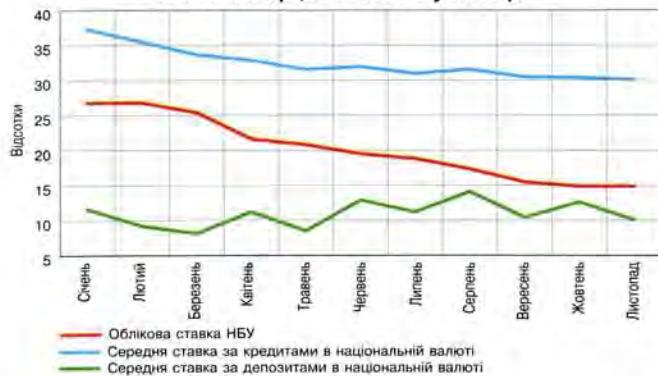
Загальний обсяг зобов'язань банків на 1 листопада 2001 р. дорівнював 38.1 млрд. грн., збільшившись із початку року на 7.5 млрд. грн., або на 24.7%. Зростання відбулося за рахунок збільшення обсягів коштів суб'єктів господарювання — на 17.3%, бюджету і позабюджетних фондів — на 100.3, коштів фізичних осіб — на 44.5, міжбанківських кредитів та депозитів — на 19.5%.

Прибутки банків на 1 листопада 2001 р. становили 488.6 млн. грн. (нагадаємо, що у 2000 р. банківська система мала збитки в розмірі 29.6 млн. грн.).

МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА ТА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ЗАВДАННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ, ПРОБЛЕМИ

Головним завданням на 2002 рік у сфері монетарної політики є збереження фінансової стабільності в країні як головної передумови забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення. Досягнення цієї мети потребуватиме від Національного банку продовження виваже-

Графік 13. Облікова ставка НБУ та процентні ставки комерційних банків у 2001 р.

ної монетарної політики. Вона й надалі має бути спрямована, з одного боку, на контролювання темпів інфляції (річне значення якої не повинно перевищувати відповідний програмний показник), а з другого — на створення монетарних передумов для підтримання процесів економічного зростання, що потребуватиме забезпечення зростаючого попиту на гроші з боку суб'єктів господарювання.

Пріоритетним напрямом валютно-курсової політики НБУ у 2002 році залишається зовнішня стабільність гривні, її обмінного курсу в поєднанні зі збільшенням обсягів міжнародних резервів. Курсова політика та основні елементи нині діючої системи валютного регулювання у 2002 році не повинні зазнати суттєвих змін. Курсова політика формується на основі поточного прогнозу позитивного сальдо торговельного балансу, зростання прямих іноземних інвестицій та надходжень від приватизації, позитивної динаміки інших макроекономічних та монетарних індикаторів.

Графік 14. Реальні депозити населення в комерційних банках (дефльювано на ІСЦ)

* Дані за 11 місяців.

торів. Проте навіть у цих умовах Національний банк прагнутиме підтримувати динаміку обмінного курсу на економічно обґрунтованому рівні, яка б сприяла розвитку експорту, а відтак і економічному зростанню, але не впливає на фінансову стабільність та інфляцію. Це сприятиме збереженню в 2002-му позитивних тенденцій розвитку валютного ринку, які чітко проявилися протягом 2001 року, та їх стимулюючому впливу на економіку.

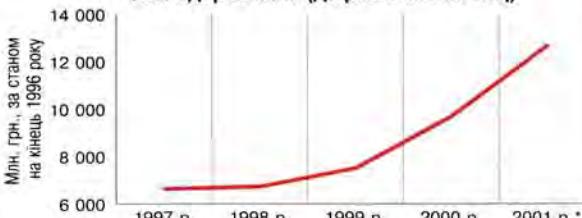
За таких умов забезпечення фінансової стабільності у 2002 р. значною мірою залежатиме від дій Кабінету Міністрів України. Зважаючи на обмежені можливості Національного банку щодо стерилізації грошової бази, чітке й неухильне виконання урядом своїх зобов'язань з погашення та обслуговування боргів перед НБУ буде одним із вирішальних факторів досягнення цілей грошово-кредитної політики. З огляду на необхідність забезпечення стабільності цін і курсу гривні, недопущення обкладання українських громадян "інфляційним" податком, не може бути й мови про відмову уряду від виконання своїх зобов'язань перед Національним банком або про чергову реструктуризацію навіть частини належних платежів.

Головним завданням на 2002 рік в сфері монетарної політики є збереження фінансової стабільності в країні як головної передумової забезпечення економічного зростання та підвищення добробуту населення

зобов'язань перед Національним банком або про чергову реструктуризацію навіть частини належних платежів.

У 2002 році важливою передумовою подальшого розвитку банківської системи має бути прискорення темпів реструктуризації та ринкової трансформації реального сектору економіки як головного чинника підвищення ефективності та прибутковості виробництва, що стимулюватиме зростання

Графік 15. Реальні кредити комерційних банків, надані суб'єктам господарювання (дефльювано на ІСЦ)

* Дані за 11 місяців.

грошових доходів суб'єктів господарювання і заощадження населення.

Основними завданнями розвитку банківської системи у 2002 році є:

- ◆ подальше підвищення рівня капіталізації банків, їх ліквідності шляхом активнішого залучення депозитів юридичних і фізичних осіб, акціонерного капіталу, в тому числі іноземного, капіталізації одержаного притоку, поліпшення якості активів, підвищення прибутковості банківських операцій та зниження необґрунтovаних витрат;
- ◆ зменшення кількості проблемних і фінансово нестійких банків, консолідація банків шляхом приєднання, а також злиття малих та середніх банків;
- ◆ зміцнення довіри населення України до банків, створення сприятливих умов для мобілізації банківською системою заощаджень населення;
- ◆ забезпечення належного правового регулювання кредитних відносин.

Серед найважливіших передумов успішного розвитку банківської системи країни в 2002 році — прискорення темпів реструктуризації та ринкової трансформації реального сектору економіки

Статтю подано до редакції 7 грудня 2001 року.

Література.

1. Стельмах В. Стратегічна ціль — стабільність гривні // Вісник НБУ. — 2000. — № 12. — С. 2—6.
2. Стельмах В., Петрик О. Обмінний курс, інфляція та конкурентоспроможність економіки // Вісник НБУ. — 2001. — № 9. — С. 3—6.
3. Стельмах В., Петрик О. Модель монетарного устрою "currency board": "за" чи "проти"? // Вісник НБУ. — 2000. — № 3. — С. 2—8.

“Теорія і практика незалежного аудиту в Україні”

“Теорія і практика незалежного аудиту в Україні”. Під такою назвою в Пущі-Водиці під Києвом відбулася четверта Всеукраїнська науково-практична конференція, на яку Спілка аудиторів України та Аудиторська палата України запросили численне товариство фахівців – керівників аудиторських фірм, аудиторів, науковців, викладачів вищих навчальних закладів. У ній також узяли участь представники Національного банку, міністерств, Державної податкової адміністрації, Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку, народні депутати України.

Упродовж двох днів напруженої роботи учасники конференції із трибуни, і в кулуарах піднімали й обговорювали животрепетні проблеми повсякденної аудиторської діяльності. Одна з них – координація та узгодження дій вітчизняних аудиторів – особливо на часі, адже бухгалтерським обліком та аудитом в Україні офіційно займаються аж п'ять громадських організацій.

Так чи інакше, заклик до взаєморозуміння звучав досить часто. Відкрив конференцію президент Спілки аудиторів України Іван Пилипенко. Пленарне засідання розпочала голова спостережної ради Аудиторської палати України Світлана Столярова, яка ознайомила присутніх із власним дослідженням “Українські аудитори і міжнародні стандарти”. Цей день конференції був на диво багатий цікавими дозвіллями. У цілковитій тиші звучав негучний голос метра української спеціалізованої науки – доктора економічних наук, професора, члена ради Спілки аудиторів, члена Аудиторської палати, автора підручників і книг Франца Бутинця, який порушив проблеми теорії українського аудиту. Він ущент розбив бездумно скопійовані іноземні підходи до

аудиту і практики його проведення. “Якщо бути об’єктивними і відвертими, – зауважив учений, – то слід сказати, що теоретичні розробки з проблем аудиторської діяльності повністю занедбані. За 10 років у цій справі ми практично не просунулися вперед. Як користувалися неправильно перекладеними з англійської мови підручниками на початку 1990-х років, так і користуємося сьогодні”.

Із презентацією Всеукраїнського інституту внутрішніх аудиторів перед присутніми виступила президент цього закладу, начальник відділу контролю аудиту генерального

Четверту Всеукраїнську науково-практичну конференцію відкрив президент Спілки аудиторів України Іван Пилипенко.

департаменту банківського нагляду Національного банку України Олена Полетаєва.

Зі змістовними доповідями виступили генеральний директор аудиторської фірми “Каупервуд” (м. Дніпропетровськ) Валерій Галасюк (із темою “Про “термін придатності” фінансових коефіцієнтів”), директор аудиторської фірми “Норман-аудит” Олександр Жук (“Суть, мета й основні функції аудиту в Україні”); кандидат економічних наук, директор сумської аудиторської фірми “Гудвіл-плюс” Олександр Малишкін (“Кому потрібний обов’язковий аудит та відповідальність аудитора?”); кандидат економічних наук, доцент Київського національного економічного університету Олена Петрик (“Умови домовленості на проведення аудиту і підготовка аудиторської перевірки”); аспірант Української академії банківської справи (м. Суми)

У кулуарах конференції з новими виданнями фахової літератури знайомляться президент колективної аудиторської фірми “Аудитконсульт-еко” (м. Київ) Сергій Голотяк, референт аудиторської фірми “Каупервуд” (м. Дніпропетровськ) Світлана Кучугура, генеральний директор аудиторської фірми “Каупервуд” Валерій Галасюк, директор колективної аудиторської фірми “Аудитконсульт-еко” Ганна Лазаренко, директор аудиторської фірми “Фінанси та аудит”, президент Харківського регіонального відділення Аудиторської палати України Вікторія Лісіна (на фото – справа наліво).

Віталій Середа ("Аудит незавершеного виробництва"); доктор економічних наук, професор Київського національного економічного університету, член Аудиторської палати Василь Сопко та інші.

Учасники конференції вперше мали нагоду ознайомитися зі щойно видрукуваним офіційним виданням Аудиторської палати — першим номером інформаційного бюллетеня "Аудит в Україні — 2000 р. (статистика та аналіз ринку аудиторських послуг)". Бюллетень сприятиме аудиторам-практикам у визначенні тенденцій розвитку аудиту в Україні, його особливостей у регіональному та галузевому аспектах.

"За круглим столом" наступного дня обговорювалися такі проблеми, як обов'язковість аудиту і розширення поля обов'язкового аудиту; контроль якості аудиторських послуг: хто і як повинен його здійснювати; ціноутворення в аудиті: контроль за цінами, регулювання нижньої межі цін; боротьба з "демпінгом" в аудиті; відповідальність аудитора перед замовником, суспільством та професією; професійна етика аудитора.

За підсумками четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції сформульовано рекомендації, де констатовано, що незалежний аудит в Україні фактично вже склався як різновид професійної інтелектуальної діяльності у сфері господарювання. Ринок аудиторських по-

слуг завдяки певній стабільноті законодавчого поля аудиту має ознаки стабілізації, а послугами цих фахівців охоплені всі регіони України. Із прийняттям у 1998 році Національних нормативів аудиту і рішенням Аудиторської палати України про запровадження міжнародних стандартів аудиту у вітчизняну практику український фаховий загал має реальні шанси інтегруватися у світове поле аудиту як сегмент глобальної економіки.

Учасники конференції відзначили позитивну роль та зусилля міжнародних донорів, насамперед USAID та американської компанії IBTCI, їхню співпрацю з Аудиторською палатою і Спілкою аудиторів у реалізації проекту реформування бухгалтерського обліку та аудиту в нашій країні.

На думку учасників конференції, сьогодні слід зберегти обов'язковість аудиту перш за все стосовно захисту корпоративних прав власників. Український аудит повинен розвиватися як шляхом розширення об'єктів його обов'язкового застосування, так і шляхом підвищення його якості для замовників.

З трибуни конференції досить часто зустрічав заклик до взаєморозуміння. А зрозуміти одне одного можна лише спілкуючись. За ці два дні чимало важливих моментів професійної діяльності з'ясували у такий спосіб президент Спілки аудиторів України Іван Пилипенко, народний депутат України Дмитро Чобіт і доктор економічних наук, професор Київського національного економічного університету, член Аудиторської палати України Василь Сопко (справа наліво).

Світлана Компанієць,
"Вісник НБУ".

Нотатки з конференції /

Розвиток внутрішнього аудиту в Україні

21 листопада 2001 року в Навчальному центрі НБУ відбулася Всеукраїнська конференція "Становлення та розвиток внутрішнього аудиту в умовах трансформації ринкових відносин", організована Всеукраїнським інститутом внутрішніх аудиторів України за підтримки Національного банку України. Генеральним спонсором конференції виступила відома аудиторська фірма Прайсютерхаускіпєрс. Представники аудиторських фірм, великих підприємств, економічних вузів, понад 30 комерційних банків обговорювали актуальні проблеми внутрішнього аудиту.

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ — ВИМОГА ЧАСУ

З переходом України до ринкової економіки система управління комерційними організаціями — планування, облік і контроль виробничо-господарської діяльності — радикально змінилася. В сучасних умовах, коли необхідно враховувати інтереси власників комерційних структур, їх акціонерів, трудових колективів, потрібні нові методи. Практика свідчить, що нині найкращим інструментом ринкової перебудови комерційної організації є

запровадження системи внутрішнього аудиту.

Історія внутрішнього аудиту, нагадав учасникам конференції партнер компанії Прайсютерхаускіпєрс **Джеррі Парффіт**, налічує тисячоліття. Археологи стверджують, що 5 тисяч років тому у Вавилоні вже була служба аудиторів. Тоді функція аудиту полягала у повторному виконанні операції, що перевірялася. З ускладненням господарської діяльності процедура аудиту вже не могла зводитися лише до цього: слід було сконцентруватися на контролі й аналізі.

Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів США

поняття “внутрішній аудит” тлумачить як “незалежну діяльність із перевірки та оцінки роботи організації в її

Джеррі Парфіт, партнер компанії *Прайсуптерхаускуперс*

Хоча наша компанія — зовнішній аудитор, вона радо погодилася спонсорувати конференцію внутрішніх аудиторів: адже якщо вони працюватимуть ефективно, це полегшить роботу зовнішніх аудиторів.

інтересах”. Внутрішній аудит — це органічна складова загальної системи менеджменту комерційної організації, що здійснює внутрігосподарський контроль з метою визначення адекватності фінансової політики цілям і завданням діяльності організації. Він виконує консультаційну, інформаційну, захисну, аналітичну, контрольну, координаційну функції.

В останні десятиліття вимальовується ще одна дуже важлива в умовах ринкової економіки функція внутрішнього аудиту. На цьому, зокрема, наголошували на конференції **Джеррі Парфіт** і директор Інституту фондового ринку **Дмитро Леонов**. Для фондового ринку недостатньо фінансового звіту компанії, що подається раз чи двічі на рік: нині стає практикою майже щоденне розміщення в Інтернеті аудиторських звітів про діяльність компанії. Даних міжнародної системи бухгалтерського обліку вже замало для оцінки ринкової вартості компанії. Це спонукало *Прайсуптерхаускуперс* розробляти нові стандарти звітності, в якій, крім вартості матеріальних, враховуватиметься також вартість нематеріальних ресурсів: інтелектуальної власності, людський фактор тощо.

ПРАВОВА БАЗА ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В УКРАЇНІ

В Українській банківській практиці внутрішній аудит виник на основі відомчої ревізії — до 1987 року внутрішній контроль за діяльністю банку здійснювали контрольно-ревізійні служби. Внутрішній аудит передбачає якісно новий вид внутрішнього контролю і принципово відрізняється від контрольно-ревізійних служб. Внутрішня ревізія виявляє порушення або зловживання; внутрішній аудит має далекосяжніші цілі: проаналізувати сам процес контролю, виявити ризики, оцінити ефективність управління банком.

Олександр Кіреєв, директор генерального департаменту банківського нагляду НБУ

Внутрішні аудитори — унікальні фахівці. Це останній бастіон оборони власників банку перед зовнішніми силами — банківським наглядом НБУ, податковою інспекцією.

Кінцевим продуктом роботи аудиторів мають бути конкретні рекомендації.

Важливо, щоб аудитори не стали зброєю керівництва для з'ясування стосунків.

Систему внутрішнього аудиту в комерційних банках було запроваджено згідно з нормативними документами НБУ. В складних умовах розвитку економіки і становлення вітчизняної банківської системи він набуває все більшої ваги, перетворюючись на один із основних інструментів підвищення ефективності управління комерційного банку.

1 жовтня 1997 року набув чинності розроблений Європейським Союзом регламент 97-02 щодо посилення

внутрішнього аудиту в банках країн — членів ЄС. У ньому є вимога щодо створення у кожному банку служби внутрішнього аудиту. Першою серед країн СНД на ней відреагувала Росія: у серпні того ж року Центральний банк Російської Федерації ухвалив ряд відповідних документів. Однак підрозділів внутрішнього аудиту в російських банках так досі й не створено.

Про законодавче та нормативне регулювання внутрішнього аудиту в Україні на конференції розповіла відповідальний секретар Всеукраїнського інституту внутрішніх

На конференції було презентовано підручник “Внутрішній аудит у комерційному банку”, створений за участю фахівців НБУ та Всеукраїнського інституту внутрішніх аудиторів України.

аудиторів України, завідуюча сектором менеджменту і зовнішніх зв'язків Національного банку України **Тетяна Шпаківська**. Постановою Правління НБУ від 20.03.1998 року № 114 затверджено Положення “Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України”. Наявність такої служби в банківській установі є обов'язковою умовою отримання ліцензії на здійснення банківської діяльності. Упродовж перших років незалежності

Тетяна Подігрушна, голова Полтавського осередку Всеукраїнського інституту внутрішніх аудиторів України, головний бухгалтер страхової компанії ТАС.

Внутрішній аудит бере на себе відповідальність у іншій формі, ніж аудитор зовнішній. Помилки внутрішнього аудитора можуть спричинитися до відсторонення його від роботи чи адміністративного покарання. Аналогічні помилки зовнішнього аудитора не матимуть для нього суттєвих наслідків. Лише тоді, коли клієнту завдано серйозних збитків, можливі певні етико-економічні наслідки на зразок втрати репутації чи якихось фінансових санкцій за рішенням арбітражного суду.

Внутрішній аудит спрямований насамперед на надання допомоги підрозділу, що перевіряється, зовнішній — на виявлення недоліків з метою їх усунення. При внутрішньому аудиті, як і при зовнішньому, отримана інформація є конфіденційною і обговорюється лише з керівником або правлінням компанії.

правила аудиту фактично встановлював НБУ; із травня 1999 року ці повноваження за ним закріплено Законом “Про Національний банк України”.

Однак внутрішній аудит, а отже, і його нормативне забезпечення, необхідні не лише для банківських, а й для

інших комерційних структур. Тож слід докласти неабияких зусиль у роботі з парламентом, де не завжди усвідомлюють

Паденко О.В., аудитор "Райффайзенбанк Україна"

Служба внутрішнього аудиту повинна всіляко сприяти підвищенню професійного рівня її співробітників, а самі внутрішні аудитори — докладати всіх зусиль для поглиблення власних знань і професійних навичок.

необхідність розвитку аудиту, зазначили учасники конференції. У цьому зв'язку пані Шпаківська повідомила, що Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів (США) прийняв 21 новий стандарт внутрішнього аудиту для консультативних зобов'язань для професійного використання, 20 із яких є базовими. Ці стандарти матимуть суттєве значення для роботи внутрішніх аудиторів усього світу й українських зокрема.

ІНСТИТУТ ВНУТРІШНІХ АУДИТОРІВ УКРАЇНИ

Міжнародний досвід свідчить, що становлення інституту внутрішнього аудиту проходило ті ж стадії, що й зовнішнього. У 1941 році створено Міжнародний інститут внутрішніх аудиторів, призначення якого — підвищувати їх професійний рівень та освіту.

У 2001 році з'явився і Всеукраїнський інститут внутрішніх аудиторів України. Його президент, начальник відділу контролю та аудиту генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України **Олена Полетаєва** ознайомила учасників конференції з місією та стратегічними цілями і завданнями нової організації. Пані Полетаєва впевнена: створення інституту дасть змогу розробити і запровадити стандарти та Кодекс етики внутрішніх аудиторів, що значною мірою сприятиме підвищенню їх професійного рівня. Інститут діє на правах громадської організації. Його діяльність тісно пов'язана з діяльністю Міжнародного інституту внутрішніх аудиторів. Олена Полетаєва зачитала привітання конференції від куратора українського інституту, віце-президента Міжнародного інституту внутрішніх аудиторів **Жана-П'єра Гарріте**.

Концепцію підготовки та підвищення кваліфікації внутрішніх аудиторів виклада віце-президент Всеукраїнського інституту внутрішніх аудиторів, президент аудиторської фірми "АПіК" **Тетяна Бернатович**, яка водночас є членом Союзу аудиторів України та членом Федерації бухгалтерів та аудиторів України. Вона наголосила, що інститут створено не лише для аудиторів банків, а й для інших комерційних структур.

Про права та переваги, які одержують члени Всеукраїнського інституту внутрішніх аудиторів, розповіла голова комітету із членства інституту, начальник відділу внутрішнього аудиту "Банку Австрія Кредитанштальт Україна" **Тетяна Лебединець**. Індивідуальні та корпоративні члени українського інституту автоматично стають членами Міжнародного інституту внутрішніх аудиторів, що відкриває доступ до його матеріалів і дає змогу скласти екзамени на диплом сертифікованого внутрішнього аудитора СІА.

Хоча внутрішній аудит робить в Україні перші кроки, є вже певні успіхи. Про це, зокрема, йшлося у виступах **Тетяни Шопської**, голови ревізійної комісії інституту, внутрішнього аудитора ВАТ "Державний ощадний банк України" — установи, що має складну ієрархічну структуру: центральний апарат, 25 регіональних управлінь, майже 600 відділень та 800

філій; **Сергія Олійника**, керівника відділу внутрішнього аудиту (численністю 119 осіб) Укртелекому, організації, яка налічує 130 тисяч працівників, та інших. Детальний план створення

Дмитро Шаркій, аспірант Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова, аудитор

На жаль, поки що немає загальноприйнятих "правил гри" між роботодавцями та внутрішнimi аудиторами. Відтак професія внутрішнього аудитора серед професій, які вимагають високого рівня кваліфікації, — найменш соціально захищена.

Ні Аудиторська палата України, ні ГоловКРУ не зацікавлені у регламентації такого соціального явища, як внутрішній аудит. Лише Інститут внутрішніх аудиторів України спроможний і покликаний надати правовий та організаційний статус внутрішньому аудиту як організаційній формі внутрігосподарського контролю.

служби внутрішнього аудиту, починаючи з розробки положення і закінчуючи розробкою адміністративних процедур та планів на випадок непередбачених обставин, запропонував голова осередку інституту по Київській області, начальник відділу внутрішнього та зовнішнього аудиту акціонерного банку "Еталон" **Ігор Пермяков**. Отже, незважаючи на труднощі становлення внутрішнього аудиту в Україні, його перспективи видаються обнадійливими.

Олег Бакун,
"Вісник НБУ".

Другий корпус НБУ по вулиці Інститутській, 9 у Києві.

з доповідями на нараді виступили Голова Національного банку України Володимир Стельмах та Президент Асоціації українських банків Олександр Сугоняко. Вони відзначали, що 2001 року банківська система досягла позитивних результатів. Вона розвивалася динамічніше, ніж економіка країни. Загальні активи комерційних банків за 9 місяців 2001 року збільшилися на 20.3% при темпах зростання промислової продукції на 15%, ВВП – на 9.1%.

Обсяги кредитування суб'єктів господарювання зросли на 35.7%. Майже в півтора раза збільшилися обсяги довгострокового кредитування і наполовину зменшилася частка проблемних кредитів у портфелях банків. На тлі змінення стабільноти валюти й низького рівня інфляції монетизація економіки за 9 місяців перевищила 17%. Порівняно з 01.01.2000 року подвоїлися обсяги вкладів населення, що свідчить про посилення довіри до банківської системи України.

Доповідачі наголошували, що спеціалісти НБУ, Асоціації українських банків, працівники банків посилено займалися нормативним регулюванням і приведенням нормативних актів НБУ у відповідність із новою редакцією Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Серед проблем, які доведеться розв'язувати банкірам, найголовнішими є недостатній рівень капіталізації банківської системи, збиткова діяльність окремих установ, значна частка непрацюючих активів, зокрема дебіторської заборгованості. Великими залишаються видатки банківської системи, що підвищує вартість послуг.

На нараді зокрема розглянуто такі питання: реалізація і проблеми грошово-кредитної політики НБУ в 2001 році та її основні напрями на 2002 рік; економічна діяльність банків та її нормативно-правове забезпечення; проблеми діяльності банків та шляхи їх подолання з урахуванням вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність", основних принципів ефективного банківського нагляду та директив ЕС; деякі аспекти валютного регулювання на сучасному етапі; роль банків у протидії легалізації грошей, отриманих злочинним шляхом; порядок надання банками інформації про значні та /або сумнівні операції.

У нараді взяли участі заступник Го-

Головний офіс
Укрексімбанку у Києві.

Говорили банкіри про наболіле

23 листопада 2001 року в Києві у залі засідань Укрексімбанку відбулася спільна нарада керівництва Національного банку, Асоціації українських банків за участю працівників центрального апарату, керівників територіальних управлінь НБУ та голів правління комерційних банків України. У відвертій професійній розмові банкірів ішлося про набутки року 2001-го та невирішенні проблеми.

лови Національного банку Володимир Кротюк, керівники департаментів НБУ Ніна Дорофеєва, Віктор Зінченко, Олександр Кірєєв, Віктор Кравець, Анатолій Савченко, Сергій Яременко, керівники 23 територіальних управлінь НБУ, віце-президент АУБ Антоніна Паламарчук та керівники понад 100 комерційних банків.

Обговорюючи доповіді, вони загострювали увагу на питаннях подальшого вдосконалення валютного ринку та контролю за валютними операціями, зокрема, за операціями на Лоро-рахунках; необхідності розширення рефінансу-

зокрема про підвищення рівня управління ризиками банків і поліпшення стану внутрішнього аудиту банків; необхідність посилення контролю за залученням коштів як субординованого боргу; зміни до "Порядку відкриття безбалансових територіально відокремлених відділень банків"; оформлення дозволу на істотну участь учасників банків; удосконалення порядку створення Реестру ненадійних позичальників; рівень застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, оптимізацію та спрощення звітності.

На нараді також мовилося про збільшення банківських витрат у зв'язку з підвищенням Державною службою охорони вартості охорони банківських установ та необхідністю проведення згідно з вимогами Закону "Про

До слова запрошеного головного доповідача Володимира Стельмаха. На фото зліва направо: заступник Голови НБУ Володимир Кротюк, президент АУБ Олександр Сугоняко, Голова НБУ Володимир Стельмах, голова правління Укрексімбанку Олександр Сорокін, віце-президент АУБ Антоніна Паламарчук.

вання комерційних банків, зокрема під заставу банківських металів і вільно конвертованої валюти; діяльності обмінних пунктів із купівлі-продажу валюти і необхідності скорочення мережі пунктів, що працюють за агентськими угодами та припускаються порушені у своїй діяльності; активізації фондового ринку і поверненні на ринок такого інструменту, як фінансові векселі.

Багато уваги приділено питанням організації банківського нагляду. Йшлося

оцінку майна, майнових прав та професійну оцінчу діяльність в Україні" незалежної оцінки майна, що передається у заставу.

Із піднятих питань Голова НБУ Володимир Стельмах дав роз'яснення та коментарі.

Виступаючі наголошували на необхідності проведення окремих спеціальних нарад із найважливіших питань банківської діяльності.

Маркетингова стратегія банку з депозитних послуг

Зона дії маркетингу останнім часом розширилась, охопивши, крім ринку товарів, і сферу послуг. Його розвитку та вдосконаленню певною мірою сприяли результати пропонованого читачам дослідження Ірини Бушуєвої. В ньому подано алгоритм розрахунку відношень відсотків виплат за депозитом, за яких банк не несе додаткових витрат.

Ірина Бушуєва

Голова правління Акціонерного Комерційного банку "ТК Кредит". Кандидат економічних наук

Депозити — одне з найважливіших джерел надходження грошових коштів банку. Їх залучення потребує значних маркетингових зусиль. Оптимальний обсяг залучених банком депозитних ресурсів визначається безпекою та дохідністю їх розміщення; їх рівень через норматив достатності капіталу контролюється зваженими (з урахуванням ризику) активами [1]. При зниженні якості кредитного портфеля та інших активів, що обертаються на ринку, банк змушений обмежувати приплив депозитів до рівня, адекватного їх реальній ефективності.

За орієнтовними розрахунками, в Україні поза банками знаходиться понад 200 млрд. грн. [2]. Щоб залучити ці гроші, важливо підвищувати зацікавленість населення в заощадженнях [3], зокрема ширше практикуючи сімейні цільові вклади.

Найважливішим інструментом депозитної політики є відсоток, який банк сплачує вкладникам за користування залученими ресурсами. Сплата відсотків за депозитними рахунками — основна стаття витрат банку. Особливо це важливо для банків із високою питомою вагою залучених ресурсів у загальній сумі ресурсів.

Ціна залучених банком коштів залежить від попиту і пропозиції на ринку. Із трьох сегментів ринку банківських ресурсів (депозити юридичних осіб, депозити фізичних осіб та ринок міжбанківських кредитів) найдинамічнішим є ринок міжбанківських кредитів (МБК), де ціна змінюється щодня і навіть упродовж одного дня.

Ринок депозитів юридичних осіб менше чутливий до коливань. Оскільки термін таких вкладень, як правило, становить 1—3 місяці, а термін МБК — до одного місяця, ставки за депозитами юридичних осіб менше залежать від

чинників короткострокового характеру і за розміром більші до ставок за депозитами фізичних осіб, ніж до ставок за міжбанківськими кредитами. Депозитні ставки для фізичних осіб найпривабливіші. Це зумовлено об'єктивними причинами: термін депозитів для фізичних осіб — найбільший, а ринок — відкритий для ширшого кола клієнтів порівняно з ринком МБК або ринком депозитів юридичних осіб. Тому банк, який має міцні позиції на цьому ринку, проводитиме стабільну процентну політику, враховуючи при цьому політику банків-конкурентів. На ринок депозитів фізичних осіб впливають чинники загального економічного розвитку — такі як рівень інфляції, курс національної валюти, дисконтна ставка НБУ.

Ціни ресурсів на всіх трьох сегментах взаємозалежні. Купуючи ресурси, банк має вибрати оптимальний із точки зору цін, стабільності та можливості доступу ринок. Найшвидше можна їх купити на ринку МБК (особливо це стосується банків, які мають розгалужену мережу філій). Придбати ресурси негайно на ринку приватних вкладів неможливо, а на ринку депозитів юридичних осіб — маловірно. Водночас на ринку МБК банк-покупець найменше може вплинути на ціну ресурсів, оскільки вона формується незалежно від нього. Значно легше вплинути на ціну депозиту юридичної особи, особливо коли йдеться про клієнта банку. На ринку приватних вкладів узагалі не треба погоджувати ставку із клієнтом (хоча слід враховувати ставки конкурентів).

У кожного банку — свої можливості щодо купівлі ресурсів на ринку МБК. Великим банкам вони дістаються найлегше, новоствореним — найважче. Це виразно проявляється, коли поши-

рюється інформація щодо погіршення фінансового стану того чи іншого банку. Надійність депозитів юридичних осіб залежить від фінансових можливостей клієнтів-вкладників. Найкращими для банку вкладниками є клієнти зі значним і систематичним надлишком коштів на поточному рахунку. Найнадійнішими ж вважаються вклади приватних осіб.

Основні напрями аналізу цінової політики банку за пасивними операціями — вивчення динаміки, зокрема номінальної середньої ціни ресурсів комерційного банку; визначення середньої номінальної процентної ставки за залученими коштами загалом і за окремими їх видами та розрахунок реальної вартості ресурсів, у тому числі за окремими їх видами; аналіз зміни частки процентних витрат за залученими коштами в загальному обсязі витрат комерційного банку; виявлення основного чинника подорожчання ресурсів банку.

Щоб залучити депозити фізичних осіб, потрібні значні маркетингові зусилля, спрямовані на поліпшення та розширення спектра послуг. Серед них в останні роки здобули популярність депозитні вклади терміном на півроку — рік із помісячною та поквартальною виплатою відсотків (див. рекламу на сайті <http://finance.com.ua/freeinto/d.f.r.shtm>).

Надаючи зазначені послуги, необхідно обґрунтувати величину виплат за депозитними вкладами. Ці виплати мають відповідати таким умовам:

- вкладники отримують відсоткову ставку за депозитом не в кінці терміну, а через певні проміжки часу;

- сума вкладених коштів залишається незмінною незалежно від поточних виплат.

Для виконання першої умови встановлюють відповідний регламент виплат

процентної ставки, для виконання другої — знижують депозитну ставку до тієї міри, щоб компенсувати додаткові витрати.

Зауважимо, що величина відсотків за депозитом визначається в результаті вирішення конфлікту, зумовленого такими обставинами:

— підвищення відсоткової ставки забезпечує маркетингову привабливість банку в конкурентній боротьбі з іншими фінансовими установами, які приймають депозитні вклади;

— зниження відсоткової ставки за- безпечує зростання прибутковості банку. Це дає йому маркетингові переваги в залученні клієнтів із кредитними ресурсами за рахунок зниження плати за кредит.

Залишаючи вирішення цієї проблеми за рамками статті, сформулюємо задачу так: вважаючи відсоткову ставку за депозитом при її виплаті по закінченні строку відомою (C_a), необхідно визначити відсоткову ставку при поточних виплатах (C_n) так, щоб банк не мав додаткових витрат. Уведемо позначення:

S — розмір депозитного вкладу;

S_a — сума виплати відсоткової ставки по закінченні строку вкладу за депозитом;

S_n — сума виплати відсоткової ставки при поточних виплатах;

T — строк депозитного вкладу;

ΔT — інтервал часу між поточними виплатами;

S_0 — додаткові витрати банку на поточні виплати за депозитом.

Задачу вирішуватимемо за методом системного аналізу.

Визначимо насамперед значення S_0 .

Нехай $K = \frac{T}{\Delta T} - 1$ — це кількість поточних виплат (при щоквартальних виплатах $K = 3$, при щомісячних $K = 11$), а розмір чергової поточної виплати позначимо через ΔS .

Оскільки для банку суттєвим є не лише розмір виплат, а й почасовий їх розподіл упродовж строку T , то виплати слід зважувати за часом усередині інтервалу $[0, T]$. Тому розмір чергової i -ї виплати $[\Delta S]_i$, з урахуванням зважування визначимо так:

$$[\Delta S]_i = \frac{K - (i - 1)}{K + 1} \Delta S.$$

До закінчення строку депозитного вкладу завжди здійснюються K виплат; остання з них — по завершенні депозитної угоди і зважуванню не підлягає, тому

$$S_0 = \sum_{i=1}^K [\Delta S]_i = \frac{\Delta S}{K + 1} \sum_{i=1}^K (K - i + 1) =$$

$$= \frac{\Delta S}{K + 1} \left(K^2 - \frac{K(K + 1)}{2} + K \right) = \frac{\Delta S}{2} K.$$

По суті S_0 визначає додаткові витрати банку під час дії депозитної угоди, відтак банк має у своєму розпорядженні не S , а $S - S_0$.

Тому S_n треба визначати з пропорції:

$$S_a - S_n,$$

$$S - (S - S_0).$$

$$\text{Звідси: } S_n = \frac{(S - S_0)S_a}{S}.$$

Загальне число процентних виплат за депозитним вкладом $K_m = K + 1$, отже, $K = K_m - 1$. За визначенням

$$C_n = \frac{S_n}{S}; \quad C_a = \frac{S_a}{S}; \quad \Delta S = \frac{C_n S}{K_m}.$$

Підставивши ці співвідношення у формулу, що визначає C_n , отримаємо:

$$C_n = \frac{S_a(S - S_0)}{S^2} = C_a \left[1 - \frac{C_n(K_m - 1)}{2K_m} \right].$$

Після алгебраїчних перетворень

$$C_n = \frac{C_a}{1 + C_a \frac{K_m - 1}{2K_m}}.$$

Проілюструємо це прикладом:

$$C_n = 30\%; \quad C_n^{kb} = 27\%; \quad C_n^m = 26.4\%,$$

де C_n^{kb} — сума виплати відсоткової ставки при щоквартальних виплатах;

C_n^m — сума виплати відсоткової ставки при щомісячних виплатах.

Застосовуються також депозитні вклади з капіталізацією процентних виплат за вкладом. При цьому банк за

час дії депозитної угоди не несе додаткових витрат, оскільки всі виплати здійснюються по закінченні строку договору. Але оскільки проценти за вкладом додаються до його суми, то відсоткові виплати визначаються за формулою складних процентів:

$$C_k = \left(1 + \frac{C_a}{N} \right)^N; \quad S_k = S_a \left(1 + \frac{C_a}{N} \right)^N,$$

де C_k — відсоткова ставка за депозитним вкладом із капіталізацією;

S_k — сума виплат відсотків за вкладом із капіталізацією.

Розглянемо приклад:

$$T = 1 \text{ рік}, \quad N = 12, \quad C_a = 30\%.$$

Отже, $C_k = 34.56\%$.

Наведені формулі дають змогу розрахувати C_n^m , C_n^{kb} , C_k для визначення відсоткової ставки, що убезпечує банк від додаткових витрат, і вказати відсоткові ставки для різних видів виплат за депозитним вкладом.

Література.

1. Заруба О., Шиллер Р. Фінансова цінність комерційного банку: способи визначення // Вісник НБУ. — 1997. — № 7. — С. 33—36.

2. Савлук М., Мороз А. Шлях розвитку довжиною десять років // Вісник НБУ. — 2000. — Спеціальний випуск. — С. 22—24.

3. Бицька Н. Проблеми формування та використання банківських ресурсів // Банківська справа. — 2000. — № 5. — С. 50—52.

Головний офіс Перкомбанку в Києві.

Інформація з першоджерел /

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків України та переліку операцій, на здійснення яких банки отримали ліцензію Національного банку України¹, внесені до 1 грудня 2001 р.

A. Зміни і доповнення до Державного реєстру банків України

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний комерційний банк "Київ"	ВАТ	36 000 000	19.05.1993 р.	171	м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 16/22
"Акціонерне товариство "Банк Креді Ліоне Україна" (колишня назва — Акціонерне товариство "КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА")	ЗАТ	22 261 000	19.05.1993 р.	169	м. Київ, вул. Володимирська, 23-а
Банк "Український капітал"	ВАТ	25 000 000	25.12.1992 р.	138	м. Київ, просп. Перемоги, 67
Товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний банк "Стоік" (колишня назва — Комерційний банк "Стоік")	ТОВ	26 240 000	13.01.1993 р.	142	м. Київ, просп. Червоноозоряній, 51
Товариство з обмеженою відповідальністю "Український промисловий банк" (колишня назва — ТОВ "Український промисловий банк")	ТОВ	24 900 000	21.04.1993 р.	164	м. Київ, вул. Волоська, 18/17 (пошта — вул. Солом'янська, 5)
Донецька область					
Закрите акціонерне товариство комерційний банк "Донкредітінвест" (колишня назва — Акціонерний комерційний банк "Донкредітінвест")	ЗАТ	35 384 377	24.11.1993 р.	214	м. Донецьк, просп. Титова, 8-Б
Львівська область					
Відкрите акціонерне товариство "Банк Універсалний"	ВАТ	55 000 000	20.01.1994 р.	226	м. Львів, вул. Пасічна, 141

B. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких банки отримали (або втратили) ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата отримання ліцензії	Операції, на здійснення яких комерційні банки отримали (або втратили) ліцензію НБУ ²
м. Київ і Київська область				
Акціонерний комерційний банк "Альянс"	м. Київ, просп. Відрядний, 73 (пошта — просп. Оболонський, 26)	97	23.06.1998 р.	1,4, 5* , 8* ,9,10,11,12,13,14,15,16,19,26,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операцію 5 ; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку
Акціонерний комерційний банк "Славутич"	м. Київ, вул. Фрунзе, 47	60	11.06.2001 р.	1,3,4, 5* , 8 ,9,10,11,12,13,14,15,16, 17 , 18* , 19 , 20 ,21,22,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операцію 17 та знято обмеження з операції 20 ; зупинено дію ліцензії на операцію 18 до 25.01.2003 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"
Фермерський земельний акціонерний банк	м. Київ, вул. Предславинська, 28	109	17.11.2000 р.	1*, 3 , 4 , 8* ,9,10,12,26, 28* , 29* ,30; зупинено дію ліцензії на операції 28 , 29 до 25.01.2003 р.; на операції 1 , 4 — до 01.01.2002 р.; припинено здійснення операції 3 з 29.11.2001 р.; операція 8 — без права залучення кредитів та депозитів на міжбанківському ринку
Акціонерний Банк "СТОЛИЧНИЙ"	м. Київ, просп. Возз'єднання, 15	114	27.06.2000 р.	1,4,8,9,10,12,26, 28* , 29* ,30; зупинено дію ліцензії на операції 28 , 29 до 25.01.2003 р.
Акціонерний банк "Укоопспілка"	м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11	17	23.06.1998 р.	1*, 4 , 8 ,9,10, 11* ,12, 13 , 14 ,15,16,19, 21 , 26 , 29 ,30; операція 1 — під контролем до 01.01.2005 р.; відновлено дію ліцензії на операцію 14 та знято обмеження з операції 13 , 21 ; зупинено дію ліцензії на операції 11 , 29 до 25.01.2003 р.; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку

¹ "Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", підготовлений за даними Державного реєстру банків України, опубліковано у "Віснику НБУ", № 10, 2001 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

² Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; цифра зі знаком "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

Закрите акціонерне товариство "Альфа-Банк"	м. Київ, вул. Десятинна, 4/6	61	15.02.2001 р.	1,3,4,5*,8*,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операцію 3; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку
Акціонерне товариство "Банк Велес"	м. Київ, вул. Анрі Барбюса, 9-а	117	12.07.2000 р.	1,4,8,9,10,11*,12,15,16,19,21,26*,29*,30*; продовжене зупинення дію ліцензії на операції 11,26,29,30 до 01.12.2002 р.
Акціонерний комерційний банк "ОЛБанк"	м. Київ, вул. М.Раскової, 19	11	22.06.2000 р.	1,2,3*,4,5*,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23*,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 3 до 13.07.2002 р., на операцію 5 — до 20.04.2002 р., на операцію 23 — до 25.01.2003 р.
Дніпропетровська область				
Український Банк Міжнародного Співробітництва "Інвест-Кривбас Банк"	м. Кривий Ріг, просп. К.Маркса, 28	177	24.04.2001 р.	1,4,8,9,10,12,15,16,19,26,28*,29*,30; зупинено дію ліцензії на операції 28,29 до 25.01.2003 р.
Донецька область				
Акціонерний банк "IKAP-БАНК"	м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а	55	12.06.2000 р.	1,3,4,5*,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23*,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 25.01.2003 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"
Одеська область				
Закрите акціонерне товариство "Акціонерний комерційний банк "Одеса-Банк"	м. Одеса, просп. Адміральський, 33-а	159	07.12.2000 р.	1,2,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18*,19,20,21,22,26,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операції 17,20; зупинено дію ліцензії на операцію 18 до 25.01.2003 р.
Комерційний банк "ФЕБ"	м. Одеса, просп. Академіка Глушка, 13	143	23.06.1998 р.	1,3,4,8*,9*,10,11*,12,13*,15,16,17*,18*,19,20*,21,22,26,29*,30; зупинено дію ліцензії на операції 17,18,20 до 25.01.2003 р., на операції 11,13,29 — до 01.01.2002 р.; обмежено дію ліцензії на операцію 9 до 01.01.2002 р.; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку
Акціонерний комерційний банк "Фінбанк"	м. Одеса, (вул. Белінського, 16)	121	21.03.2001 р.	1,3*,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17*,18*,19,20*,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 17,18,20 до 25.01.2003 р., на операцію 3 — до 01.01.2002 р.
Акціонерний комерційний банк "ПОРТО-ФРАНКО"	м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	15.09.2000 р.	1,2,4,8,9,10,11*,12,13*,15,16,17*,18*,19,20,21*,22*,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,17,18,22 до 25.01.2003 р.; обмежено дію ліцензії на операції 13,21 до 25.01.2002 р.
Харківська область				
Акціонерний комерційний банк "Європейський"	м. Харків, Червоношкільна Набережна, 24	90	31.08.2000 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17*,18*,19,20*,21,22,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 17,18,20 до 25.01.2003 р.

Перелік банків, які отримали банківську ліцензію та письмовий дозвіл Національного банку України на здійснення операцій за станом на 1 грудня 2001 р.

Назва банку	Юридична адреса	Номер банківської ліцензії	Дата отримання банківської ліцензії	Операції, передбачені банківською ліцензією, щодо яких вжито певних заходів впливу	Номер письмового дозволу на здійснення операцій	Дата отримання письмового дозволу на здійснення операцій	Перелік операцій, на здійснення яких банки отримали письмовий дозвіл НБУ ¹
м. Київ і Київська область							
Акціонерний комерційний банк "Український кредитно-торговий банк"	м. Київ, вул. Щербакова, 35	25	14.09.2001 р.		25-1	14.09. 2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11*,12,13,14,15,17,18,19,20,21; знято обмеження з операції 1; операцію 11 зупинено до 25.01.2003 р.

¹ Цифра зі знаком "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене. Офіційні назви операцій, передбачені Положенням "Про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій", затвердженим постановою Правління НБУ від 17 липня 2001 року № 275, подано в матеріалі "Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій" (див. стор. 19).

Товариство з обмеженою відповідальністю Комерційний банк "Стоік"	м. Київ, просп. Червонозоряний, 51	72	27.11.2001 р.	Здійснення касового обслуговування клієнтів під контролем до 01.01.2002 р.	72-1	27.11. 2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13, 14,15,18,19,20,21
Відкрите акціонерне товариство акціонерний банк "Укргазбанк"	м. Київ, вул. Єреванська, 1 (пошта — вул. Пушкінська, 42/4)	123	19.11.2001 р.		123-1	19.11. 2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11,12, 13,14,15,17,18,19,20,21
Акціонерний комерційний банк "Банк Австрія Кредитантштальт Україна"	м. Київ, вул. Ярославів Вал, 14-а	185	19.11.2001 р.	Обмежено здійснення операцій з приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб до 19.05.2002 р.	185-1	19.11. 2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,10*,11, 12,13,14,15,18,19,20, 21,22; дозвіл обмежено в частині здійснення операцій із залучення вкладів (депозитів) від фізичних осіб та емісії власних цінних паперів до 19.05.2002 р.; операцію 10 зупинено до 20.04.2002 р.

Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій

Операції з валютними цінностями	
1	Неторговельні операції з валютними цінностями
2	Ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валуті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України
3	Ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валуті
4	Ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України
5	Відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валуті та здійснення операцій за ними
6	Відкриття кореспондентських рахунків у банках-(нерезидентах) в іноземній валуті та здійснення операцій за ними
7	Залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України
8	Залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках
9	Операції з банківськими металами на валютному ринку України
10	Операції з банківськими металами на міжнародних ринках
11	Інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках
12	Емісія власних цінних паперів
13	Організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів
14	Здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг)
15	Здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб
16	Здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї
17	Перевезення валютних цінностей та інкасація коштів
Операції за дорученням клієнтів або від свого імені	
18	Операції з інструментами грошового ринку
19	Операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках
20	Операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами
21	Довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами
Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів	
22	Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів
23	Діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів

Банки, вилучені з Державного реєстру банків України у листопаді 2001 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Інвестиційно-комерційний акціонерний банк "Ера"	144	21.01.1993 р.	19.11.2001 р.	Рішення Комісії НБУ з питань банківського нагляду № 339 від 19.11.2001 р.
Київський Міжнародний Банк	257	17.04.1996 р.	19.11.2001 р.	Рішення Комісії НБУ з питань банківського нагляду № 340 від 19.11.2001 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

Павло Чуб

Аспірант кафедри банківської
справи Київського національного
економічного університету

Портфельну теорію започатковано працями Д. Хікса, який виходив з того, що люди розподіляють своє багатство, прагнучи максимізувати дохідність активів у такій пропорції, при якій граничні доходи від усіх активів були б рівними. Останніми роками ідеї Хікса почали розвиватися — до портфельної теорії було включено фактори невизначеності та ризику (Г. Маркович), оцінку альтернативних активів з урахуванням ситуації на ринках цінних паперів (В. Шарп), теорію вибору портфеля (Д. Тобін), аналіз взаємовідношення структури капіталу фірми і її політики розподілу дивідендів (М. Міллер).

Перш ніж розглянути теорію нетрадиційного управління кредитним портфелем, визначимося з деякими поняттями. Так, під "портфелем" розуміють комбінацію активів, які становлять багатство економічного суб'єкта, а під "портфельним аналізом" — концепцію кількісної теорії грошей, в якій розглядається оптимальне поєднання форм багатства (акції, облігації, кредити, нерухомість тощо), які вибирають економічні суб'єкти, прагнучи використати їх найефективніше [1, с. 583]. Відповідно "інвестиційний портфель" — це сукупність цінних паперів, придбаних банком у ході активних операцій, а "кредитний портфель" — сукупність наданих ним кредитів [2, с. 691].

В основі нетрадиційного управління портфелем (сучасна портфельна теорія) — використання комп'ютерної техніки та кількісних методів. Застосування комп'ютера для формування оптимального портфеля зарубіжні фінансисти називають оптимізацією. Таким чином, портфелі оптимізують, а про інвесторів говорять, що вони застосо-

Теорія нетрадиційного управління кредитним портфелем комерційного банку

Управляючи кредитним портфелем у сучасних умовах, комерційний банк повинен враховувати нагальні потреби банківської практики, нові теоретичні підходи й застосовувати ефективні, адекватні реальній ситуації економіко-математичні методи та моделі. У статті висвітлено теорію нетрадиційного управління кредитним портфелем і подано рекомендації щодо її використання.

вують оптимізаційну техніку.

У літературі нерідко зустрічаємо термін "кредитно-інвестиційний портфель". Його вживання справді є правомірним і економічно обґрунтованим з огляду на спорідненість цілей кредитного та інвестиційного портфелів, а саме:

- ◆ забезпечення доходу;
- ◆ застосування заходів щодо мінімізації рівня ризиків;
- ◆ підтримання необхідної ліквідності;
- ◆ управління відсотковими ставками.

Отже, хоча нетрадиційна портфельна теорія розроблялася саме для інвестиційного портфеля, більшість її ідей можна й варто застосовувати для управління кредитним портфелем.

Так, підхід Г. Марковича до проблеми вибору портфеля передбачає, що інвестор (у даному разі — кредитор) прагне вирішити дві проблеми: максимізувати очікувану дохідність при заданому рівні ризику та мінімізувати невизначеність (ризик) при заданому рівні очікуваної дохідності.

Позначимо дохідність портфеля як r_p , середню дохідність портфеля — μ_p , дисперсію дохідності портфеля — σ_p^2 , питому вагу активу i — w_i і вважатимемо, що загалом портфель налічує n активів. Сума використовуваних часток має дорівнювати одиниці (100%). Характеристики портфеля пов'язані з характеристиками окремих дохідностей (середніми, дисперсіями і коефіцієнтами кореляції) відповідно формулами 1, 2, 3.

$$r_p = \sum w_i r_i; \quad (1)$$

$$\mu_p = \sum w_i \mu_i; \quad (2)$$

$$\sigma_p^2 = \sum_i \sum_j w_i w_j \sigma_i \sigma_j \rho_{i,j}. \quad (3)$$

Величини r_p і μ_p є зваженими середніми відповідних характеристик окремих активів. Дисперсія дохідності σ_p^2 — це сума добутків, кожен з яких складається із п'яти співмножників: два перших — частки, два других — стандартні відхилення, останній — коефіцієнт кореляції. Ці добутки обчислюють для будь-якої пари i та j . Усього під знаком суми має бути $n \cdot n$, або n^2 таких добутків.

Формулу 3 можна спростити, врахувавши дві обставини. По-перше, якщо i та j збігаються, то добуток $w_i w_j \sigma_i \sigma_j \rho_{i,j}$ перетворюється на $w_i^2 \sigma_i^2$, оскільки кореляція будь-якої дохідності з самою собою за визначенням дорівнює одиниці. По-друге, при різних i та j добутки $w_i w_j \sigma_i \sigma_j \rho_{i,j}$ і $w_j w_i \sigma_j \sigma_i \rho_{j,i}$ рівні між собою, і їх можна включити в суму один раз, подвоївши коефіцієнт. Отже, формулу 3 можна переписати так:

$$\sigma_p^2 = \sum_i w_i^2 \sigma_i^2 + 2 \times \sum_i \sum_j w_i w_j \sigma_i \sigma_j \rho_{i,j}. \quad (4)$$

Як бачимо, портфельний ризик складається з двох різних компонент. Перша (1) визначає ризик, пов'язаний лише з дисперсіями певних дохідностей, — він називається несистематичним (інколи — власним або специфічним ризиком); друга компонента (2) визначає ризик, пов'язаний із кореляціями між дохідностями активів, які входять до портфеля. Цей ризик називають систематичним (а часом ринковим).

Сенс розподілу ризику на несистематичний і систематичний полягає в тому, що ці види ризику зі збільшен-

ням кількості активів, включених до портфеля, змінюються по-різному. Так, із розширенням портфеля несистематичний ризик зменшується, або, мовою статистики, асимптотично прямує до нуля. Тобто чим більше диверсифікується портфель, тим меншим стає несистематичний (власний) ризик. Відтак доходимо висновку: диверсифікація суттєво зменшує несистематичний ризик.

Щодо систематичного (ринкового) ризику — все інакше: зі збільшенням

оскільки він у будь-якому разі прямує до нуля. (Скільки потрібно мати активів у портфелі, аби вважати його добре диверсифікованим? Одні спеціалісти вважають, що досить 15, інші — 60. Умовна норма, визначена дослідним шляхом, становить 30). По-третє, оскільки систематичний ризик не зникає внаслідок диверсифікації, ним потрібно займатися і управляти.

Отже, як ми переконалися, збіль-

власного ризику, тоді як ринковий ризик залишається приблизно таким же (на графіку 1 проілюстровано, як диверсифікація спричиняє зниження власного та усереднення ринкового ризику).

Досі, аналізуючи портфель, припускали, що безрискового активу немає. За такої умови ефективна множина портфелів (яка забезпечує максимальний рівень очікуваного доходу при даному рівні ризику і мінімальний ризик при даному рівні доходу) в стандартному просторі "ризик — дохідність" має увігнуту форму. Наявність же безрискового активу змінює форму ефективної множини, що дає змогу кредитору будувати портфель, який складається з диверсифікованого портфеля ризикових активів і безрискового активу (диверсифікований портфель ризикових активів називається ринковим). Відтак виникає нова проблема, що полягає у виборі прийнятної комбінації ринкового портфеля і безрискового активу (див. графік 2).

Дохідність безрискового активу за здаде відома. Стандартне відхилення для нього дорівнює нулю, як і його коваріація з іншими активами.

Тепер проаналізуємо такі поняття сучасної портфельної теорії, як фактор "бета" і "бета"-коefіцієнт.

За Л. Гітманом, фактор "бета" — це вимірювач недиверсифікованого, або ринкового ризику, котрий відзеркалює реакцію активу кредитного портфеля на ринкові впливи і визначається шляхом аналізу взаємозв'язків фактичної дохідності активу з фактичною ринковою дохідністю; чим вище "бета",

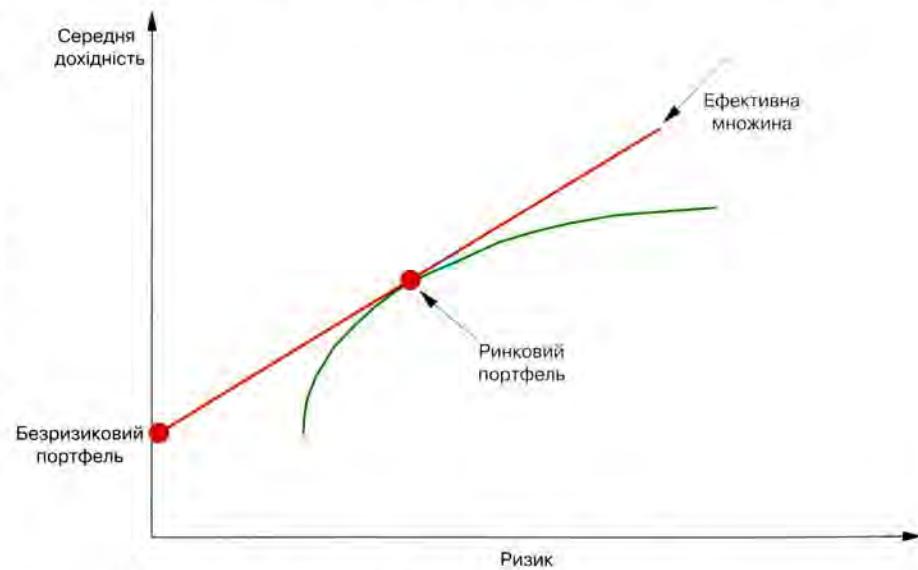
кількості активів він наближається до середнього значення за всіма коваріаціями для всіх пар активів, які входять до портфеля.

Відтак можна стверджувати, що диверсифікація веде до усереднення систематичного ризику. Цей висновок має важливе значення, оскільки за несприятливого економічного прогнозу більшість кредитів не буде сплачено, а за сприятливого — відповідно сплачено. Незважаючи на рівень диверсифікації портфеля, завжди можна очікувати, що такі ринкові явища впливатимуть на його дохідність, тим більше, що ринковий ризик не усунуті шляхом диверсифікації.

Із дослідження динаміки несистематичного і систематичного ризиків випливає ряд важливих висновків. По-перше, якщо дохідності активів не є цілком позитивно корельованими, то диверсифікація портфеля зменшує його дисперсію (ризик) без адекватного зниження середньої дохідності. По-друге, якщо портфель добре диверсифікований, несистематичним ризиком можна знехтувати,

змення диверсифікації веде до зниження загального ризику портфеля. Це відбувається завдяки зменшенню його

Графік 2. Ефективна множина портфелів при наявності безрискового активу

Джерело: Маршалл Д.Ф., Бансал В.К. Фінансова інженерія: Повне руководство по фінансовим нововведенням / Пер. с англ. — М.: Інфра, 1998. — С. 171.

тим вищий ризик активу кредитного портфеля [5, с. 236].

У розрахунках цього фактора використовується показник дохідності ринкового портфеля. Ринкова дохідність кредитного портфеля вимірюється як середній показник дохідності всіх його інструментів.

Підсумуємо деякі важливі характеристики фактора "бета":

1) "Бета" вимірює недиверсифікований, або ринковий ризик, пов'язаний з активом кредитного портфеля.

2) "Бета" для ринку в цілому дорівнює 1.

3) Активи кредитного портфеля можуть мати як позитивне, так і негативне значення "бети" (втім, майже всі вони — позитивні).

4) Активи кредитного портфеля, у яких "бета" перевищує 1, чутливіші до змін ринкової дохідності і відповідно ризиковіші, ніж ринок у цілому; активи кредитного портфеля, у котрих значення "бети" нижче від 1, — менш ризикові, ніж ринок.

5) Чим вище "бета" для активів кредитного портфеля, тим через високий ризик вище рівень очікуваної дохідності, і навпаки.

Лінійність ефективної множини у передбаченні наявності безрискового активу дала змогу розвинути сучасну портфельну теорію; відтак з'явилася модель оцінки дохідності активів — модель Шарпа — САРМ. Застосовану до кредитного портфеля, її можна охарактеризувати як модель, котра допомагає кредиторам оцінити альтернативу "ризик — дохідність". Для визначення потрібної дохідності кредитів у САРМ використовується фактор "бета" і ринкова дохідність. Модель можна подати у вигляді такого рівняння:

$$\text{Потрібна (очікувана) дохідність} (r_x) = \left(\text{Дохідність безрискових активів} (r_f) + \beta_x \times \left(\frac{\text{Ринкова дохідність} (r_m) - \text{Дохідність безрискових активів} (r_f)}{\beta_x} \right) \right), \quad (5)$$

де r_x — потрібна (очікувана) дохідність кредитів при даному рівні ризи-

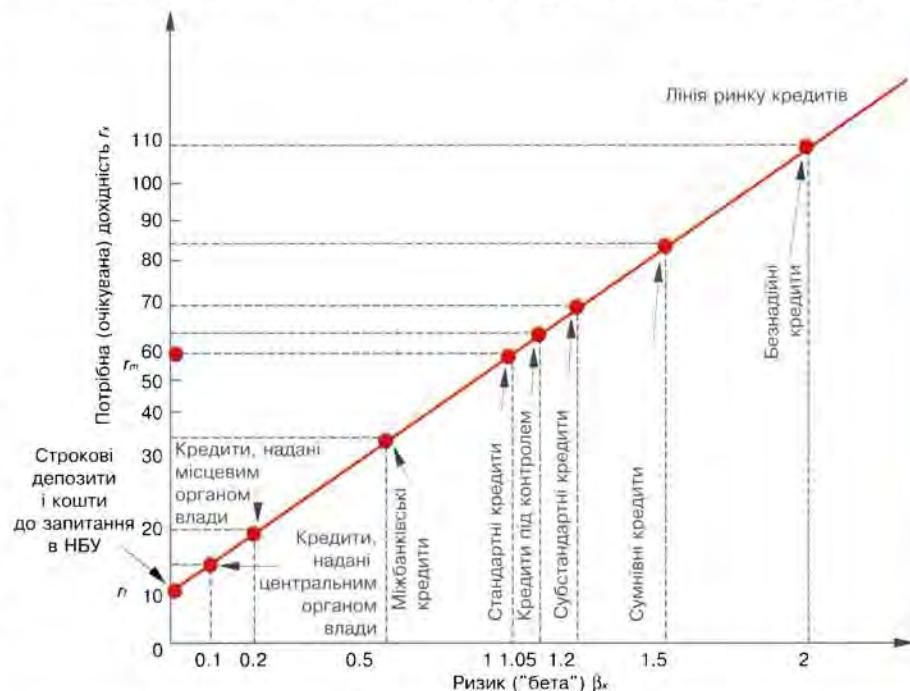
ку, що вимірюється за допомогою фактора "бета".

Модель САРМ можна зобразити графічно у вигляді так званої лінії ринку цінних паперів (SML). Для кредитного портфеля її можна визначити як лінію на графіку, що показує співвідношення між ризиком, визначенім за допомогою "бета"-коefіцієнта, і потрібною ставкою дохідності для окремих активів портфеля (див. графік 3).

дохідність вважатимемо постійними).

Якщо "бета" дорівнює 0, очікувана дохідність дорівнюватиме ставці дохідності безрискових активів — 10% $\{10 + [0 \times (60 - 10)]\}$; а якщо 1, то ринковій дохідності — 60% $\{10 + [1 \times (60 - 10)]\}$. Аналогічно можна знайти потрібну (очікувану) дохідність для різних значень фактора "бета" і вивести такі комбінації ризику ("бета") й потрібної (очікуваної) дохідності (див. таблицю).

Графік 3. Альтернатива "ризик — дохідність" для різних кредитних інструментів

Оскільки лінія ринку кредитів є прямою, модель, зображену на графіку 3, можна побудувати, розрахувавши з використанням рівняння САРМ потрібну (очікувану) дохідність для різних зна-

чення величин на графіку, отримаємо пряму лінію, таку, як на графіку 3: ризик ("бета") збільшується зі зростанням потрібної (очікуваної) дохідності.

За схожою із САРМ моделлю оцінки позичок можна отримати оцінки типу "бета" для позичок і оцінювати позички відносно їх загального портфеля. При цьому коefіцієнт "бета" має визначатися як міра чутливості дохідності даного активу до зміни дохідності ринкового портфеля. Так, позички або кредитний портфель, які мають таку саму нестійкість, як і сукупність позичок на ринку, матимуть "бету", що дорівнює 1, а "оборонні" — меншу від 1. Позички оцінюються за відносною (порівняно з усіма іншими кредитами на ринку) нестійкістю, і їх ціна визначається накидкою відносно безрискових позичок. При розрахунку коefіцієнта "бета" для позичок головне значення матимуть коваріація доходу за даною позичкою і доходу за всім ринковим портфелем позичок, а також зміни цього портфе-

ля. Основною змінною при такому підході є кореляція між позичкою та ринковим портфелем. Причому, якщо кредитор не знає коефіцієнта коваріації між доходом (відповідно — неплатежем) за позичкою і такими ж показниками за портфелем позичок, він не зможе правильно визначити ціну тієї чи іншої позички.

Для прикладу розглянемо дві позички з однаковою дохідністю і однаковою імовірністю неповернення. Проте якщо одна з позичок від'ємно корелює з іншими позиціями портфеля позичок, вона виявляється для нового ціннішою, ніж друга. В результаті позичальник із негативним коефіцієнтом кореляції отримає дешевшу позичку, ніж інший — із позитивною кореляцією.

Не важко довести, що коефіцієнт "бета" — це відношення коваріації дохідності розглядуваного активу та дохідності ринку в цілому ($\sigma_{x,m}$) до дисперсії дохідності ринку (σ_m^2). Коефіцієнт "бета" для кредиту x дорівнюватиме:

$$\beta_x = \frac{\sigma_{x,m}}{\sigma_m^2} \quad (6)$$

Можна розрахувати коефіцієнти "бета" для кожного з інструментів, які входять до кредитного портфеля, а також для портфеля в цілому:

$$\begin{aligned} \beta_p &= W_1 \beta_1 + W_2 \beta_2 + \dots + W_n \beta_n = \\ &= \sum_{i=1}^n W_i \beta_i, \quad [6, с. 231] \end{aligned} \quad (7)$$

де β_p — "бета"-коефіцієнт нестійкого (порівняно з ринковим) кредитного портфеля;

W_i — частка активу i в кредитному портфелі;

β_i — "бета"-коефіцієнти окремих інструментів портфеля (або "бета"-коефіцієнти активів i).

Отже, β -коефіцієнт кредитного портфеля є середньою питомою величиною "бет" усіх кредитів, які він містить.

Розглянемо ще один важливий показник — "альфа"-коефіцієнт, який використовується для вибору серед однакових за ризиком активів, активів із вищою дохідністю.

Він розраховується як різниця між очікуваною дохідністю активу кредитного портфеля і його рівноважною (очікуваною) дохідністю. При простій лінійній регресії "альфа"-коефіцієнт обчислюється так:

$$\alpha = \underbrace{[\Sigma Y / T]}_1 - [\beta \times \underbrace{(\Sigma X / T)}_2], \quad (8)$$

де ΣY — загальна сума дохідності активу кредитного портфеля за період, що розглядається;

ΣX — загальна сума дохідності ринку (портфеля) за період, що розглядається;

T — кількість періодів, на які поділяється досліджуваний період;

1 — середня дохідність окремого активу кредитного портфеля за період, що розглядається;

2 — середня дохідність ринку (портфеля) за період, що розглядається;

3 — прогнозована середня дохідність окремого активу кредитного портфеля за період, що розглядається.

фель із безлічі можливих. Щоб вирішити питання про включення тієї чи іншої позички в портфель, йому треба оцінити її очікувану дохідність і стандартне відхилення разом з усіма коваріаціями між цими позичками. Використовуючи такі оцінки, можна вибудувати криву ефективної множини Марковича. Потому для певної безризикової ставки кредитор має знайти "дотичний" портфель, визначити положення лінійної ефективної множини і, нарешті, — прокредитувати цей портфель, надавши відповідну позичку, або надати позичку за безризиковою ставкою. При цьому сума позички залежатиме від переваг кредитора залежно від співвідношення ризику і дохідності.

Література.

1. Экономическая энциклопедия / Под ред. Л.И.Абалкина. — М.: Экономика, 1999.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна. — М.: Институт новой экономики, 1999.
3. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. Инвестиции / Пер. с англ. — М.: Инфра, 1997.
4. Маршалл Д.Ф., Бансал В.К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям / Пер. с англ. — М.: Инфра, 1998.
5. Гитман Л. Дж., Джонк М. Д. Основы инвестирования / Пер. с англ. — М.: Дело, 1997.
6. Бригхэм Евхен. Основи фінансового менеджменту / Пер. з англ. — К.: Молодь, 1997.

ВИСНОВКИ

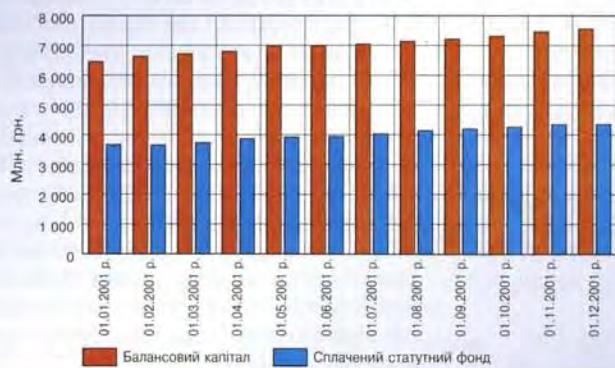
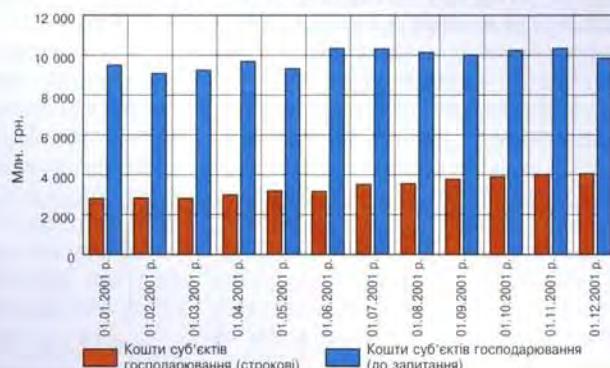
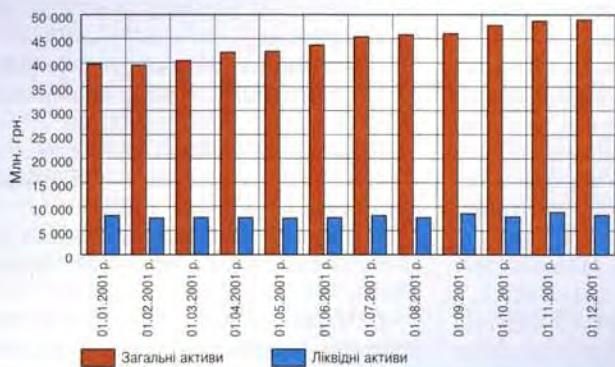
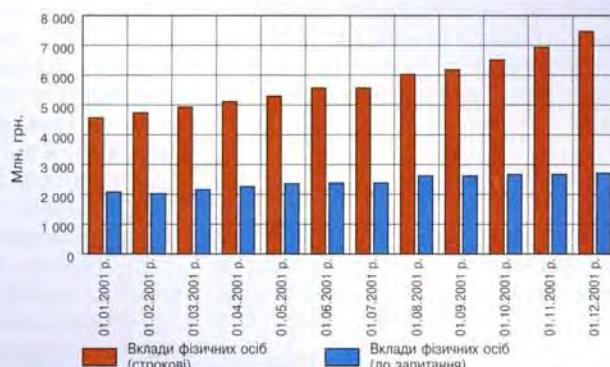
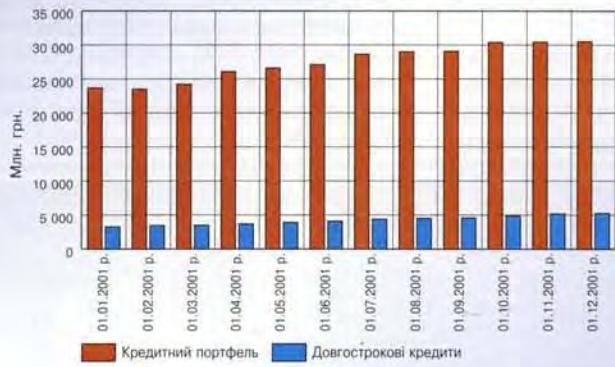
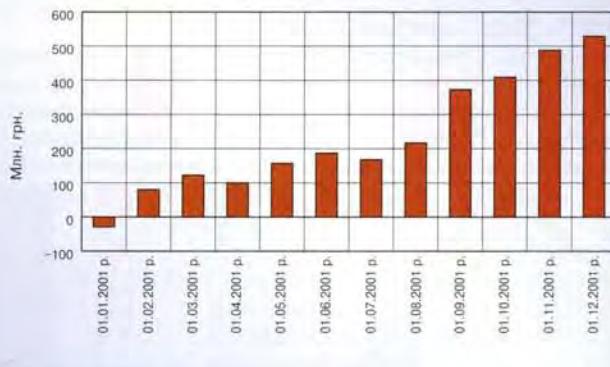
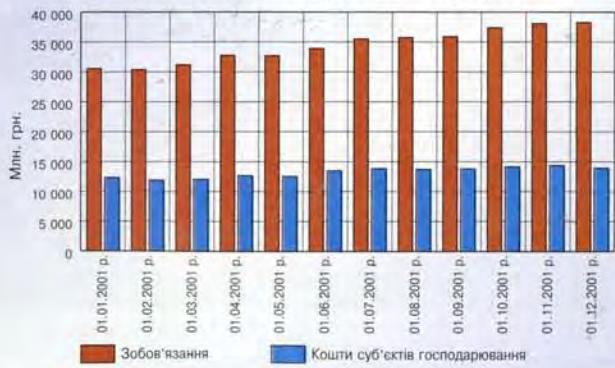
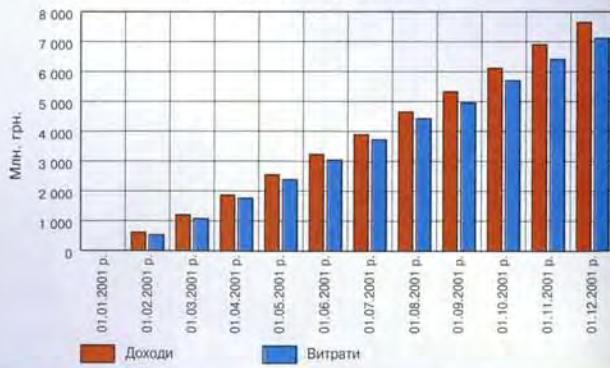
Mетою нетрадиційної портфельної теорії є розробка методів, за допомогою яких кредитор може вибирати оптимальний для себе порт-

В операційному залі.

Управління Національного банку України в Запорізькій області.

Динаміка фінансового стану банків України на 1 грудня 2001 року

Балансовий та статутний капітал**Кошти суб'єктів господарювання в банках****Загальні та ліквідні активи****Вклади населення в банках****Кредитний портфель****Прибуток банків****Зобов'язання та кошти суб'єктів господарювання****Доходи та витрати банків**

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління економічного аналізу та звітності генерального департаменту банківського нагляду НБУ.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у листопаді 2001 р.

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України в 2001 р.*

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки	Відсотки річних
15.08.2000 р.	27.0	
10.03.2001 р.	25.0	
07.04.2001 р.	21.0	
11.06.2001 р.	19.0	
09.08.2001 р.	17.0	
10.09.2001 р.	15.0	
10.12.2001 р.	12.5	

* Ломбардна ставка Національного банку України відповідає розміру процентної ставки за кредитами "овернайт" і починаючи з 9 квітня 2001 р. визначається та доводиться до суб'єктів банківської системи щоденно.

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 2001 р. та листопаді 2001 р.

Показники	2001 р.	У тому числі за листопад	Відсотки
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100	
У тому числі через:			
— кредити "овернайт"	83.2	55.1	
— кредити, продані на тендері	8.3	44.9	
— операції РЕПО	4.2	—	
— інші механізми	4.3	—	

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 2001 р. та листопаді 2001 р.

Показники	2001 р.	У тому числі за листопад	Відсотки
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, усього	20.5	17.4	
У тому числі за:			
— кредитами "овернайт"	20.8	17.0	
— кредитами, проданими на тендері	16.6	18.0	
— операціями РЕПО	22.0	—	
— іншими інструментами	21.0	—	

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті в листопаді 2001 р.*

Показники	Листопад 2001 р.	Відсотки річних
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	12.42	
за кредитами, отриманими від інших банків	11.41	
за депозитами, розміщеними в інших банках	9.06	
за депозитами, залученими від інших банків	8.28	
На небанківському ринку:		
за кредитами	30.17	
за депозитами	11.36	

* За щоденною звітністю банків.

Темпи зростання грошової маси у січні – листопаді 2001 р.

Агрегати грошової маси	01.01. 2001 р.	01.02. 2001 р.	01.03. 2001 р.	01.04. 2001 р.	01.05. 2001 р.	01.06. 2001 р.	01.07. 2001 р.	01.08. 2001 р.	01.09. 2001 р.	01.10. 2001 р.	01.11. 2001 р.	01.12. 2001 р.	
Готівка. Гроші поза банками													
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	92.6	95.3	99.5	106.3	105.1	113.2	115.6	121.3	126.7	130.4	135.4	
M0 + кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті													
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	94.0	96.3	102.1	105.1	108.8	114.9	116.5	119.4	124.8	127.3	129.2	
M1 + строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах													
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.2	98.6	103.2	106.5	110.2	116.0	117.3	120.3	124.6	128.1	130.6	
M2 + цінні папери													
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.0	98.6	102.9	106.3	109.6	115.2	116.5	119.3	123.5	127.0	129.3	

Примітка. У листопаді 2001 року норма формування комерційними банками обов'язкових резервів не змінювалася. Починаючи з 16 січня 2001 р. її диференційовано залежить від видів залучених коштів (див. "Вісник НБУ", № 3, 2001 р.). Із 15 квітня 2001 р. норму формування банками обов'язкових резервів за довгостроковими депозитами юридичних осіб у національній валюті встановлено в розмірі 11%, а за довгостроковими депозитами фізичних осіб у національній валюті – 9%. Із 1 травня 2001 року контроль за формуванням комерційними банками обов'язкових резервів здійснюється один раз на місяць.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Людмила Рябініна

Доцент кафедри банківської справи
Одеського державного економічного
університету. Кандидат економічних наук

Кредитна система — це база, на якій будуються всі економічні відносини у суспільстві (еквівалентні, фінансові, кредитні). Тому теоретичне обґрунтування її організації (як сукупності кредитних установ, так і сукупності кредитних відносин) є важливим етапом економічного розвитку країни.

Нині в Україні сформовано лише одну складову кредитної системи — банківську¹. Інша ж її складова — сукупність кредитних відносин, здійснюваних банками та небанківськими кредитними організаціями, — перебуває в процесі становлення. Його перебіг в Україні складний. Центральний і комерційні банки постійно прагнуть удосконалити організацію кредитних відносин в країні, принаймні усунути численні її недоліки. Та оскільки теоретична база і відповідно теоретичне обґрунтування організації кредитних стосунків між банками й позичальниками у нас лише започатковуються, це удосконалення зводиться до постійних змін уже діючих положень, заміни одних (часом нечітких або навіть помилкових²) інструкцій іншими (з новими неточностями й помилками), що завдає клопоту і працівникам, і клієнтам банків.

Останнім часом процес удосконалення кредитних відносин в Україні прискорився. Поштовхом до цього стало прийняття 21 грудня 2000 року нової редакції Закону "Про банки і банківську

¹ Зрозуміло, банківська система передбачає сукупність лише банківських кредитних установ. Формально всі небанківські кредитні установи (кредитні союзи, асоціації, товариства, ломбарди тощо) до банківської системи не належать. Однак якщо вони здійснюють свою діяльність на основі кредитних відносин, тобто відносин, пов'язаних зі зворотним рухом позиченої вартості, то вони по суті є кредитними, й умовно їх можна вважати складовою банківської системи.

² Згадаймо інструкції НБУ "Про відкриття банківських рахунків у національній та іноземній валютах" і "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків".

Теорія і практика кредитних відносин в Україні

Кредитні відносини і їх організація — одна з найважливіших складових економічної структури суспільства. Сукупність цих відносин та кредитних установ, що їх здійснюють, власне, є кредитною системою держави. В Україні вона поки що перебуває у стадії становлення. Створення повноцінної кредитної системи неможливе без наукового обґрунтування принципів її функціонування, глибокого розуміння сутності основоположних понять — кредиту, позички, кредитування. Устатті йдеється про природу і значення цих економічних явищ.

діяльність" та підготовка низки важливих законопроектів, зокрема проекту Закону "Про банківський кредит", який нині очікує розгляду у Верховній Раді.

Відразу зазначимо: кредит як кредитні відносини — економічна категорія, закони його існування — об'єктивні. Будь-який законодавчий документ, наприклад, Закон "Про банківський кредит", не може змінити сутності цього явища. Воно не залежить від суб'єктивних суджень людей. Тож для розробки надійної теоретичної бази кредитних відносин дуже важливо ретельно дослідити і чітко сформулювати сутність кредиту.

На сьогодні вітчизняні й зарубіжні, скажімо російські, економісти не мають щодо цього єдиної думки. Так, деякі автори³, виходячи з марксистського формулювання сутності кредиту, характеризують його як форму руху позичкового капіталу. Однак за такого трактування до категорії кредиту не належатиме, наприклад, комерційний кредит, який не пов'язаний із позичковим капіталом або позичковим фондом країни, котрий формується лише банками. Доречно нагадати, що в СРСР комерційний кредит до 1987 року був заборонений, тому неточність у визначенні сутності кредиту як форми руху позичкового капіталу загалом не дуже й помічала. Із часом звикли ототожнювати кредиту зі змістом позичкового капіталу (який акумулюється банками у вигляді основної частки їхніх кредитних ресурсів) або навіть позички, що, власне, й дало підставу багатьом економістам для висновку: "Кредит (лат. creditum — позичка) — позичка в грошовій або товарній формі, що надається на умовах повернення й, звичайно, зі сплатою відсотка; виражає економічні відносини між кредитором і позичальніком"⁴. Як бачимо, у наведено-

му визначенні насамперед наголошується на тому, що кредит — це позичка, а вже потім — економічні відносини. І в тому, що кредит — економічні відносини між кредитором і позичальніком, нині не сумнівається переважна більшість економістів. Зміст же зазначених відносин як стосунків між кредитором і позичальніком із приводу зворотного руху позиченої вартості в тій чи іншій редакції викладено практично у всіх вітчизняних навчальних посібниках⁵.

Однак визнання за кредитом того, що його сутність — економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості — логічно потребує визнання і того, що позичка є об'єктом цих відносин, а також того, що кредит і позичка хоча й взаємопов'язані, але зовсім різні поняття. Тому в кредитних відносинах повертати слід саме позичку, а не кредит, який просто не можна повернути, так само, як не можна дати, взяти чи повернути будь-які відносини — кредитні, фінансові, дружні чи інші, адже у відносинах можна лише перебувати, підтримувати або припинити їх.

Сумнівним відається і те, що позичка (передусім банківська) може мати товарну форму⁶. Навіть коли йдеється про комерційний кредит, суть якого полягає у продажу товару на умовах відстрочки платежу (а не в наданні товарного кредиту, товарної позички чи тим більше

⁴ Фінансово-кредитний словник. — М.: Фінанси і статистика, 1986.

⁵ Банківська енциклопедія / Під ред. А.М. Мороза. — К.: Ельтон, 1993; Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях / За ред. Б.П. Луціва. — Тернопіль: Карт-бланш, 2000. — С. 141; Гроші та кредит / За ред. Б.С. Івасіва. — Тернопіль: Карт-бланш, 2000. — С. 268; Гроші та кредит / За ред. М.І. Савлука. — К.: Либідь, 1992. — С. 128; Иванов В.М. Деньги и кредит — К.: МАУП, 1999. С. 12; "Гроші та кредит": Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. — К.: КНЕУ, 1999.

⁶ За винятком позик цивільного кредиту, які трапляються, коли, наприклад, громадян позичають одне одному якісь натурально-речовинні цінності (хліб, сіль тощо).

кредиту в товарній формі⁷, слід визнати, що товар усе-таки продаеться, а не надається в позичку, інакше треба було б повернути позичену вартість — товар(!), а не гроші, для повернення яких (оскільки саме вони були взяті в позику) надається відстрочка платежу.

Підтвердженням того, що товар у наведеному прикладі продаеться, а не надається в тимчасове користування (у своєрідний прокат), може бути, по-перше, перехід права власності на нього від продавця до покупця і, по-друге, врахування продавцем цього товару як реалізованого, тобто проданого, а покупцем — як придбаного. У зв'язку із цим слід визнати, що навряд чи має наукове обґрунтування визначення сутності кредиту (тим більше — банківського) як кредиту в товарній формі (або позички в товарній формі).

Незважаючи на те, що сьогодні більшість вітчизняних економістів розглядає кредит як економічні відносини (а не як позичку), в статті 5 розділу 2 проекту Закону “Про банківський кредит” подано таке його визначення: “Банківський кредит — грошові кошти в національній чи іноземній валюті, що надаються кредитодавцем позичальнику на умовах повернення, платності, строковості, забезпеченості і цільового використання (тобто кредит ототожнюється з грошима, які виконують абсолютно інші, не властиві кредиту функції — Л.Р.)... Кошти банківського кредиту⁸ після його надання позичальному є його власністю” (виділено Л.Р.). Зауважимо, що останнє суперечить Закону України “Про власність”, чинному з 15.04.1991 р., в статті 4 якого зазначено: “Власник на свій розсуд (виділено Л.Р.) володіє, користується і розпоряджається належним йому майном... Має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать Закону...”⁹, тобто дарувати, продавати, міняти або зберігати і нікому не віддавати. За таких обставин безумовне цільове використання позичальніком позики є велими проблематичним: якщо він саме як власник позики має право(!) робити з позиченими коштами все, що заманеться (тобто і не повернти їх), то, виходить, банк не вправі ні проконтролювати, ні вплинути на позичальніка як щодо цільо-

вого використання позички, так і щодо стягнення боргу та відсотків.

Однак практика засвідчує інше: позичальника із самого початку обмежують у правах користування позику: по-перше — її терміном, по-друге — умовою цільового використання. Наявність зазначенних обмежень не дає підстав вважати надані на певний час (позичені) кошти власністю позичальника. Тому аналізований фрагмент законопроекту, на нашу думку, слід було б викласти у такій редакції: “Кошти, надані позичальному в позику, можуть бути ним використані лише з метою, задля якої вони надані, та в термін згідно з кредитною угодою”, — що, власне, і відображає суть цільового та термінового характеру кредитування.

Не може, на наш погляд, залишитися без уваги і визначення сутності кредиту як “...коштів і матеріальних цінностей, які надаються в користування юридичним та фізичним особам на визначений термін і під відсоток...”¹⁰; і далі: “...Кредит поділяється на фінансовий кредит, товарний кредит і кредит під цінні папери..., засвідчуєши відносини позики...”¹¹.

У наведеному визначенні сутності кредиту, крім його ототожнення з коштами і матеріальними цінностями та з позичкою під заставу цінних паперів, а також крім того, що в цьому визначенні мова йде ще й про товарний кредит, у ньому також об’єднано в єдине поняття такі різні економічні категорії, як фінанси та кредит, які загалом взаємопов’язані, але ж не тотожні.

Варто зупинитися ще на одному визначенні кредиту, наведеному в статті 2 нового Закону України “Про банки і банківську діяльність”: “Банківський кредит — будь-яке зобов’язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов’язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов’язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми”.

Як бачимо, в цьому законі кредит уже не ототожнюється із грошовими (або матеріальними) коштами (як, скажімо, у Законі “Про оподаткування прибутку підприємств” чи в проекті Закону “Про банківський кредит”), а розглядається як зобов’язання, що випливають (відповідно до статей 4 та 151 Цивільного кодексу України) з договору або з інших підстав. Тобто кредит розглядається як економічні відносини(!), передбачені законом або як такі, що не суперечать йому.

⁷ Як це зазначено у процитованих визначеннях кредиту, а також у низці законодавчих актів, наприклад, у п. 1.11.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” (зі змінами і доповненнями за станом на 01.01.2001 р.): “Товарний кредит — товари, які передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним або фізичним особам на умовах угоди, що передбачає відстрочку остаточного розрахунку на певний термін і під відсоток”.

⁸ Зрозуміло, що йдеється про банківські кошти, надані в позику.

⁹ Закон України “Про власність”, ВВР УРСР. — 1991. — № 20.

¹⁰ Там же.

¹¹ Там же.

Таким чином, у різних законах України маємо різні підходи до тлумачення суті однієї тієї ж економічної категорії — кредиту, на якому, зрештою, будуться всі кредитні відносини в країні. А це, безумовно, справляє негативний вплив на організацію банківського кредитування в цілому.

Розглядаючи кредитування як практичну реалізацію суті кредиту, передусім зауважимо, що його організація має будуватися за правилами¹², які випливають із цієї ж суті й спрямовані на різnobічний захист банків від ризиків, зумовлених неповерненням наданих позичок. Однак на сучасному етапі розвитку кредитних відносин в Україні, як і в інших країнах СНД, зокрема в Росії, немає єдиного підходу ні до складу та змісту принципів кредитування, ні до визначення їх належності до організації саме кредитних, а не фінансових чи якихось інших відносин. Інакше кажучи, на сьогодні немає ясності щодо того, на яких саме принципах — кредиту чи кредитування — мають будуватися кредитні відносини банку з позичальніками, хоча різниця між такими поняттями, безумовно, є. І суттєва.

Кредит як економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості відображає теорію кредитних відносин, відповідаючи на запитання “що?” (що є кредит, у чому його сутність?), а кредитування відображає реалізацію кредитних відносин на практиці, врешті-решт — техніку й технологію надання та повернення позичок, відповідаючи на запитання “як?” (організувати кредитні відносини у процесі надання і погашення позички, за якими правилами або за якими принципами це слід робити?). Отже, говорити про правила чи принципи можна лише стосовно організації кредитування, але не щодо кредиту, який є об’єктивним економічним явищем.

Варто зазначити, що організація кредитування позичальніків комерційними банками насамперед залежить від кредитної політики, яку проводить держава в особі своєї головної кредитної установи — центрального банку, і лише в другу чергу — від тактики і стратегії банку-кредитора. З огляду на це принципи організації кредитування, відображаючи суб’єктивний підхід центрального банку країни, змінюються відповідно до кредитної політики останнього.

Погляди різних авторів на склад і зміст принципів, покладених в основу організації надання й погашення банківських позичок, тобто на принципи банківського кредитування, відрізняють-

¹² Або за принципами, як за основними положеннями якоїсь теорії, в даному випадку — теорії організації кредитування.

ся. Одні вважають, що до зазначених принципів належать “терміновість повернення, диференційованість, забезпеченість і платність”¹³; інші — до принципів кредиту належать поворотність, терміновість, платність, забезпеченість, цільовий характер і диференційований характер кредиту¹⁴; ще інші стверджують, що “банківське кредитування здійснюється відповідно до принципів терміновості, цільового характеру, забезпеченості й платності”¹⁵; що принципи кредитування постійно змінюються залежно від економічного розвитку країни, а тому кредитування “базується на традиційних загальних і специфічних принципах, у тому числі на терміновості і забезпеченості, враховується також платний характер кредиту”¹⁶. В Положенні НБУ “Про кредитування” зазначено, що основними умовами, на яких надається банківський кредит, є “забезпеченість, повернення, терміновість, платність і цільова спрямованість”¹⁷. У статті 7 проекту Закону “Про банківський кредит”, присвяченій принципам банківського кредитування, про принципи, власне, взагалі нічого не сказано. Про них, як про умови надання кредиту, йдеться у статті 5¹⁸, хоча вона присвячена тлумаченню сутності кредиту.

Якщо припустити, що всі викладені вище засади не суперечать одна одній, одержимо таку сукупність принципів кредитування:

- ◆ повернення (поворотність) кредиту;
- ◆ терміновість кредитування (терміновість кредиту; терміновість повернення кредиту);
- ◆ цільовий характер кредитування (цільовий характер кредиту);
- ◆ диференційований характер кредиту

¹³ Банковское дело / Под ред. В.И. Колесникова и Л.П. Кролинецкой. — М.: Финансы и статистика, 1996. — С. 216.

¹⁴ Финансы, денежное обращение, кредит / Под ред. Л.А. Дробозиной. — М.: Финансы. Издательское объединение ЮНИТИ, 1997. — С. 337.

¹⁵ Основи банківської справи / Під ред. А.М. Мороза — К.: Лібра, 1994. — С. 62; Гроші та кредит / Під ред. М.І. Савлука. — К.: Либідь, 1992. — С. 182.

¹⁶ Банковское дело / Под ред. О.И. Лаврушина. — М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — С. 169.

¹⁷ Положення НБУ “Про кредитування” від 28.09.1995 р., пункт 9.

¹⁸ У такій редакції: “Умови повернення, строковості та платності банківського кредиту (виділено Л.Р.) означають, що кредит має бути поверненим позичальником кредитодавцю у визначений кредитним договором строк із сплатою винагороди кредитодавцю за надання кредиту у формі відсотків за кредитом... Умова цільового використання полягає у спрямуванні позичальником отриманих кредитних коштів виключно на цілі, що визначені кредитним договором” (див. проект Закону України “Про банківський кредит”, розділ II “Банківський кредит”, стаття 5 “Поняття банківського кредиту”; стаття 7 “Принципи банківського кредиту”).

тування (диференційований характер кредиту);

- ◆ забезпеченість кредиту;
- ◆ платність кредитування (платний характер кредиту; платність кредиту).

Не претендуючи на вичерпну оцінку перелічених принципів, спробуємо дати наукове обґрунтування їх тлумаченням та відповідності цілям і завданням сучасної організації банківського кредитування.

Передусім розглянемо суть і, власне, необхідність принципу поворотності (так його названо в підручнику “Фінанси, денежное обращение, кредит” за ред. проф. Дробозиної) або принципи повернення кредиту (за Положенням НБУ “Про кредитування”). Перше джерело поворотність кредиту тлумачить як принцип кредитування, що “виражає необхідність своєчасного (підkreślено Л.Р.) повернення отриманих від кредитора фінансових ресурсів після завершення їх використання позичальніком...”¹⁹. У положенні НБУ пояснення суті принципу повернення кредиту немає. Та головне, на наш погляд, з’ясувати — про повернення (чи поворотність) чого йдеться — позички чи кредиту?

Якщо погодитися, що кредит і позичка — одне і те ж, то немає значення, як говорити: повернення (або поворотність) позички чи повернення (або поворотність) кредиту. Але якщо виходити з того, що кредит — це економічні відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості (тобто позички), то тоді вираз “повернення кредиту” виявиться просто абсурдним, оскільки означатиме повернення... економічних відносин. Отже, мова може йти лише про повернення позички, тобто про зворотний рух позиченої вартості як істотної ознаки кредиту, який існує об’єктивно і тому не потребує суб’єктивних принципів його організації. Із цього випливає, що немає ніякого значення, буде чи ні поворотність — суттєву рису кредиту введено до складу принципів кредитування, оскільки мова йде про надання позички, яка має зворотний характер руху, а не про будь-які надані грошові кошти (як, наприклад, у випадку фінансування).

Зупинимося на власне поверненні позички. Воно в організації кредитування самозрозуміле — позичка має бути повернена. Інша річ — коли? Тобто особливого значення набуває своєчасність повернення, а не повернення взагалі — необхідне, проте не залежне від термінів, тому на практиці немає абсолютно ніякого значення, включена чи ні поворотність до складу принципів кредитування, оскільки кредитна природа позич-

ки передбачає обов’язковість її повернення.

Значення має лише строк повернення позички, тобто принцип терміновості (чи строковості) кредитування. Тож для банків у процесі надання позички важливо встановити саме строк її повернення, який має бути узгоджений із позичальником, дотриманий останнім і відображеній у кредитному договорі.

Строк повернення позички, як правило, залежить від особливостей кругообороту коштів позичальника, а також від того, з якою метою ця позика береться. Наприклад, якщо вона потрібна для придбання товарно-матеріальних цінностей, необхідних для подальшого виробництва готової продукції, то термін кредитування нею є відповідно її повернення залежать від специфіки процесу виробництва; якщо ж позика призначена для придбання готової продукції з метою її подальшої реалізації, то термін повернення залежить від кон’юнктури ринку і попиту на дану продукцію. У зв’язку із цим для правильної організації кредитування, яка забезпечує банку своєчасність повернення позички, важливого значення набуває принцип цільового кредитування, тобто цільової спрямованості позички, наданої банком (а не цільовий характер кредиту). Саме тому мету кредитування або цільову спрямованість позички, наданої банком, значають у першому пункті (“Предмет договору”) типової кредитної угоди як її обов’язковий реквізит.

Цільове кредитування передбачає наявність об’єкта, мети або предмета кредитування, тобто того, заради чого виникають кредитні відносини між банком та позичальніком. Об’єктом кредитування може бути як частина запасів товарно-матеріальних цінностей, які тимчасово не мають власних джерел покриття і які банк згоден кредитувати, так і тимчасовий розрив у платіжному обороті позичальніка, тобто ситуація, коли виручки від реалізації продукції недостатньо для виконання термінових платежів. Тимчасовий розрив у платіжному обороті може мати об’єктивні (сезонність виробництва та реалізації продукції) і суб’єктивні (недоліки в господарській діяльності позичальніка) причини. Та в будь-якому разі він є предметом кредитних відносин між банком і позичальніком. Після прийняття банком рішення щодо надання позички зазначеній розрив стає об’єктом або метою кредитування. Зауважимо, що і в міжбанківських кредитних відносинах саме тимчасовий розрив у платіжному обороті комерційного банку теж стає об’єктом кредитування.

Зважаючи на викладене вище, важко

погодитися з авторами²⁰, які вважають, що нині кредитуються не об'єкти, а суб'єкти, тож, мовляв, цільове кредитування відходить у минуле. Це суперечить реальності, що, як і раніше, вимагає від комерційних банків постійного попереднього і послідовного контролю за цільовим використанням наданих позичальникам коштів.

Розглянемо принцип диференційованого характеру кредитування (саме кредитування, а не кредиту, як пишуть деякі автори). На наш погляд, поняття "диференційований характер кредиту" не відповідає самій суті останнього, адже кредит як об'єктивне явище нікого сам не обирає. Однак банки в процесі кредитування диференціюють позичальників, тобто з метою захисту власних інтересів застосовують суб'єктивний підхід до надання позичок. Це зумовлено прагненням мінімізувати чинники, що призводять до їх неповернення. Як правило, диференціації передує аналіз кредитоспроможності позичальників, за рівнем якої їх і поділяють на групи чи класи. Деякі банки оцінюють не лише рівень кредитоспроможності позичальника, а й ризиковість цілі, з якою береться позика, що, на наш погляд, має сенс.

На жаль, принцип диференційованого характеру кредитування належно не відображену ні в Положенні НБУ "Про кредитування", ні в проекті Закону "Про банківський кредит".

Ще одна важлива засада організації кредитування — принцип забезпеченості кредиту. У Положенні НБУ "Про кредитування" зазначено: "Принцип забезпеченості кредиту (виділено Л.Р.) означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення борту через неплатоспроможність позичальника"²¹. У проекті Закону "Про банківський кредит" читаємо: "Умова забезпеченості кредиту (виділено Л.Р.) означає наявність у кредитодавця майнових прав реалізувати предмет забезпечення кредиту з метою компенсації заборгованості позичальника за кредитним договором..."²². У підручнику з основ банківської справи наголошується на тому, що принцип забезпеченості кредитів (виділено А.М.) застосовується з метою захисту інтересів банку та недопущення збитків від неповернення борту внаслідок неплатоспромож-

ності позичальника²³. В підручнику "Фінанси, денежное обращение, кредит" принцип забезпеченості кредиту (виділено Л.Р.) трактується так: "Цей принцип полягає у необхідності забезпечення захисту майнових інтересів кредитора у разі можливого порушення позичальником узятих на себе зобов'язань і знаходить практичне відображення в таких формах кредитування, як позики під заставу або під фінансові гарантії. Особливо актуальний у період загальної економічної нестабільності..."²⁴

Наведені характеристики принципу забезпеченості кредиту дають підстави зробити припущення, що, по-перше, їх автори необґрунтовано ототожнюють поняття "кредит" і "позичка", і, по-друге, торкаються не суті принципу, а його необхідності, а також цільового призначення застави. Проте у всіх без винятку характеристиках констатується, що необхідність використання і цільове призначення принципу забезпеченості зумовлені потребою захисту інтересів банку від неповернення позички. Але ж якщо йдеться про надання і повернення позички та про необхідність забезпечення її повернення, то маємо справу не з кредитом, а з кредитуванням, із забезпеченням повернення не кредиту, а із забезпеченням повернення позички (а не кредиту), на наш погляд, доцільно сформулювати так: "Кожна надана позичка має бути забезпечена достатніми у грошовому вираженні зобов'язаннями позичальника або індосованими банку зобов'язаннями інших платоспроможних осіб, які забезпечують йому впродовж усього строку користування позикою гарантію її повернення". Однак, як пише В.М.Усоскін, "...забезпечення — це остання лінія оборони для банку і рішення про надання позички завжди повинно базуватися на достоїнствах самого фінансового проекту, а не на привабливості забезпечення. Якщо сама основа кредитної угоди пов'язана із підвищеним ризиком, — пише далі В.М.Усоскін, — було б великою помилкою надати кредит під добре забезпечення, використавши його як джерело погашення боргу"²⁵.

І нарешті, розглянемо принцип платності кредитування, або, як ще кажуть, платності кредиту чи платного характеру кредиту. На наш погляд, навряд чи доцільно говорити про притаманний кредиту платний характер, оскільки платність є однією з рис його сутності.

²⁰ Банковское дело / Под ред. О.И.Лаврушина. — М.: Банковский и биржевой научно-консультационный центр, 1992. — С. 169.

²¹ Положення НБУ "Про кредитування" від 28.09.1995 р., пункт 9.

²² Стаття 5 розділу II проекту Закону України "Про банківський кредит".

²³ Основи банківської справи / Під ред. А.М.Мороза. — К.: Лібра, 1994. — С. 63.

Зрозуміло, вартість, надана кредитором у позичку (тобто в процесі кредитування!), має зростати, створюючи його прибуток. Зазначений прибуток кредитора у вигляді позичкового відсотка є платою позичальника за надану йому в тимчасове користування позичку. Інакше кажучи, кредитор отримує плату від позичальника, лише надавши йому позичку, тобто у разі кредитування. Отже, платність — принцип кредитування, а не кредиту.

Зазначимо: якщо позичковий відсоток як річний прибуток кредитора за капітал, наданий у позичку, має об'єктивний характер, то розмір позичкового відсотка у вигляді норми позичкового відсотка чи процентної ставки має суб'єктивний характер, оскільки залежить від низки таких "рукотворних" чинників, як облікова ставка НБУ, диференційований (суб'єктивний) підхід банку до позичальників, попит на позичковий капітал тощо.

Крім розглянутих принципів кредитування, вважаємо за доцільне зазначити ще один, який використовується, але досі залишається поза складом принципів кредитування. Мова про договірний характер кредитування — обов'язкове укладення кредитного договору учасниками кредитної угоди, тобто кредитором і позичальником.

Усе викладене вище дає підставу для висновку, що на сучасному етапі в теорії та практиці кредитних відносин в Україні науковий підхід до кредиту як до економічної категорії ще належно не застосовується. Нехтування об'єктивними законами кредиту, який є економічними відносинами, з приводу зворотного руху позиченої вартості, а не позиченою вартістю, тобто позичкою, призводить до негативних наслідків у реалізації зазначених відносин на практиці. Це виражається у формі численних недоліків в організації кредитування клієнтів вітчизняними банками. Зазначені недоліки пов'язані з браком знань про об'єктивні закони існування кредиту. Із цієї причини чітко не визначено (зокрема проектом Закону "Про банківський кредит") принципи організації банківського кредитування. Вважаємо конче необхідним прийняття Закону України "Про банківське кредитування" (а не про банківський кредит) із урахуванням об'єктивних законів існування кредиту та принципів організації кредитування, що сприятиме формуванню в Україні зрозумілої і чіткої концепції кредитної політики центрального банку держави, спрямованої на підвищення якості кредитних відносин, а відтак — і кредитної системи країни.

Віктор Волохов

Старший аудитор філії
Укрексімбанку в м. Рівне

Активізація підприємницької діяльності ринкових суб'єктів різних організаційно-правових форм вносить поживлення у процес пошуку альтернативних джерел фінансування їх діяльності, в тому числі банківських кредитів. Створення сприятливого підприємницького клімату суттєво залежить від заходів банківських установ, покликаних надавати взаємогідні кредитні послуги суб'єктам господарювання для підтримки їх ділової активності.

Погіршення в останні роки фінансового стану окремих банків, невиконання ними економічних нормативів, банкрутство деяких із них, — усе це передовсім спричинено збитками у кредитній діяльності. Виники вони внаслідок несплати процентів за користування кредитами та неповернення самих кредитів, головною причиною чого є недосконалі системи оцінки кредитних проектів і відсутність ефективної системи внутрішнього контролю за існуючими ризиками, що притаманні кредитним операціям.

Підвищення ефективності кредитування шляхом розподілу функцій у кредитному процесі

Нині в переважній більшості банківських установ (особливо в структурних підрозділах банків — філіях, відділеннях тощо) кредитний процес на всіх його етапах здійснюється в межах одного кредитного підрозділу (див. схему 1).

Досвід свідчить, що **організаційна структура, за якої функції кредитного процесу зосереджені в одному підрозділі, не здатна забезпечити ефективної системи організації та внутрішнього контролю за проведенням кредитних операцій** — насамперед через відсутність розмежування функцій аналізу та подальшого супроводження кредитних проектів.

При вирішенні питань, пов'язаних із підвищенням ефективності кредитних операцій, важливе значення має вдосконалення організаційної структури підрозділів банку, які забезпечують виконання кредитного процесу.

Нешодавно Національним банком України розроблено проект Положення “Про організацію операційної роботи банків” (надалі — Проект), який базується на принципах розмежування функцій. Проект містить такі поняття, як “фронт-офіс” та “бек-офіс”, які поки що не мають широкого застосування у вітчизняній банківській практиці. Під **фронт-офісом** розуміють підрозділ банку, який виконує роль його представника перед клієнтом та виступає ініціатором операції. Структурний підрозділ, що забезпечує продовження

операций, розпочатої фронт-офісом, шляхом здійснення реєстрації, перевірки, звірки, обліку та контролю всіх операцій, у Проекті названо **бек-офісом**.

Уже з тлумачення термінів, запропонованих Проектом, випливає, що ініціатором тієї чи іншої банківської операції є фронт-офіс, працівники якого забезпечують укладення угод, ідентифікацію операцій з оцінкою ризиків і підрахунком прибутків та збитків. Операційна робота в банку починається у фронт-офісі, підрозділі якого безпосередньо працюють із клієнтами на фінансовому ринку щодо залучення та розміщення ресурсів, а також надання послуг на комісійних засадах. Мета діяльності фронт-офісу — отримання прибутку, мінімізація впливу ризиків фінансового ринку, протидія конкурентному середовищу, підтримання ліквідної позиції та розширення спектра банківських послуг і банківських продуктів. Суб'єктами його діяльності є клієнти (юридичні та фізичні особи), установи банків, небанківські установи, уряд. Фронт-офіс, з огляду на результати роботи всіх підрозділів, відноситься до центру прибутків. Він відповідає за розвиток банківських продуктів, ліквідність і виконання нормативів.

Згідно з Проектом отримані від фронт-офісу документи працівники

Схема 1. Основні етапи кредитного процесу

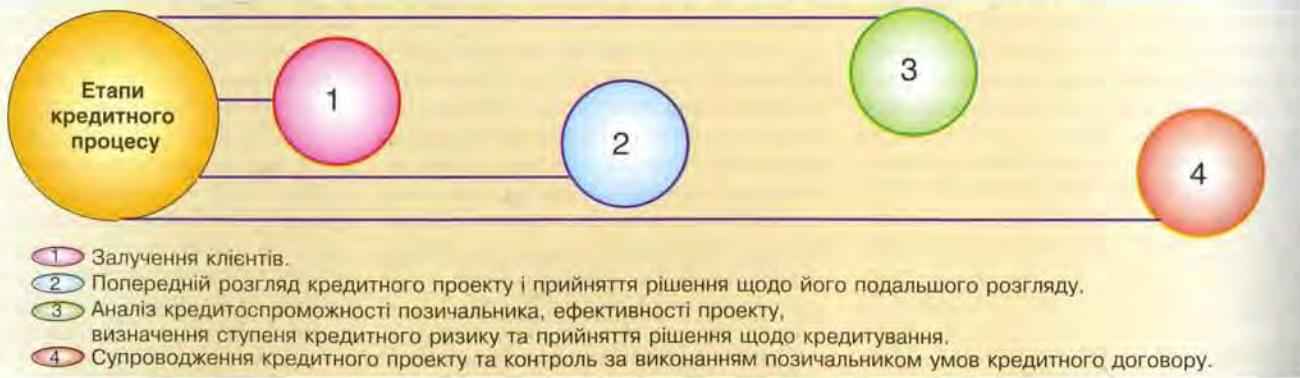
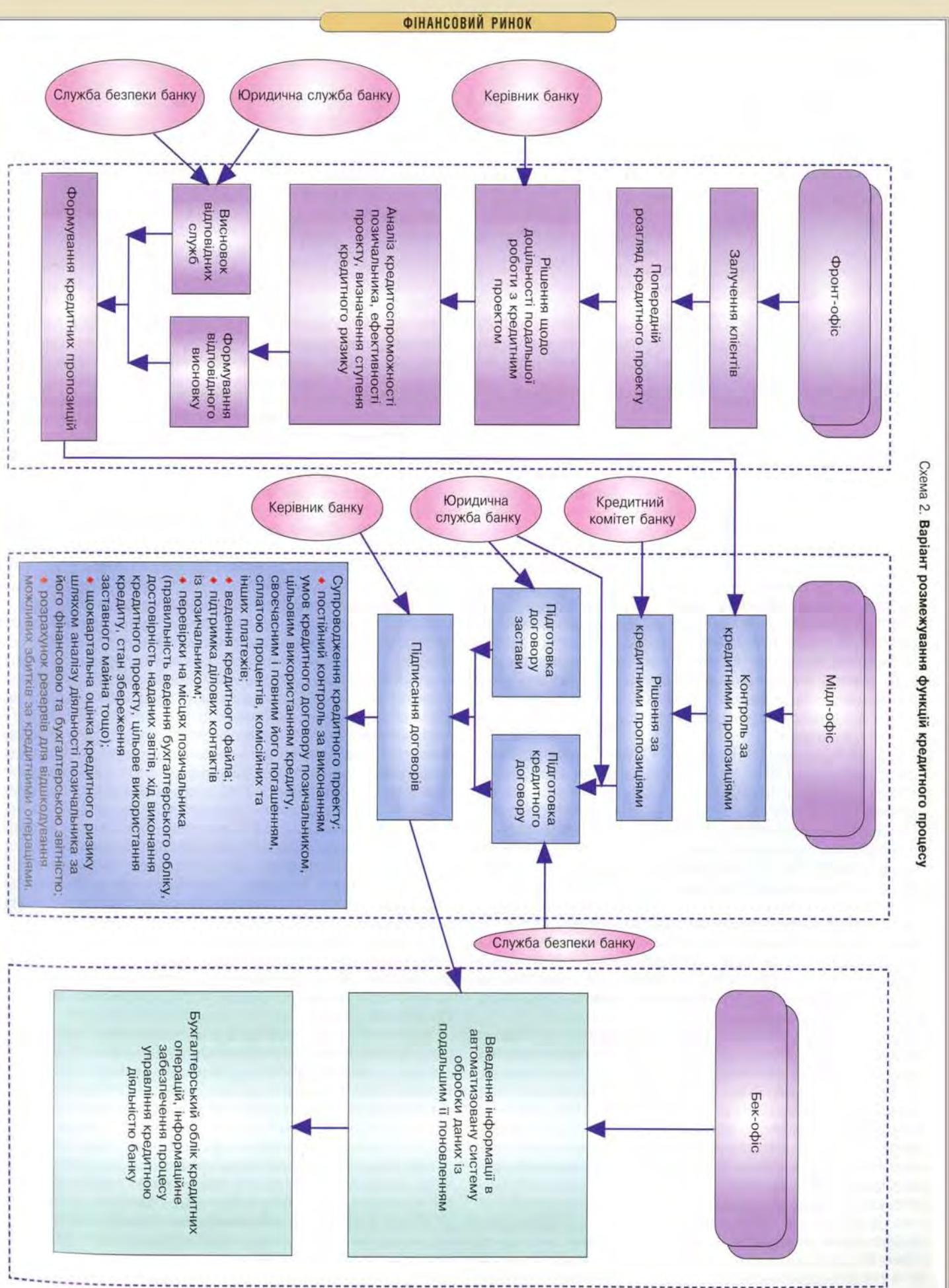

Схема 2. Варіант розмежування функцій кредитного процесу

бек-офісу перевіряють, реєструють, вводять всю необхідну інформацію в автоматизовану систему обробки даних і в по- дальшому контролюють виконання операції. Суб'єктами діяльності бек-офісу є підрозділи фронт-офісу, установи банків, податкові, судові та правоохоронні органи, уряд, контрагенти, статистичні органи тощо. Бек-офіс, з огляду на результати його роботи, відноситься до центру витрат. Він забезпечує дотримання прийнятих стандартів, виконання відповідних процедур обліку та контролю.

Особливу увагу в Проекті приділено оптимізації системи внутрішнього контролю за операційним ризиком, який виникає внаслідок неспроможності контролювати обробку операцій, документацію, облікове та фізичне середовище.

З метою запобігання або зменшення операційного ризику в банках у Проекті пропонується застосовувати такі методи за- безпечення ефективної системи внутрішнього контролю.

Адміністративний контроль:

- організаційні методи;
- виробничі методи;
- метод розподілу функцій.

Бухгалтерський контроль:

- метод обліку операцій у повному обсязі;
- метод захисту і збереження облікової інформації;
- метод своєчасної звірки;
- метод оцінки вартості.

Особливої уваги заслуговує пропонований у Проекті метод розподілу функцій. Розподіл обов'язків як один із за- собів адміністративного контролю зменшує ризик махінацій та помилок і покликаний не допустити одноосібного впли- ву на хід операції. У ній повинні брати участь принаймні дві особи, і її виконання слід відокремлювати від облікової та контрольної функцій. Роботу однієї особи повинна перевіряти інша, з'ясовуючи наявність відповідних повнова- жень на здійснення операції та її відображення в обліку.

Банки повинні розробити такі процедури виконання операцій, за якими:

- відповідальність за облік і зберігання активів, санкціонування операцій та прийняття зобов'язань, укладення угод, а також загальний контроль за операціями й зобов'язаннями банку несли б різні особи;
- обов'язки розподілялися б таким чином, щоб ніхто не міг незаконно привласнювати активи, давати недостовірні дані про зобов'язання, неправильно реєструвати операції;
- зобов'язання приймалися б згідно з намірами і повно- важеннями керівництва;
- дотримувалися б правила санкціонування, в яких за- значено межу загальних і спеціальних санкцій, прізвище уповноваженої особи, відповідальної за виконання певних повноважень, та визначено обставини, за яких тим чи іншим посадовим особам надаються спеціальні (більші, ніж зазвичай) повноваження.

Запропонована у Проекті структура розподілу функцій за будь-якими банківськими операціями (розрахунковими, кредитними, депозитними, валютними, із цінними папера- ми тощо), де фронт-офіс відповідає за укладення угод, ідентифікацію операцій з оцінкою ризиків, а бек-офіс — за їх продовження шляхом здійснення реєстрації, перевірки, звірки, обліку та контролю, може бути використана щодо кредитних послуг тільки як принципова. Кредитний про- цес є досить специфічним і багатоетапним, що відображен- но на схемі 1. На відміну від інших операцій, виконання роз- початої фронт-офісом кредитної операції не обмежується здійсненням реєстрації, перевірки, звірки, обліку та відповідного контролю, — воно потребує також спілкуван- ня із клієнтом, регулярного моніторингу кредитного ризи-

ку шляхом аналізу діяльності позичальника, відображеного у його фінансовій та бухгалтерській звітності в процесі су- проводження кредитного проекту. Відтак виникає об'єктивна потреба у створенні, так би мовити, проміжної ланки — **мідл-офісу** (організаційна структура, місце та основні завдання цього підрозділу відображені на схемі 2).

Для надання кредитних послуг на фронт-офіс могли би бути покладені такі функції: залучення клієнтів, попередній розгляд кредитного проекту, аналіз кредитоспроможності позичальника й ефективності проектів, визначення ступеня кредитного ризику та формування кредитних пропозицій.

Залучення клієнтів окремим структурним підрозділом сприятиме нарощенню обсягів кредитування та відповідно збільшенню доходів.

На зниження ефективності кредитних операцій впливає частина кредитних проектів, які пройшли процедуру розгляду, але з різних причин не були реалізовані (негативні ре- зультати аналізу, відхилення кредитним комітетом пропозиції надати позичку тощо). Ретельніший, кваліфікованіший попередній аналіз малоперспективного кредитного проек- ту фронт-офісом мінімізує вірогідність його подальшого розгляду, що позбавить банк і його фахівців від невиправ- даних витрат часу та коштів.

Однією з основних причин виникнення проблемних кредитів є помилки, допущені фахівцями банку на стадії аналізу кредитоспроможності потенційних позичальників та їх проектів. Тому цілком логічним було б виконання мідл-офісом функцій контролю кредитних пропозицій, по- даних фронт-офісом. Тобто мідл-офіс проводить незалежне визначення адекватності оцінки кредитного ризику, зробленої фронт-офісом, спеціалісти якого, розглядаючи проект, можуть проявити суб'єктивізм під впливом безпо- середнього спілкування з клієнтом. Таке вдосконалення системи внутрішнього контролю за здійсненням кредитних операцій дасть змогу знизити рівень проблемної заборговано- сті за позичками.

При розробці даної схеми організаційної структури кре- ditного процесу враховано також іншу суттєву причину виникнення проблемної заборгованості, а саме: невико- нання фахівцями банку в ході супроводження кредитного проекту всіх необхідних заходів. Аби запобігти цьому, обов'язки щодо супроводження проектів та контролю за ви- конанням позичальниками умов договорів пропонується по- класи на окремий структурний підрозділ банку — мідл-офіс. Регулярний та незалежний моніторинг ризиків на етапі супроводження кредитного проекту підвищить ефек- тивність контролю за ними.

Віднесення обліку кредитних операцій до функцій бек-офісу відповідає принципам розподілу обов'язків. Такий розподіл має поліпшити систему внутрішнього контролю за операційним ризиком, а відтак — сприяти зниженню рівня кредитного ризику.

Запропонована організаційна структура кредитного про- цесу, заснована на розмежуванні функцій аналізу, супро- водження кредитних проектів та їх обліку між окремими структурними підрозділами, є дієвим засобом підвищення ефек- тивності кредитних операцій. З її упровадженням, по-перше, очікується збільшення обсягу кредитних операцій, по- друге — суттєво вдосконалиться система внутрішнього кон- тролю за всіма притаманними кредитним операціям ризи- ками, що в свою чергу дасть змогу знизити їх рівень, а от- же, поліпшити структуру кредитного портфеля та зменши- ти частки проблемної заборгованості. Це сприятиме скоро- ченню витрат банків на формування резервів для відшкоду- вання можливих збитків за кредитними операціями.

Основні принципи іпотеки та іпотечне кредитування

У статті розглядаються основні принципи іпотеки як ефективного способу забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором у країнах із розвинutoю ринковою економікою. Аналізується відповідність вітчизняного законодавства зазначеним принципам та наявність передумов для ефективного функціонування іпотечного кредитування в Україні.

Iдним із найефективніших способів забезпечення зобов'язань є іпотека — застава нерухомості. Об'єкти нерухомості мають, як правило, значну вартість. Крім того, вони пов'язані із землею, а отже, їх неможливо сховати, таємно перемістити в інше місце чи якимось іншим способом вивести з-під контролю заставодержателя. Хоча іпотека може бути встановлена в забезпечення зобов'язання за будь-яким договором, найбільше вона поширена у кредитній сфері. Іпотечний кредит — це кредитування під заставу нерухомості.

Така форма кредитних відносин широко застосовується у країнах із розвинutoю ринковою економікою, насамперед у Західній Європі та Північній Америці. Це пов'язано з тим, що іпотечний кредит має істотні переваги порівняно з іншими видами кредиту: він зменшує ступінь ризику для обох сторін. Позичальник одержує кредит на тривалий період, причому має змогу зберегти за собою заставлену нерухомість, не ризикуючи іншим майном. Кредитор же отримує безпрограшний варіант відшкодування позики. Заставлена нерухомість може продовжувати приносити дохід: здаватися в оренду, використовуватися як виробничий об'єкт тощо. В такий спосіб за час дії договору можна зменшити або цілком покрити суму боргу.

До жовтневого перевороту 1917 року іпотека була досить поширеною в Російській імперії, але потім зникла майже на ціле століття, хоча в усьому світі вона активно розвивалася. Вдосконалювалися її форми, з'являлися специфічні моделі. Новітнього досвіду іпотеки в Україні майже немає. Тому аналіз західного іпотечного законодавства та кількастолітньої практики має важливе значення для розробки відповідного вітчизняного законодавства. У цій статті ми спробували шляхом порівняння іпотечного законодавства західних (в основному європейських)

країн¹ з'ясувати основні принципи іпотеки, які є визначальними для створення ефективної системи іпотечного кредитування.

Закон України "Про заставу" містить таке визначення: "Іпотекою визнається застава землі, нерухомого майна, при якій земля та (або) майно, що становить предмет застави, залишається у заставодавця або третьої особи". Як випливає із цієї статті, земля не вважається нерухомим майном. Цей висновок підтверджує і єдине на сьогодні законодавче визначення терміна "нерухоме майно", подане у Законі "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування": "Нерухомим майном визнається жилий будинок або його частина, квартира, садовий будинок, дача, гараж, інша постійно розташована будівля, а також інший об'єкт, що підпадає під визначення першої групи основних фондів згідно із Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств".

Такий підхід не відповідає світовій практиці. У зарубіжному законодавстві під нерухомим майном розуміють земельні ділянки й усе, що розташовано на них і тісно пов'язано з ними, тобто об'єкти, переміщення яких без непропорційної шкоди їх призначенню неможливе. Визнання землі майном на законодавчому рівні в Україні матиме дуже важливе значення для становлення вітчизняного земельного ринку. Оскільки іпотека, як правило, тісно пов'язана із землею, то поки земля не стане об'єктом купівлі-продажу, предмета для іпотеки практично не буде, принаймні коло її об'єктів істотно зменшиться.

У законодавстві європейських країн іпотека визначається як застава нерухомого майна, за рахунок якого заставодержатель (кредитор) має право — переважне щодо інших кредиторів заставодав-

¹ Було проаналізовано іпотечне законодавство Німеччини, Франції, штату Луїзіана (США), провінції Квебек (Канада), а також практику іпотечного кредитування в Австрії, Англії, Бельгії, Данії, Нідерландах, Ірландії, Іспанії, Італії, Фінляндії, Швеції та Швейцарії.

Сергій Юрієвич

Експерт з оподаткування, банківської справи та фінансів Українсько-європейського консультивативного центру з питань законодавства

ця (позичальника) — у разі невиконання забезпеченого іпотекою основного зобов'язання задовільнити свої вимоги.

Іпотека є похідною від основного зобов'язання (окрім вона існувати не може) і припиняється з його виконанням.

Важливою передумовою іпотеки є об'єктивна оцінка майна, вартість якого зазначається і в договорі, і в заставі. Порядок оцінювання майна визначається, як правило, сторонами договору про іпотеку. Незалежна оцінка предмета іпотеки може бути довірена також третьій стороні, засікавленій у реальній і справедливій оцінці як основного зобов'язання, так і іпотеки, що його забезпечує.

Іпотечний кредит має істотні переваги порівняно з іншими видами кредиту: він знижує ступінь ризику як для кредитора, так і для позичальника

Іпотека поширюється як на основну вимогу, так і на додаткові — проценти, нараховані за основним зобов'язанням, витрати, понесені кредитором на утримання і збереження майна в разі недбалого ставлення заставодавця до своїх обов'язків, витрати заставодержателя на страхування заставленого майна, витрати на звернення стягнення на предмет іпотеки при невиконанні позичальником основного зобов'язання тощо. Загальна сума вимог заставодержателя, забезпечених іпотекою, може бути визначена як фіксована — тоді зобов'язання заставодавця у частині, що перевищує цю суму, не вважаються забезпеченими іпотекою.

Дія іпотеки поширюється також на вимоги, які випливають із договорів оренди заставленого майна (вимога

сплати орендної плати) та договорів страхування заставленого майна (вимога щодо отримання суми страхового відшкодування при настанні страхового випадку). Поширення іпотеки на вимоги до страхувальника припиняється у разі відновлення нерухомого майна, заміни його іншим, еквівалентної вартості або відшкодування його вартості.

Важливим принципом іпотеки є її неподільність — іпотека поширюється на все майно разом, з усіма його складовими. Тобто предметом іпотеки не може бути частина об'єкта нерухомості, скажімо, житлового будинку. Відповідно до цього принципу іпотека поширюється також на майно, придбане власником або наймачем до головного об'єкта після передачі його в іпотеку (у разі, коли придбане майно стає принадністю головного майна), якщо інше не передбачено договором.

Предмет іпотеки залишається у володінні, користуванні та розпорядженні заставодавця. Ніхто не має права заборонити останньому вільно користуватися та розпоряджатися своєю заставленою власністю доти, доки він належним чином виконує основне зобов'язання. Право розпорядження може бути обмежене лише тоді, коли порушено права заставодержателя.

Заставодавцем може бути як позичальник (боржник), так і третя особа (майновий поручитель). Причому за основним зобов'язанням відповідає боржник — воно не стосується майнового поручителя, а за іпотечним зобов'язанням — стороною в договорі виступає поручитель: лише на його майно може бути звернене стягнення заставодержателя (у цьому разі майновий поручитель матиме право регресної вимоги до боржника за основним зобов'язанням).

Одним із фундаментальних принципів є необхідність державної реєстрації іпотеки за місцем знаходження її предмета². Незареєстрована іпотека недійсна. Державна реєстрація носить публічний, відкритий характер. Ефективна система реєстрації прав на нерухоме майно — базова передумова функціонування механізму застави нерухомості. Розвинута система іпотеки повинна гарантувати безспірність юридично значимих дій, які місце щодо нерухомості. Якщо така система діє, зацікавлені особи можуть не боятися, що угоди, пов'язані з нерухомістю, виявляться недійсними.

² Слід розрізняти реєстрацію іпотеки як обмеження речових прав на об'єкт нерухомого майна і реєстрацію договору про іпотеку. Хоча законодавством деяких країн передбачено реєстрацію як іпотеки, так і договору про неї.

Для кожного цілісного об'єкта нерухомого майна у спеціальній установі повинна вестися книга реєстрації прав на майно чи поземельна книга, де записується все, що стосується речових прав на нього. Адже речові права на нерухомість виникають не раніше, ніж з моменту запису в книгу (реєстр). Кредитор іпотечної угоди не бере до уваги дію, здійснену з нерухомістю, але не записану до книги. Жодні інші вимоги не враховуються доти, доки не задоволено занесені в книгу.

Чинним законодавством України не передбачено єдиного порядку реєстрації землі та нерухомого майна. Повноваженнями з реєстрації різних видів нерухомості наділені різні органи:

- ♦ місцеві ради, які видають Державні акти на право власності на землю;
- ♦ місцеві органи Держкомзему, які ведуть Земельний кадастр;

Науковий заклик про іпотеку як про інвестивну, яка є новою функцією ринку землі, гідкої, прогресивної та ефективної системи державної реєстрації прав на нерухоме майно, що сприяє економічні передумови для розвитку вітчизняного ринку заставних

♦ місцеві відділення Бюро технічної інвентаризації (БТИ), які реєструють будівлі;

♦ органи Фонду державного майна України, які реєструють зміну права власності в процесі приватизації.

Зрозуміло, що така “розпорощена” система (якщо взагалі слово “система” тут доречне) реєстрації прав на нерухомість не відповідає зазначеному вище принципу, і функціонування іпотеки в такому разі значно ускладнюється.

Країни з розвинутою ринковою економікою мають інтегровану систему реєстрації прав на нерухоме майно, яка забезпечує реєстрацію в єдиному державному органі кожного майнового комплексу (земельна ділянка разом з усіма розташованими на ній будівлями та спорудами).

В Росії ця процедура здійснюється згідно з Цивільним кодексом Російської Федерації та федеральним Законом “Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та угод із ним”. З набуттям чинності цим законом у його розвиток були видані Правила ведення Єдиного державного реєстру прав на нерухоме майно та угод із ним. Іпотека вступає в силу лише після її державної реєстрації.

В Україні доцільно було б створити

єдиний орган із реєстрації правового стану нерухомості. До повноважень такого органу входило б ведення Державного реєстру правового стану нерухомого майна на території України — внесення всіх без винятку прав на нерухоме майно, відображення змін, які відбуваються у його правовому стані, видача виписок із реєстру всім зацікавленим особам.

Тому прийняття Закону “Про державну реєстрацію прав на об'єкти нерухомого майна” є необхідною передумовою прийняття Закону “Про іпотеку”.

Згідно з іпотечним законодавством більшості західних країн іпотека може бути договірною, законною або судовою. Законна іпотека встановлюється в забезпечення зобов'язань, визначених законом, судова — у забезпечення зобов'язань, встановлених судом.

Але при іпотечному кредитуванні використовується договірна іпотека (тобто така, яка є результатом угоди). Її може надати лише власник майна, який управі його відчужувати. Договір про іпотеку підлягає нотаріальному посвідченню.

Договірна іпотека ґрунтуються на принципі специальності, в якому можна виокремити принцип специальності предмета іпотеки та принцип специальності вимоги, що забезпечується іпотекою. Суть цього принципу полягає у тому, що в договорі про іпотеку повинні зазначатися:

- ♦ достатній для ідентифікації опис предмета іпотеки, місце його розташування та оцінка;
- ♦ сутність, розмір і термін виконання зобов'язання, забезпечуваного іпотекою.

Відповідно до принципу специальності іпотека не може встановлюватися на майно, яке стане власністю заставодавця лише після укладення договору. Іпотека об'єктів незавершеного будівництва та кож певною мірою суперечитиме цьому принципу. В момент укладення договору іпотеки описати об'єкт незавершеного будівництва без зупинки самого будівництва складно, але можливо. Проблема може виникнути тоді, коли через певний час необхідно буде здійснити стягнення: матеріали, описані як незавершене будівництво, і сам об'єкт можуть виявитися фізично іншою будівлею. Тому доцільно було б уникнути в законі можливості іпотеки незавершеного будівництва та передбачити заставу земельної ділянки, виділеної під будівництво, або право на її оренду. Вартість ділянки чи оренди можна оцінювати з урахуванням вартості незавершених будівель.

Іпотека будівлі чи споруди можлива з одночасною іпотекою (за тим же договором) земельної ділянки, на якій вона розташована. Але автоматично застави будівель та споруд при іпотеці лише з-

мельної ділянки не відбувається. (При зверненні стягнення на земельну ділянку у такому разі виникає сервітут — тобто діє право власника або наступного набувача будівель чи споруд користуватися частиною земельної ділянки, необхідною для експлуатації цих об'єктів).

Іпотека може оформлятися у вигляді заставної — іменного цінного папера, який засвічує право власника вимагати виконання грошового зобов'язання, забезпеченого іпотекою майна, а в разі його невиконання вимагати звернення стягнення на заставлене майно. Заставна дає змогу здійснити своєрідну інтеграцію ринку нерухомості та фондового ринку.

У країнах із розвинutoю економікою існують перший і вторинний ринки заставних. На першому вони з'являються в результаті оформлення відповідних контрактів між кредитором (найчастіше це іпотечний банк, хоча законодавством деяких країн передбачено, що ним може бути й інша особа) та позичальником (клієнтом банку).

Вторинний ринок утворюється після перепродажу заставних за вже наданими іпотечними кредитами. Відбувається це так: кредитор (іпотечний банк чи інша фінансова компанія) під заставні випускає цінні папери, які продає іншим інвесторам.

З метою залучення ресурсів для організації кредитування іпотечні банки здебільшого використовують іпотечні облігації — довгострокові цінні папери, які випускаються під забезпечення нерухомим майном та приносять твердий процент. Понад 70% коштів іпотечні банки європейських країн мобілізують шляхом випуску облігацій.

Іпотечна облігація не має безпосереднього юридичного зв'язку з конкретною забезпеченістю вимогою. Але опосередковано вона пов'язана з усією сукупністю іпотек, що є в банку. Власник може продати іпотечну облігацію будь-коли, не чекаючи закінчення її терміну, і повернути свої гроші.

Отже, іпотечні облігації мають три "рівні" забезпечення. По-перше, за кожною з них — борг позичальника, який бере у банку кредит. По-друге, вони забезпечені майном позичальника, заставленим за договором іпотеки банку-заставодержателю. По-третє, забезпеченням за облігаціями є майно самого кредитора — банку.

Слід зазначити, що ринки іпотечних облігацій будується по-різному. Модель вторинного іпотечного ринку Німеччини має вигляд однорівневої системи, де рефінансування здійснюється безпосередньо за рахунок випуску іпотечним банком заставних листів (іпотеч-

них облігацій). Американська модель побудована як дворівнева система: права вимоги за кредитами переуступаються спеціалізованому агентству, яке у свою чергу залучає кошти інвесторів шляхом розміщення цінних паперів.

Невиконання або неналежне виконання забезпеченого заставою зобов'язання призводить до звернення стягнення на заставлене майно. Попередньо заставодержатель надсилає заставодавцю письмову вимогу щодо виконання зобов'язання у визначений термін. Якщо цю вимогу не виконано, кредитор може реалізувати своє заставне право і продати майно на прилюдних торгах (аукціоні). Такий порядок дає змогу визначити реальну ціну заставленого майна і запобігти зловживанням кредитора. Згідно із законодавством деяких країн рішення про продаж предмета застави на прилюдних торгах виноситься судом. У такому разі продаж здійснюється спеціальною організацією під контролем судового виконавця або державного нотаріуса.

Кошти, одержані в результаті реалізації заставленого майна, використовуються на задоволення вимог іпотечних кредиторів, які мають пріоритет перед іншими кредиторами заставодавця. Черговість задоволення вимог іпотечних кредиторів на одне і те ж майно, заставлене в іпотеку для забезпечення декількох зобов'язань, визначається, як правило, датою реєстрації іпотек. У деяких країнах черговість визначається за датою подачі заяви на реєстрацію іпотеки. Після задоволення вимог першого іпотечного кредитора його місце займає наступний, вимоги котрого задоволяються із залишку коштів. Надлишок суми від реалізації заставленого майна, який залишається після задово-

лення вимог усіх кредиторів, повертається заставодавцю.

Крім того, кредитор може задоволити свої вимоги, набувши права володіння майном з метою управління ним. Він може призначити адміністратора (керуючого) й одержувати доходи від заставленого майна. Та зазвичай цей спосіб застосовують тоді, коли є перехідний етап між початком процедури звернення стягнення (накладення заборони на відчуження майна) та реалізацією майна на прилюдних торгах.

Забезпечити ефективну систему іпотечного кредитування може законодавство про іпотеку, яке відповідає певним загальнозвичаним принципам. Його розробку та прийняття в Україні слід розглядати як одне з пріоритетних завдань. Але, як свідчить досвід зарубіжних країн, навіть найдосконаліший закон про іпотеку не працюватиме, якщо немає повноцінного ринку землі, чіткої, прозорій та ефективної системи державної реєстрації прав на нерухоме майно, не створено економічних передумов для розвитку вторинного ринку заставних для залучення ресурсів іпотечними банками, іншими фінансовими установами (найважливішою такою передумовою є стабільність і прогнозованість економічної ситуації в державі). Закон "Про іпотеку" повинен функціонувати у відповідному правовому середовищі (Земельний кодекс, Закон "Про оцінну діяльність", Закон "Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно", Закон "Про проведення прилюдних торгів та аукціонів"). Отже, необхідно передумовою розвитку іпотечного кредитування в Україні є розробка та прийняття відповідного законодавства.

Офіційна інформація

Загальний зовнішній довгостроковий борг України¹

За станом на 30.09.2001 р., млрд. доларів США

Довгостроковий борг України (А + Б)	12.2 ²
А. Державний та гарантований державою	10.4
у тому числі за кредитами МВФ	2.1
Б. Приватний негарантований	1.8

¹ Довгостроковий борг — борг із першім або подовженим терміном погашення понад один рік.

² У загальній сумі зовнішнього довгострокового боргу враховано просрочену заборгованість за основною сумою та відсотками.

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання НБУ.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.11.2001 р.	02.11.2001 р.	03.11.2001 р.	04.11.2001 р.	05.11.2001 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	266.7798	270.8328	268.3900	268.3900	268.3900
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	34.7853	34.9969	34.8431	34.8431	34.8431
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	770.4110	775.9715	775.4356	775.4356	775.4356
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	11.2345	11.2345	11.2358	11.2358	11.2358
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	118.6558	119.3776	118.8530	118.8530	118.8530
6	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0349	0.0349	0.0349	0.0349	0.0349
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.0471	14.1326	14.0705	14.0705	14.0705
8	208 DKK	100 данських крон	64.3061	64.6565	64.3706	64.3706	64.3706
9	840 USD	100 доларів США	529.3700	529.3700	529.4300	529.4300	529.4300
10	233 EEK	100 естонських крон	30.5917	30.7778	30.6426	30.6426	30.6426
11	352 ISK	100 ісландських крон	5.0964	5.0734	5.0623	5.0623	5.0623
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	607.7682	611.4651	608.7782	608.7782	608.7782
13	724 ESP	1000 іспанських песет	28.7678	28.9428	28.8156	28.8156	28.8156
14	380 ITL	10000 італійських лір	24.7205	24.8709	24.7616	24.7616	24.7616
15	124 CAD	100 канадських доларів	333.6282	332.4368	331.4794	331.4794	331.4794
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.5744	3.5744	3.5748	3.5748	3.5748
17	428 LVL	100 латвійських латів	845.6390	846.9920	844.3860	844.3860	844.3860
18	440 LTL	100 литовських літів	132.3425	132.3425	132.3575	132.3575	132.3575
19	498 MDL	100 молдовських лейв	41.1628	41.1586	41.1652	41.1652	41.1652
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	217.2048	218.5260	217.5657	217.5657	217.5657
21	280 DEM	100 німецьких марок	244.7331	246.2218	245.1398	245.1398	245.1398
22	578 NOK	100 норвезьких крон	59.8433	60.3091	60.1646	60.1646	60.1646
23	985 PLN	100 польських злотих	129.1920	129.7572	128.8849	128.8849	128.8849
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3875	2.4021	2.3915	2.3915	2.3915
25	810 RUR	10 російських рублів	1.7836	1.7824	1.7808	1.7808	1.7808
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	290.4997	289.6301	289.3144	289.3144	289.3144
27	703 SKK	100 словацьких крон	10.9746	11.0616	11.0155	11.0155	11.0155
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0333	0.0337	0.0338	0.0338	0.0338
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.1802	10.1802	10.1813	10.1813	10.1813
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	16.7532	18.8754	18.8094	18.8094	18.8094
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	1.2248	0.7775	0.7775	0.7775	0.7775
32	246 FIM	100 фінських марок	80.5042	80.9939	80.6380	80.6380	80.6380
33	250 FRF	100 французьких франків	72.9707	73.4146	73.0920	73.0920	73.0920
34	203 CZK	100 чеських крон	14.2373	14.3204	14.2992	14.2992	14.2992
35	752 SEK	100 шведських крон	49.7968	50.2418	50.2907	50.2907	50.2907
36	756 CHF	100 швейцарських франків	326.0158	327.0410	325.2505	325.2505	325.2505
37	392 JPY	1000 японських ен	43.3683	43.4942	43.5667	43.5667	43.5667
38	978 EUR	100 євро	478.6564	481.5679	479.4518	479.4518	479.4518
39	960 XDR	100 СПЗ	676.5752	678.1213	677.4406	677.4406	677.4406
1	036 AUD	100 австралійських доларів	274.7131	276.7695	276.7695	276.7695	275.3990
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	33.9171	33.9779	33.9779	33.9779	33.7597
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	759.0017	757.1606	757.1606	757.1606	750.9586
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	11.1926	11.1873	11.1873	11.1873	11.1812
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	115.6944	115.9018	115.9018	115.9018	115.1572
6	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0346	0.0345	0.0345	0.0345	0.0344
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	13.6966	13.7211	13.7211	13.7211	13.6330
8	208 DKK	100 данських крон	62.7113	62.8330	62.8330	62.8330	62.4067
9	840 USD	100 доларів США	528.8500	528.6000	528.6000	528.6000	528.3100
10	233 EEK	100 естонських крон	29.8282	29.8817	29.8817	29.8817	29.6897
11	352 ISK	100 ісландських крон	4.9597	4.9382	4.9382	4.9382	4.9008
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	592.5996	593.6618	593.6618	593.6618	589.8479
13	724 ESP	1000 іспанських песет	28.0498	28.1001	28.1001	28.1001	27.9196
14	380 ITL	10000 італійських лір	24.1036	24.1468	24.1468	24.1468	23.9916
15	124 CAD	100 канадських доларів	332.2017	332.1824	332.1824	332.1824	333.5317
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.5625	3.5608	3.5608	3.5608	3.5564
17	428 LVL	100 латвійських латів	838.1141	836.3924	836.3924	836.3924	837.2583
18	440 LTL	100 литовських літів	132.2125	132.1500	132.1500	132.1500	132.0775
19	498 MDL	100 молдовських лейв	41.1195	41.1000	41.1000	41.1000	41.0679
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	211.7838	212.1634	212.1634	212.1634	210.8004
21	280 DEM	100 німецьких марок	238.6251	239.0528	239.0528	239.0528	237.5171
22	578 NOK	100 норвезьких крон	59.0772	59.0337	59.0337	59.0337	58.6396
23	985 PLN	100 польських злотик	128.8720	127.6578	127.6578	127.6578	128.2666
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3279	2.3321	2.3321	2.3321	2.3171
25	810 RUR	10 російських рублів	1.7770	1.7750	1.7750	1.7750	1.7729
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	288.5736	287.9159	287.9159	287.9159	286.6665
27	703 SKK	100 словацьких крон	10.9146	10.9217	10.9217	10.9217	10.8452
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0347	0.0350	0.0350	0.0350	0.0354
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.1702	10.1654	10.1654	10.1654	10.1598
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	18.6878	18.5534	18.5534	18.5534	18.5817
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.7760	0.7756	0.7756	0.7756	0.7752
32	246 FIM	100 фінських марок	78.4950	78.6357	78.6357	78.6357	78.1305
33	250 FRF	100 французьких франків	71.1495	71.2770	71.2770	71.2770	70.8191
34	203 CZK	100 чеських крон	14.0258	14.0582	14.0582	14.0582	14.0041
35	752 SEK	100 шведських крон	49.9984	49.8610	49.8610	49.8610	49.5962
36	756 CHF	100 швейцарських франків	317.2956	318.6225	318.6225	318.6225	317.0725
37	392 JPY	1000 японських ен	43.2499	43.1078	43.1078	43.1078	42.8229
38	978 EUR	100 євро	466.7101	467.5467	467.5467	467.5467	464.5430
39	960 XDR	100 СПЗ	669.5380	669.0106	669.0106	669.0106	666.4270

ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, УКРАЇНИ ЩОДЕННО (за листопад 2001 року)

Офіційний курс

06.11.2001 р.	07.11.2001 р.	08.11.2001 р.	09.11.2001 р.	10.11.2001 р.	11.11.2001 р.	12.11.2001 р.	13.11.2001 р.	14.11.2001 р.	15.11.2001 р.
268.8249	271.7537	273.0492	272.5360	272.4919	272.4919	272.4919	275.0259	274.7143	276.3061
34.5108	34.5017	34.6959	34.5297	34.3518	34.3518	34.3518	34.3095	34.0191	33.8447
770.6576	771.7064	775.6726	775.3577	769.3550	769.3550	769.3550	769.4718	764.2664	760.2251
11.2204	11.2174	11.2143	11.2128	11.2075	11.2075	11.2075	11.2028	11.2047	11.1966
117.7195	117.6884	118.3509	117.7839	117.1772	117.1772	117.1772	117.0329	116.0422	115.4475
0.0347	0.0347	0.0347	0.0348	0.0348	0.0348	0.0348	0.0347	0.0347	0.0346
13.9363	13.9326	14.0110	13.9439	13.8721	13.8721	13.8721	13.8550	13.7377	13.6673
63.7593	63.7442	64.0936	63.7771	63.4520	63.4520	63.4520	63.3491	62.8433	62.5573
529.9400	529.8000	529.6500	529.5800	529.3300	529.3300	529.3300	529.3300	529.4200	529.0400
30.3503	30.3423	30.5131	30.3669	30.2105	30.2105	30.2105	30.1733	29.9179	29.7645
5.0193	4.9880	5.0266	5.0719	5.0571	5.0571	5.0571	5.0369	4.9353	4.9251
602.9722	602.8130	606.2066	603.3023	600.1946	600.1946	600.1946	599.4553	594.3811	591.3347
26.5408	28.5333	28.6939	28.5564	28.4093	28.4093	28.4093	28.3743	28.1342	27.9900
24.5255	24.5190	24.6570	24.5389	24.4125	24.4125	24.4125	24.3824	24.1760	24.0521
332.7349	332.4141	332.6087	331.7084	331.0630	331.0630	331.0630	330.3775	331.6893	332.6528
3.5734	3.5725	3.5715	3.5710	3.5693	3.5693	3.5693	3.5657	3.5663	3.5638
846.5495	844.9761	844.7968	845.9744	845.5751	845.5751	845.5751	845.3700	844.3700	842.4204
132.4850	132.4500	132.4125	132.3950	132.3325	132.3325	132.3325	132.3325	132.3550	132.2600
41.2119	41.2046	41.1846	41.1849	41.1821	41.1821	41.1821	41.1875	41.1573	
215.4908	215.4339	216.6467	216.6088	214.4981	214.4981	214.4981	214.2339	212.4205	211.3318
242.8019	242.7378	244.1043	242.9348	241.6834	241.6834	241.6834	241.3857	239.3425	238.1157
59.7220	59.8945	59.9895	60.2052	59.8837	59.8837	59.8837	59.7834	59.3751	59.3720
128.8892	129.4030	129.7601	130.3787	129.9603	129.9603	129.9603	130.0219	129.4274	129.0138
2.3687	2.3681	2.3814	2.3700	2.3578	2.3578	2.3578	2.3549	2.3349	2.3230
1.7819	1.7850	1.7845	1.7843	1.7817	1.7817	1.7817	1.7814	1.7814	1.7801
290.8908	291.1707	291.8969	291.6754	290.1373	290.1373	290.1373	290.2074	290.0869	289.6771
10.9495	10.9466	11.0296	11.0269	10.9829	10.9829	10.9829	11.0098	10.9436	10.8936
0.0340	0.0344	0.0341	0.0343	0.0341	0.0341	0.0341	0.0339	0.0338	0.0344
10.1912	10.1885	10.1856	10.1842	10.1794	10.1794	10.1794	10.1794	10.1812	10.1738
18.7373	18.8282	18.9575	18.9654	18.8323	18.8323	18.8323	18.8377	18.7621	18.6921
0.7773	0.7771	0.7769	0.7768	0.7764	0.7764	0.7764	0.7768	0.7768	0.7762
79.6690	79.8479	80.2974	79.9127	79.5010	79.5010	79.5010	79.4031	78.7310	78.3275
72.3949	72.3757	72.7832	72.4345	72.0614	72.0614	72.0614	71.9726	71.3634	70.9976
14.1950	14.1900	14.2737	14.2492	14.1601	14.1601	14.1601	14.1775	14.0744	14.0094
49.9258	50.0795	50.3933	50.6545	50.1562	50.1562	50.1562	50.1673	50.0148	49.8944
322.7617	322.6325	324.6916	323.6863	322.2825	322.2825	322.2825	322.6113	319.4222	316.7905
43.4473	43.7722	43.8086	43.8928	43.9836	43.9836	43.9836	43.8519	43.6917	43.4445
474.8792	474.7538	477.4265	475.1392	472.6917	472.6917	472.6917	472.1094	468.1132	465.7139
674.7055	676.0438	677.6684	676.1367	673.9529	673.9529	673.9529	674.4759	672.2213	669.3396
21.11.2001 р.	22.11.2001 р.	23.11.2001 р.	24.11.2001 р.	25.11.2001 р.	26.11.2001 р.	27.11.2001 р.	28.11.2001 р.	29.11.2001 р.	30.11.2001 р.
275.0332	273.0790	272.2904	272.8363	272.8363	272.8363	273.3803	275.4931	274.9906	274.1659
33.8607	33.7015	33.6517	33.7271	33.7271	33.7271	33.7884	33.6951	33.8735	34.1206
748.2474	748.6969	745.5435	746.2527	746.2527	746.2527	747.4885	743.5133	747.5686	752.9011
11.1752	11.1644	11.1644	11.1678	11.1678	11.1678	11.1166	11.1238	11.1282	11.1270
115.5019	114.9588	114.7888	115.0460	115.0460	115.0460	115.2551	114.9370	115.5454	116.3883
0.0344	0.0344	0.0344	0.0343	0.0343	0.0343	0.0342	0.0342	0.0342	0.0342
13.6738	13.6095	13.5893	13.6198	13.6198	13.6198	13.6445	13.6069	13.6789	13.7787
62.5792	62.2900	62.2196	62.3699	62.3699	62.3699	62.4816	62.3159	62.6440	63.0967
528.0300	527.5200	527.5200	527.6800	527.6800	527.6800	527.2600	527.6000	527.8100	528.3100
29.7786	29.6386	29.5947	29.6610	29.6610	29.6610	29.7149	29.6329	29.7898	30.0071
4.8835	4.8146	4.8065	4.7791	4.7791	4.7791	4.7823	4.7834	4.7885	4.8463
591.6137	588.8319	587.9612	589.2785	589.2785	589.2785	590.3493	588.7203	591.8364	596.1536
28.0032	27.8715	27.8303	27.8926	27.8926	27.8926	27.9433	27.8662	28.0137	28.2181
24.0635	23.9503	23.9149	23.9685	23.9685	23.9685	24.0120	23.9458	24.0725	24.2481
331.7671	330.0191	329.6249	330.1989	330.1989	330.1989	329.7432	331.1821	332.1994	333.9088
3.5546	3.5511	3.5511	3.5522	3.5522	3.5522	3.5494	3.5517	3.5531	3.5564
834.1706	832.0505	832.0505	832.3028	832.3028	832.3028	831.6404	832.1767	832.5079	833.2965
132.0075	131.8800	131.8800	131.9200	131.9200	131.9200	131.8150	131.9000	131.9525	132.0775
41.0337	40.9880	40.9801	40.9925	40.9925	40.9925	40.9119	40.9383	40.9546	40.9934
211.4315	210.4373	210.1261	210.5969	210.5969	210.5969	210.9796	210.3974	211.5110	213.0539
238.2281	237.1079	236.7573	237.2878	237.2878	237.2878	237.7190	237.0630	238.3178	240.0562
58.8858	58.7462	58.7412	58.5313	58.5313	58.5313	58.4864	58.3875	58.6928	59.0726
128.8819	129.0325	128.8309	128.6400	128.6400	128.6400	128.7917	129.2598	129.4747	129.5984
2.3241	2.3131	2.3097	2.3149	2.3149	2.3149	2.3191	2.3127	2.3249	2.3419
1.7654	1.7643	1.7643	1.7630	1.7630	1.7630	1.7616	1.7628	1.7635	1.7669
287.4359	287.1828	286.3857	287.0806	287.0806	287.0806	287.6557	287.5557	287.9349	288.8398
10.8688	10.7447	10.7038	10.7626	10.7626	10.7626	10.7747	10.7102	10.7572	10.8307
0.0361	0.0354	0.0351	0.0353	0.0353	0.0353	0.0357	0.0357	0.0356	0.0354
10.1544	10.1446	10.1446	10.1477	10.1477	10.1477	10.1396	10.1462	10.1502	10.1598
18.6463	18.5386	18.4118	18.4311	18.4311	18.4311	18.4829	18.4246	18.5819	18.7279
0.7748	0.7732	0.7732	0.7734	0.7734	0.7734	0.7715	0.7720	0.7723	0.7730
78.3644	77.9959	77.8806	78.0551	78.0551	78.0551	78.1969	77.9812	78.3939	78.9658
71.0311	70.6971	70.5926	70.7508	70.7508	70.7508	70.8793	70.6837	71.0579	71.5762
14.0460	13.9610	13.9316	14.0070	14.0070	14.0070	14.0350	13.9878	14.0238	14.1112
49.7473	49.2913	49.3307	49.5769	49.5769	49.5769	49.6511	49.6355	49.5418	49.5890
319.5704	318.2206	317.2928	317.5033	317.5033	317.5033	317.0824	316.6825	319.5592	320.8125
42.9551	42.9312	42.6152	42.5385	42.5385	42.5385	42.5261	42.5410	42.7858	42.9835
465.9337	463.7428	463.0571	464.0946	464.0946	464.0946	464.9379	463.6549	466.1090	469.5091
667.3542	665.9925	665.9925	666.1945	666.1945	666.1945	665.1293	664.1490	666.4823	668.8815

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за листопад 2001 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 болгарських левів	243.9943	19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	57.6719
2	986 BRL	100 бразильських реалів	191.5232	20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	48.1245
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	95.5300	21	554 NZD	100 новозеландських доларів	218.4778
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	4.0817	22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.5382
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.5230	23	604 PEN	100 перуанських нових сол	153.5073
6	381 GEL	100 грузинських лари	254.5048	24	408 KPW	100 північнокорейських вон	240.6227
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	69.6584	25	642 ROL	10000 румунських лей	1.9721
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	124.1632	26	682 SAR	100 саудівських ріялів	141.1428
9	218 ECS	1000 еквадорських сукре	5293.7000	27	760 SYP	100 сирійських фунтів	10.1509
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	122.8237	28	705 SIT	100 словенських толарів	2.2192
11	356 INR	1000 індійських рупій	110.2165	29	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.3307
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	3.0250	30	991 TJS	1 сомоні Республіки Таджикистан	2.2057
13	368 IQD	100 іракських динарів	1702.1543	31	952 XOF	1000 франків КФА	7.2417
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.0350	32	152 CLP	1000 чилійських песо	7.4178
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1731.6650	33	191 HRK	100 хорватських кун	64.1497
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.5005	34	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	63.9583
17	434 LYD	100 лівійських динарів	822.5140	35	255	100 доларів США за розр. із Індією	423.4960
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1195.9645				

* Курс встановлено з 01.11.2001 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

НОВІ КНИГИ

Рецензія /

Володимир Загорський

Професор кафедри фінансів і банківської справи Львівської комерційної академії.
Доктор економічних наук.

Шевчук В.О. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України. Монографія. — Львів: Каменяр, 2001. — 495 с.

Актуальне дослідження питань економічної політики в Україні

У монографії розглянуто актуальні питання вирівнювання платіжного балансу та підтримання рівноваги доходу в трансформаційних економіках. Аналіз загальних проблем макроекономічної рівноваги поєднано з моделюванням теоретичних залежностей та економетричним оцінюванням чинників доходу, реального обмінного курсу і зовнішньої торгівлі для української економіки. Зроблено аналітичний огляд монетарної і фіскальної політики в Україні, а також вибору системи обмінного курсу гривні.

економічної політики включно з вибором політики обмінного курсу. Дослідження дає панораму економічної політики в нестабільному економічному середовищі.

Теоретичний аналіз за допомогою моделі "залежної" економіки з раціональними очікуваннями підкріплено результатами економетричного оцінювання. Використано як традиційні методи найменших квадратів і максимальної правдоподібності, так і менш відомі для українських спеціалістів методи — векторну авторегресію і фільтр Кальмана. Така різноплановість дослідження посилює обґрунтованість зроблених висновків.

Із практичного погляду головним є висновок про формування очікувань обмінного курсу пропозицією грошової

маси. Це обмежує можливості використання в українській економіці як незалежної монетарної політики, так і плаваючого обмінного курсу. Передбачуване збільшення грошової маси прискорює інфляцію, скорочує обсяги промислового виробництва і погіршує торговельний баланс. Сприятливі наслідки експансійної монетарної політики виявляються лише в обмеженому контексті непередбачуваного стохастичного збільшення грошової маси — короткочасного монетарного “сюрпризу”.

Отримані результати — переконливий аргумент на користь зваженої монетарної політики та грошової стабільності, обетованій керівництвом НБУ (навіть усупереч політичній кон'юнктурі). Примітно, що задеклароване з весни 2000 року вільне плавання гривні насправді більше є підтримкою фіксованого обмінного курсу, оскільки НБУ не відмовився від інтенсивних інтервенцій на валютному ринку. Таке “побоювання” плаваючого обмінного курсу притаманне більшості трансформаційних економік і може цілком пояснюватися механізмом раціональних очікувань¹.

В.О.Шевчук послідовно аналізує різноманітні аспекти реального обмінного курсу як опосередкованого індикатора рівноваги доходу і платіжного балансу. Практична значущість роботи полягає у тому, що автором доведено:

а) обернений зв’язок між зниженням реального обмінного курсу та динамікою промислового виробництва (це заперечує аргументи прихильників “слабкої” гривні як чинника переходу до стійкого економічного зростання);

б) нейтральність реального обмінного курсу щодо торговельного балансу;

в) неможливість тривалого зниження реального обмінного курсу засобами монетарної політики;

г) об’єктивний характер підвищення реального обмінного курсу після істотного знецінення купонокарбованця понад рівноважне значення наприкінці 1994 р. — на початку 1995 р. З феноменом передевальвації обмінного курсу пов’язується стрімкий економічний спад періоду 1992—1993 років.

Важливим є висновок стосовно несуперечливого характеру досягнення рівноваги доходу і платіжного балансу в українській економіці: збільшення доходу не супроводжується погіршенням сальдо зовнішньої торгівлі. Це означає, що сприятливе для промислового виробництва змінення грошової одиниці не дає підстав для тривоги. Аргументація на користь “міцної” гривні є дуже переконливою: доведений емпірично антициклічний характер передбачуваних змін у пропозиції грошової маси, висока гнучкість заробітної плати (що полегшує адаптацію до несприятливих змін у платіжному балансі), підвищення продуктивності праці, запобігання прогресуючій дієндустріалізації української економіки. Крім того, подолання “міражу” цінового стимулування експорту

приверне увагу до дієвіших чинників конкурентоспроможності — технологічного переобладнання підприємств і поліпшення маркетингу на експортних ринках.

У праці рішуче заперечується поширене твердження про завищений обмінний курс гривні у 1997—1998 роках як першопричину подальших макроекономічних проблем. В умовах значного припливу капіталу НБУ не мав вибору, оскільки альтернативою збільшенню грошової маси могло стати лише відчутне змінення гривні (цей факт зазвичай “забувають” критики політики валютного коридору). Натомість автор загострює увагу на питанні надмірного дефіциту бюджету, що провокував експансійну монетарну політику через монетизацію валутних резервів (приплив капіталу використовувався головним чином для фінансування урядових видатків), спонукав підвищувати процентну ставку, перешкоджав кредитуванню реального сектору та подоланню від’ємного сальдо поточного рахунку.

Об’єктивно відкриття української економіки для потоків капіталу вимагало стрімкого скорочення дефіциту бюджету, але цього не сталося. Запропонованій теоретичній схемі відповідає авторське пояснення причин економічного зростання у 2000—2001 роках і супутнього поліпшення сальдо торговельного балансу, викликаного потужним підвищенням попиту на гроши внаслідок посилення фіскальної дисципліні.

Монографічне дослідження Віктора Шевчука не обмежується вузькоспеціальними питаннями платіжного балансу. Автор також аналізує загальні особливості переходного процесу (архітектура економічної політики, доцільність незалежної монетарної політики і статус центрального банку, стратегія зовнішніх запозичень, траекторія реально-го обмінного курсу, характер інфляції — монетарний чи структуралістський), подає власне бачення підходів до вирівнювання платіжного балансу, пояснює у контексті макроекономічної рівноваги такі явища в українській економіці, як товарний дефіцит за умови лібералізації цін (1992 р.), передевальвація купонокарбованця (1992—1995 рр.), “піраміда” урядових запозичень (1997—1998 рр.), адміністративне скасування бартеру (2000—2001 рр.), проводить змістовні аналогії з економіками країн Східної Європи та Латинської Америки.

Загалом монографія В.Шевчука є новаторським теоретичним дослідженням із чіткою практичною спрямованістю. На думку вченого, переход до стійкого економічного зростання має відбуватися на основі “подвійного профіциту” — бюджету і поточного рахунку, мораторію на зовнішні запозичення у державний сектор, помірного збільшення пропозиції грошової маси з урахуванням попиту на гроши (не більше 10% на рік), “жорсткого” фіксованого обмінного курсу гривні, толерування доларизації у банківському секторі, підтримання селективного контролю потоків капіталу, стерилізації монетарних ефектів платіжного балансу. Зрозуміло, з автором можна (і потрібно) дискутувати, але саме в цьому її цінність добротних наукових праць — вони стимулюють наступні дослідження.

¹ Декларуючи переход до плаваючого обмінного курсу, більшість центральних банків підтримує стабільність власної грошової одиниці. Причини тому різні: недоцільність змінення національної валюти, запобігання нестабільності обмінного курсу в разі погіршення сальдо платіжного балансу, обслуговування зовнішнього боргу, контроль рівня інфляції, гальмування динаміки доходу “слабкою” грошовою одиницею.

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2001 р.

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у листопаді 2001 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція						Результати аукціону		
		Виставлено облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Запущено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсотча дохідність, %	Середньо-зважена дохідність, %	
90	07.11.2001 р.	10 000	1 000	—	06.02.2002 р.	7 600	7 340.23	14.00	14.00	
91	07.11.2001 р.	10 000	1 000	—	08.05.2002 р.	10 000	9 295.10	15.00	15.00	
92	07.11.2001 р.	—	1 000	—	06.11.2002 р.	0	—	0.00	0.00	
93	14.11.2001 р.	5 000	1 000	—	13.02.2002 р.	0	—	0.00	0.00	
94	14.11.2001 р.	5 000	1 000	—	15.05.2002 р.	2 449	2 276.37	15.00	15.00	
95	21.11.2001 р.	5 000	1 000	—	20.02.2002 р.	5 000	4 829.10	14.00	14.00	
96	21.11.2001 р.	5 000	1 000	—	22.05.2002 р.	5 000	4 649.75	14.90	14.90	
97	28.11.2001 р.	5 000	1 000	—	29.05.2002 р.	5 000	4 649.75	14.90	14.90	
98	28.11.2001 р.	—	1 000	—	28.05.2003 р.	0	—	0.00	0.00	
Разом			х	х	х	35 049	33 040.30	х	х	

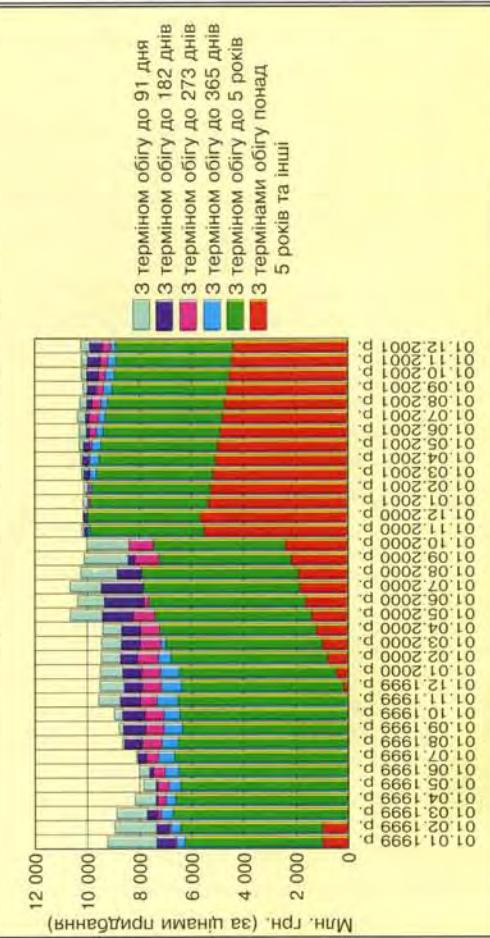
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики

за січень – листопад 2001 р.*

Період	Розміщено облігацій, шт.	Запущено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	0	0.00
Лютий	234 639	217 787.42
Березень	51 964	48 192.95
I квартал	286 603	265 980.37
Квітень	52 811	50 150.43
Травень	88 000	82 713.54
Червень	67 000	61 737.13
II квартал	207 811	194 601.10
I півріччя	494 414	460 581.48
Липень	33 435	31 445.52
Серпень	49 250	46 479.38
Вересень	89 620	84 527.32
III квартал	172 305	162 452.22
Жовтень	106 354	99 947.42
Листопад	35 049	33 040.30
Грудень	0	0.00
IV квартал	141 403	132 987.72
Усного з початку року	808 122	756 021.42

*За станом на 01.12.2001 р.

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що передбують в обігу (на 1 грудня 2001 р.)

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Олег Белінський

Начальник управління ринків капіталу
Міністерства фінансів України

Ірина Даніліна

Провідний економіст відділу внутрішніх ринків капіталу Міністерства фінансів України

Цінні папери, емітентом яких є держава, в усьому світі вважаються найбільш гарантованим і безризиковим інструментом розміщення коштів. Тому більшість центральних банків використовує їх як один із механізмів регулювання грошово-кредитної політики, а страхові компанії та приватні пенсійні фонди — як механізм збереження власних коштів. З метою ефективного регулювання ринку цінних паперів в економічно розвинутих країнах створено системи первинних дилерів, досвід роботи яких може бути корисним для розвитку фондового ринку в Україні.

Створення та функціонування інституту первинних дилерів на ринку цінних паперів

Україна як держава емітує цінні папери протягом останніх шести років. Щоправда, напочатку, коли бюджети України на відповідні роки затверджувалися Верховною Радою зі значним дефіцитом, залучення на їх покриття призводили до швидкого зростання державного боргу та до проблем, пов'язаних із управлінням цим боргом. За останні два роки ситуація зазнала кардинальних змін. Ринок державних облігацій набув певних ознак сталості та регульованості: значно зменшилися витрати на обслуговування державного боргу за цінними паперами, стабілізувалися обсяги запозичень. Нині державні облігації розміщу-

коналення їх регулювання, підвищення довіри до заощаджень у державних облігаціях, збільшення ліквідності ринку та заохочення фінансових установ до співпраці з державою в більшості розвинутих країн було створено так звані системи первинних дилерів.

Що це таке? **Первинні дилери** — це група розповсюджувачів державних цінних паперів (ДЦП), яка має право брати участь у первинних аукціонах із їх розміщення і покликана підтримувати певний рівень активності та ліквідності на ринках ДЦП.

Як правило, діяльність первинних дилерів у сфері обігу державних цінних паперів та їхні стосунки з державою

Таблиця 1. Системи первинних дилерів у деяких країнах світу

Країна	Кількість первинних дилерів	Рік створення системи	Регулюючий орган
Канада	13	1940	Центральний банк
США	25	1960	Національний резервний банк
Швейція	9	1982	Центральний банк
Великобританія	19	1986	Центральний банк
Франція	18	1987	Центральний банк
Італія	28	1988	Центральний банк
Іспанія	15	1988	Центральний банк
Австрія	25	1989	Центральний банк
Бельгія	12	1990	Центральний банк
Фінляндія	5	1992	Центральний банк
Норвегія	8	1995	Центральний банк

ються в основному з метою покриття касових розривів державного бюджету.

Проте залишаються актуальними проблеми, пов'язані з необхідністю повноваження довіри до держави як емітента, в першу чергу для заолучення коштів дрібних інвесторів та населення, а також — з необхідністю створення ліквідного вторинного ринку державних запозичень.

Схожі проблеми виникали у багатьох країнах світу під час становлення їхніх фондових ринків. З метою вдо-

регулює центральний банк країни (у виняткових випадках — міністерство фінансів або казначейство), оскільки державні боргові зобов'язання, з одного боку, є інструментом реалізації урядом своїх фінансових потреб, а з другого — інструментом грошово-кредитної політики.

В останні роки системи первинних дилерів створено і в деяких країнах СНД та Східної Європи (див. таблицю 2).

Система первинних дилерів — це, по суті, обмежена кількість об'єднань упов-

новажених фінансових установ, наділених певними правами й обов'язками щодо випуску та обігу державних цінних паперів. Зокрема, вони мають право брати участь у первинних аукціонах і банківських ринкових операціях та у встановленні цін на вторинному ринку державних цінних паперів. Зазначені фінансові установи зазвичай виконують функції не лише первинних дилерів із розміщення ДЦП на первинному рин-

Таблиця 2. Системи первинних дилерів у деяких країнах СНД та Східної Європи

Країна	Кількість первинних дилерів	Рік створення системи	Регулюючий орган
Росія	25	1995	Центральний банк
Казахстан	11	1996	Центральний банк та міністерство фінансів
Болгарія	20	1998	Центральний банк

ку, а й маркет-мейкерів на вторинному, тобто беруть на себе зобов'язання підтримувати на ньому ліквідність.

У світовій практиці поширені дві схеми функціонування системи первинних дилерів.

1. Розміщення державних цінних паперів провадиться виключно первинними дилерами. Лише первинним дилерам дозволено брати участь у первинних аукціонах ДЦП. Ця схема найчастіше використовується в країнах із переходною економікою на перших етапах розвитку в них інститутів первинних дилерів та у країнах, де первинні дилери відіграють ключову роль на ринку державних цінних паперів.

2. Система первинних дилерів є домінуючою, проте не єдиною структурою, що працює на ринку ДЦП. Й привілеї, зокрема у відносинах із державою, незначні. У розміщенні державних цінних паперів та в первинних аукціонах на рівних із первинними дилерами можуть брати участь також інші фінансові установи. Найчастіше ця схема застосовується на ринку, де система первинних дилерів функціонує вже тривалий час, а фондовий ринок не потребує додаткових заходів щодо його активізації.

Процес створення та функціонування системи первинних дилерів у економічно розвинутих країнах відбувався у кілька етапів. Тривалість кожного з них у різних країнах була різною.

Перший етап характеризується підвищеним інтересом органів державного управління до запровадження системи первинних дилерів. Адже ринок ДЦП на цьому етапі лише формується, і держава зацікавлена у дешевших джерелах покриття бюджетного дефіциту, тобто — у внутрішніх запозиченнях.

Для отримання статусу первинного дилера встановлюються досить високі вимоги. Серед основних критеріїв, зо-

крема, такі:

- ◆ тривалість роботи на фінансовому та фондовому ринках;
- ◆ певний рівень капіталу претендента на статус первинного дилера;
- ◆ наявність ліцензії на здійснення операцій із цінними паперами та депозитарну діяльність;
- ◆ певний обсяг державних цінних паперів у портфелі фінансової установи;
- ◆ кадровий потенціал установи тощо.

Скасовуються майже всі привілеї, що надавалися раніше фінансовим установам, які виконували функції первинних дилерів. З'являється стійкість і ліквідність вторинного ринку ДЦП.

Підсумовуючи зарубіжний досвід створення систем первинних дилерів, систематизуємо основні вимоги, які висуваються до них державними органами управління. Фінансові установи (первинні дилери) повинні:

- ◆ постійно брати участь у первинних аукціонах;
- ◆ купувати певну кількість державних цінних паперів у процесі їх первинного розміщення (у відсотках від загального обсягу випуску);
- ◆ проводити котирування двосторонньої ціни на ДЦП у межах встановленого спреду.

Як бачимо, на інститут первинних дилерів покладаються обов'язки підтримувати постійний попит на державні цінні папери та забезпечувати певний рівень ліквідності ринку.

Ліквідність ринку є гарантом швидкого обігу фінансових інструментів, активного руху грошових коштів. Вона, в свою чергу, можлива лише за наявності достатньої для задоволення попиту і пропозиції кількості покупців і продавців. Тобто кількість первинних дилерів має бути такою, щоб забезпечувалася належна конкуренція на ринку. Якщо вона між дилерами посилюється, різниця між ціною купівлі та продажу ДЦП зменшується, що збільшує ринкову ліквідність. Однак надмірна конкуренція може негативно впливати на прибутки первинних дилерів (унаслідок зменшення різниці цін купівлі та продажу), що нівелює престиж їхнього статусу на ринку та значення функціонування самої системи. Тому помірне монопольне становище, яке забезпечується первинним дилерам на первинному ринку, допустиме, оскільки від їх стабільності певною мірою залежить ліквідність на вторинному ринку.

У функціонуванні ліквідного ринку державних запозичень зацікавлені всі його потенційні учасники. Для інвесторів заощадження в цінні папери, емітовані державою, є одним із безрисківих способів отримання доходу. Для держави розвинутий високоліквідний ринок ДЦП може бути джерелом відносно дешевих запозичень, завдяки яким зменшуються витрати на обслуговування державного боргу.

Діяльність системи первинних дилерів важлива також для центрального банку. Її запровадження в Україні сприяло б розв'язанню кількох актуальних нині проблем, а саме:

1. НБУ не потрібно було б самостійно виконувати операції на відкритому ринку. Чому це важливо? Якщо Національний банк виходить на відкритий ринок із наміром купити або продати від свого імені цінні папери, часто-густо це сприймається комерційними банками як ознака певних негараздів. У таких випадках, як правило, зростає спред за ставками купівлі та продажу, що, в свою чергу, збільшує витрати центрально-

го банку. Здійснення операцій на відкритому ринку через первинних дилерів дає змогу значно скоротити ці витрати.

2. У разі запровадження системи первинних дилерів центральному банку не треба було б утримувати численний апарат професіоналів для роботи на відкритому ринку.

3. Функціонування зазначененої системи поліпшує двосторонній зв'язок між комерційними та Національним

банками. Використовуючи ринкову інформацію, центральні органи державної влади могли б гнучкіше коригувати фіскальну та грошово-кредитну політику, оперативніше реагувати на ринкові події, відповідно регулюючи ринок.

4. Центральний банк одержав би додаткові інструменти впливу на грошову масу, передусім — за рахунок операцій на вторинному ринку ДЦП.

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Запитання – відповідь /

Лариса Лутченко

 Головний юрисконсульт управління правового забезпечення банківської діяльності юридичного департаменту Національного банку України

Векселі та кредити: практичні правові аспекти

Фахівець юридичного департаменту Національного банку України відповідає на запитання банків, органів влади, бюджетних установ та організацій, комерційних структур щодо порядку застосування деяких положень нормативно-правових актів із питань обігу векселів і користування кредитами.

Лу ДКЦПФР.

У разі, якщо вексель був приданий за грошові кошти з подальшим відчуженням за грошові кошти, необхідно керуватися рішенням ДКЦПФР від 14.05.1997 року № 7 "Про визначення критеріїв професійної діяльності на ринку цінних паперів". Згідно із цим рішенням професійною діяльністю на ринку цінних паперів, одним із видів якої є торгівля цінними паперами, слід вважати для юридичних осіб придбання ними внаслідок цивільно-правових угод цінних паперів та їх похідних, подальше відчуження цих цінних паперів протягом календарного року після їх отримання, якщо загальний оборот з обігу (визначений, виходячи з номінальної вартості цінних паперів) за цими угодами перевищує суму, еквівалентну 10 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Професійна діяльність на ринку цінних паперів здійснюється виключно на підставі спеціальних дозволів (ліцензій), що надаються Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку.

Зазначені показники розміру доходу, одержаного від операцій із цінними паперами, не поширюються на випадки, коли операції з купівлі-продажу цінних паперів здійснюються через торговця цінними паперами, який має відповідний дозвіл (ліцензію) ДКЦПФР.

Як оплатити вексель, виданий до моменту набуття чинності Женевських вексельних конвенцій 1930 року, зокрема Конвенції, якою було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі?

На сьогодні обіг векселів у нашій державі регулюється Законом України "Про обіг векселів в Україні", а також вексельним законодавством, обумовленим у статті 1 цього закону. Складовими вітчизняного вексельного законодавства є Женевська конвенція 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, з урахуванням застережень, зазначених у додатку II до

цієї Конвенції; Женевська конвенція 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі; Женевська конвенція 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів; закони України "Про цінні папери і фондову біржу", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі", "Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів"; інші прийняті згідно з ними законодавчі акти України.

Що стосується векселів, виданих до моменту набуття чинності Женевських вексельних конвенцій 1930 року, зокрема Конвенції, якою було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, то при стягненні заборгованості за цими векселями необхідно керуватися законодавством, яке діяло на час видачі векселів, та чинним законодавством нашої країни.

Так, обіг векселів в Україні до 06.01.2000 року регулювався Положенням "Про переказний і простий вексель", затвердженим постановою ЦВК та РНК СРСР 7 серпня 1937 року № 104/1341 (надалі — Положення).

Із 6 січня 2000 року в Україні набули чинності Женевські вексельні конвенції 1930 року, зокрема Конвенція, якою було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі.

Із 04.05.2001 року Уніфікований закон про переказні векселі і прості векселі застосовується з урахуванням норм Закону України "Про обіг векселів в Україні".

Отже, при пред'явленні позову до векселедавця простого векселя строком за пред'явленням, за яким передбачено нарахування процентів на вексельну суму, виданого до 06.01.2000 року, у порядку арбітражного провадження або шляхом вчинення виконавчого напису нотаріуса відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29.06.1999 року № 1172 "Про затвердження переліку документів, за якими стягнен-

ня заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів" векселедержатель має право вимагати:

— несплачену суму векселя з обумовленими у векселі процентами, які нараховуються з дати його видачі (якщо не зазначено іншої дати) до дня учинення виконавчого напису (звернення з позовом до суду);

— проценти у розмірі шести процентів річних, нарахованих із дня протесту векселя до дня набуття чинності Закону України "Про обіг векселів в Україні", тобто до 04.05.2001 року;

— проценти у розмірі облікової ставки НБУ, нараховані виходячи із розміру цієї ставки на день вчинення виконавчого напису (подання позову) з дня набуття чинності Закону України "Про обіг векселів в Україні" до дня подання позову (вчинення виконавчого напису) відповідно;

— пенью в розмірі трьох відсотків річних, нараховану з дня протесту векселя до дня набуття чинності в Україні Конвенції, якою було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі (тобто до 06.01.2000 р.);

— витрати, пов'язані з протестом і пересиланням повідомлень тощо.

При цьому відповідно до пункту 2 статті 2 Закону "Про обіг векселів в Україні" суна векселя, виражена в іноземній валюті, на території України може бути сплачена в національній валюті України за курсом НБУ на день настання строку платежу (або якщо боржник прострочить платіж, — на розсуд держателя векселя — на день здійснення платежу) чи в іноземній валюті з дотриманням вимог валютного законодавства України.

Стосовно моменту, до якого необхідно нараховувати проценти за простим векселем строком за пред'явленням, за яким передбачено нарахування відсотків на вексельну суму, то враховуючи, що ці відсотки за своїм характером є платою за користування коштами, вони повинні нараховуватися до моменту звернення до арбітражного суду із позовом, а в разі звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису — до моменту вчинення виконавчого напису.

 Чи правомірна видача векселя покупцем за договором купівлі-продажу векселів, векселедержа-

телем за якими виступає продавець?

Відповідно до статті 4 Закону "Про обіг векселів в Україні" видавати переказні та прості векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

У законодавстві України немає прямого визначення поняття товарного характеру векселя, але є визначення поняття товару, що дає змогу з'ясувати, які векселі мають товарний характер.

Згідно з пунктом 1.6 статті 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" товарами є матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери й деривативи, що використовуються в будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення.

Отже, оскільки векселі видаються за поставлені товар (цінні папери), то ці векселі мають товарний характер, і їх видача узгоджується з вимогами Закону "Про обіг векселів в Україні".

Чи вважається закінчення строку користування кредитом підставою для припинення нарахування процентів, передбачених кредитним договором?

Згідно з пунктом 1.10 статті 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" **проценти** — це дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь кредитора у вигляді плати за використання залучених на визначений термін коштів або майна, зокрема платежі за використання коштів, отриманих у кредит. Відповідно до пункту 16 Положення "Про кредитування", затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28.09.1995 року № 246, розмір відсоткових ставок та порядок їх сплати встановлюються банком та обумовлюються у кредитному договорі. Тобто в кредитному договорі сторони можуть встановлювати, до якого строку мають нараховуватися проценти. Якщо в кредитному договорі не зазначено строку нарахування процентів, то закінчення строку користування кредитом не є підставою для припинення нарахування процентів, оскільки позичальник користується коштами до

фактичного погашення кредиту.

Це зазначено також у роз'ясненнях Вищого арбітражного суду України від 20.04.2001 року № 01-8/480: "Сам лише факт закінчення строку, на який було надано кредит, не може розчинюватись як підстава для припинення нарахування і сплати відсотків за користування кредитом, оскільки такі відсотки за своїм характером є платою і підлягають стягненню за весь час користування кредитом з урахуванням загального строку позовної давності (стаття 71 Цивільного кодексу України)".

Чи правомірним є надання кредитів на виплату заробітної плати?

Відповідно до пункту 21 Положення "Про кредитування", затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28.09.1995 року № 246, забороняється надавати кредити на покриття збитків господарської діяльності позичальника, на формування і збільшення статутного фонду комерційних банків та інших господарських товариств.

Згідно з пунктом 1.32 статті 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" господарською діяльністю вважається будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, за умови, що безпосередня участь зазначеної особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Під збитками господарської діяльності, на нашу думку, слід розуміти втрати від такої діяльності, перевищення витрат підприємства над доходами, що призводить до зменшення матеріальних та грошових ресурсів. Збитковість підприємства визначається його фінансовим станом, фінансовими результатами господарської діяльності, які характеризуються тим, що протягом відповідного часу грошові надходження не компенсують витрати, не утворюється прибуток, збільшується заборгованість.

Щодо можливості надання кредитів на виплату заробітної плати, то чинне законодавство України не забороняє їх надавати, але при цьому комерційні банки повинні дбати про належне за-безпечення своєчасного повернення цих кредитів. Пов'язувати надання

кредитів на виплату заробітної плати з наданням кредитів на покриття збитків немає підстав.

Зауважимо: кваліфікувати кредити як такі, що надаються на покриття збитків господарської діяльності, не просто — питання вирішується в кожному конкретному випадку окремо.

В якому порядку зараховуються суми заборгованості за кредитними договорами?

Відповідно до пункту 25 Положення Національного банку України "Про кредитування", затвердженого постановою Правління НБУ від 28.09.1995 року № 246, погашення заборгованості за кредитом та відсотків за його користування здійснюється у черговості, визначеній сторонами при укладенні угоди про надання кредиту.

За наявності простроченої заборгованості за процентами при надходженні від дебітора коштів на погашення заборгованості за кредитом відповідно до підпункту 11.3.6 пункту 11.3 статті 11 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" у першу чергу погашається заборгованість за процентами.

За відсутності простроченої заборгованості за процентами, у разі, якщо в кредитному договорі встановлена черговість спрямування коштів, які надходять від позичальника в погашення заборгованості за кредитом та нарахованих процентів за користування ним, ці кошти повинні направлятися на погашення заборгованості у встановленій договором черговості. У випадку, коли існує заборгованість щодо сплати процентів, у першу чергу погашається заборгованість за процентами, потім кошти спрямовуються на погашення заборгованості у черговості, яка була встановлена договором.

Чи правомірне погашення дебіторської заборгованості банку за кредитним зобов'язанням шляхом прийняття банком у свою власність певного майна, що становить предмет застави?

Статтею 4 Закону України "Про заставу" передбачено, що предметом застави може бути майно, яке відповідно до законодавства України може бути

відчужене заставодавцем та на яке може бути звернено стягнення. Що ж до порядку реалізації заставленого майна, то згідно зі статтею 20 Закону України "Про заставу" реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення, провадиться судовим виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріальних органів у встановленому порядку, якщо інше не передбачено цим законом чи договором.

Змістом та метою реалізації заставленого майна є отримання грошових коштів для погашення заборгованості перед заставодержателем. Але Законом "Про заставу" передбачено й можливість задоволення вимог заставодержателя шляхом передачі йому у власність самого заставленого майна. Так, згідно зі статтею 21 Закону України "Про заставу" в разі, якщо аукціон (публічні торги) оголошено таким, що не відбувся, заставодержатель за згодою заставодавця має право залишити заставлене майно за собою за початковою оцінкою.

Слід також додати, що вказані питання знайшли відображення і в Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств". Так, зокрема, у пункті 7.9.5 статті 7 цього закону зазначається: "Якщо згідно з умовами договору або закону об'єкт застави відчувається у власність заставодержателя в рахунок погашення боргових зобов'язань, таке відчуження прирівнюється до купівлі заставодержателем такого об'єкта застави у податковий період такого відчуження, а основна сума кредиту та нарахованих на неї процентів, що залишилися неповернутими кредитору (гаранту), — ціною придбання такої застави. Якщо кредитор у подальшому продає об'єкт застави іншим особам, його доходи або збитки визнаються у загальному порядку".

Слід зазначити, що згідно зі статтею 48 Закону України "Про банки і банківську діяльність" комерційний банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на майно, яке перейшло банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави.

Євро – повноцінна валюта Європи, що об'єднується

Із 1 січня 2002 року у дванадцяти європейських країнах у готівковий обіг запроваджено спільну валюту – євро. Завершено тривалий процес створення нової грошової одиниці для Європи, що об'єднується. Валютна інтеграція була однією з головних цілей, поставлених при створенні Європейського співтовариства у Римському договорі 1957 р., а безпосередній процес підготовки та введення євро тривав понад 20 років – із 1969 по 2002 рік.

З 1 січня 2002 року євро став єдиним законним засобом платежу в 12 країнах Європейського валутного союзу, що становлять так звану єврозону. Готівкове євро запроваджено в обіг шляхом безкоштовного обміну старих грошових знаків країн єврозони на нові за фіксованими курсами обміну (див. таблицю), встановленими ще 31 грудня 1998 року, напередодні введення євро у безготівковий обіг.

Євро складається зі 100 євроцентів. У обіг запроваджено грошові знаки євро таких номіналів: **банкноти – 5, 10, 20, 50, 100, 200 та 500 євро, монети – 1 та 2 євро, 1, 2, 5, 10, 20 та 50 євроцентів.**

Сума готівкових національних грошових знаків країн єврозони, включаючи чекові депозити, яка була в обігу на кінець 2001 р. і підлягає обміну, становить близько **300 млрд. євро**, що еквівалентно приблизно 270 млрд. доларів США.

Завершальний етап введення євро та безпосереднього запровадження готівкового євро розпочався 1 січня 2002 р. і не перевищуватиме двомісячного терміну: у Нідерландах до 28 січня, в Ірландії – до 9 лютого, у Франції – до 17 лютого, у Німеччині та інших країнах єврозони – до 28 лютого. Впродовж цього перехідного періоду всі безготівкові банківські рахунки у старих, національних одиницях країн єврозони конвертуються у євро; готівка у старих грошових знаках обмінюється на євро всіма банками; дозволяється **тимчасове паралельне функціонування євро та старих грошів країн єврозони на її території**; розраховується за товари та послуги дозволяється у старій і новій валютах, але здача видається лише в євро та євроцентах (процедура, аналогічна паралельному обігу старого українського карбованця та нової гривні у вересні 1996 року в Україні).

По закінченні перехідного періоду подальший обмін готівки у національних валютах країн єврозони на євро здійснюватиметься у кожній країні по-різному: в Австрії, Німеччині, Іспанії – без визначення кінцевого терміну, в інших країнах – від трьох (для монет) до тридцяти (для банкнот) років. Такий обмін здійснюють центральні банки країн єврозони, а в деяких країнах – і комерційні банки, але вже, як правило, зі стягненням комісійних.

Запровадження готівкового євро – останній етап надзвичайно складного і тривалого процесу створення єдиної грошової одиниці об'єднаної Європи для забезпечення її реальної валютної інтеграції. Це не формальний акт; він вимагав специфічної, дуже складної підготовки, залучення великої кількості різних державних служб, приватних

Сергій Михайличенко

Начальник управління прогнозування курсової політики департаменту валютного регулювання
Національного банку України.
Кандидат економічних наук

підприємств і банків. Затрати на його реалізацію виявилися, очевидно, найбільшими на шляху створення євро і значними навіть для індустріально розвинутої та багатої Європи.

Курси конверсії національних валют країн ЄВС у євро

Валюта	Кількість національної валюти за 1 євро
Бельгійський франк	40.3399
Німецька марка	1.955583
Іспанська песета	165.386
Французький франк	5.55957
Ірландський фунт	0.787554
Італійська ліра	1936.27
Люксембурзький франк	40.3399
Нідерландський гульден	2.20371
Австрійський шилінг	13.7603
Португальське ескудо	200.482
Фінська марка	5.94573
Грецька драхма (з 01.01.2000 р.)	340.750

Затрати на запровадження готівкового євро вимірюються мільярдами доларів і насамперед включають витрати на проектування, виготовлення, перевезення, зберігання, облік нових банкнот і монет, їх охорону, страхування, превентивний захист від фальшивомонетників, інформування населення про нові грошові знаки, підготовку до безпосереднього обміну в банках та обмін старих грошових знаків на нові тощо. Всі ці затрати фінансують в основному державні та місцеві бюджети, а також банківські системи країн єврозони – центральні й комерційні банки.

Значні фінансові та інші витрати несе також економіка країн єврозони загалом – приватні підприємства та населення. Суспільству доведеться насамперед витрачатися за класичними статтями економіки, пов'язаними зі зміною цін. Це ефект “витрат на меню”, оскільки необхідно перерахувати всі ціни, а відтак – змінити цінники та каталоги; ефект “стоптаних черевиків”, оскільки населення має здививий раз відвідати банківські установи, щоб одержати нові гроші. Значні витрати пов'язані із заміною системи при-

Основні етапи створення Європейського валутного союзу [1, с. 6–8]

1. 1969—1971 рр. — спеціальною комісією на чолі з Президентом Ради Міністрів Люксембургу П'єром Вернером розроблено “план Вернера”, затверджений главами держав та урядів членів Європейського співтовариства у березні 1971 р. Мета плану — розробити програму створення економічного та валутного союзу в Європі.

2. 1970—1980-ті рр. — після затвердження “плану Вернера” робота в напрямі європейської економічної інтеграції дещо загальмувалася через дестабілізацію світових ринків, спричинену зростанням цін на нафту та скансуванням Бреттон-Вудської системи фіксованих курсів валют. Зусилля щодо економічної та валутної інтеграції в 1970—1980-ті роки спрямовувалися переважно на створення і розвиток механізму обмеження взаємних коливань обмінних курсів країн — членів ЄС (Exchange Rate Mechanism).

3. 1988 р. — група експертів під керівництвом Президента Європейської комісії Жака Делора розробила план створення Європейського валутного союзу (ЄВС), який отримав назву “звіт Делора” і включав три етапи. Після доопрацювання та уточнень звіт було схвалено главами держав та урядів у **грудні 1991 р.** у формі договору, названого Маастрихтським за назвою голландського міста Маастрихт, де відбулося його підписання. Згодом договір ратифікували парламенти європейських держав, і він став основним правовим документом сучасного процесу європейської економічної інтеграції, створення ЄВС та запровадження євро. **Згідно з Маастрихтським договором процес створення ЄВС налічує три етапи.**

Етап 1 — з 01.07.1990 р. по 31.12.1993 р. Лібералізація руху капіталу між країнами — членами ЄВС, запровадження механізмів тіснішої співпраці між центральними банками цих країн і початок реалізації урядами країн-членів політики конвергенції (зближення) для досягнення спільних економічних цілей та забезпечення подальшого зближення рівнів і темпів економічного розвитку.

Етап 2 — з 01.01.1994 р. по 31.12.1998 р. Створення і функціонування Європейського монетарного інституту у Франкфурті-на-Майні як попередника Європейського центрального банку. Створення Європейського центрального банку (ЄЦБ) і підготовка ним запровадження євро. Завершення процесу надання центральним банкам країн-членів незалежного статусу та забезпечення їх подальшого тіснішого співробітництва. Активізація діяльності урядів, спрямованої на подальшу конвергенцію та забезпечення виконання критеріїв вступу до монетарного союзу.

Етап 3а — з 01.01.1999 р. по 31.12.2001 р. Введення у безготіковий обіг євро на основі постійних фіксованих курсових співвідношень між валютами країн-членів. Початок функціонування Європейського монетарного союзу. ЄЦБ перебирає на себе функції єдиного центрального банку та приступає до реалізації єдиної монетарної політики.

Етап 3б — з 01.01.2002 р. по 28.02.2002 р. Запровадження готікового євро, яке стає єдиною валутою об’єднаної Європи; всі національні валути країн-членів видаються з обігу та повністю обмінюються на євро.

йому монет і банкнот у численних торгових апаратах, потребують заміни чи модернізації апаратів для визначення справжності банкнот, різноманітні грошові лічильники тощо. Потребують витрат внесення змін у системи обліку, звітності, державної статистики, інформаційно-довідкові системи, бази та банки даних тощо. Причому ці та багато інших витрат стосуються всіх підприємств, організацій, кожного громадянина країн єврозони.

Проте всі ці витрати здебільшого разові, і країни зони євро йдуть на них, аби досягти значних очікуваних переваг від запровадження євро — одного з головних елементів об’єднаної Європи.

Найважливішим наслідком запровадження євро повинно стати **створення єдиного спільногоД економічного простору**, в межах якого з’являться нові можливості для розвитку виробництва та зростання продуктивності праці через поглиблення конкуренції, розвиток співробітництва і кооперації. Цього передбачається досягнути за рахунок:

- запровадження єдиного масштабу цін;
- вирівнювання умов торгівлі;
- поглиблення економічної конкуренції між виробниками за рахунок спрощення зіставлення витрат на виробництво та його результатів;
- розширення можливостей економічного співробітництва;
- ліквідації курсових втрат і ризиків при здійсненні економічних операцій між партнерами всередині єврозони;
- зменшення операційних витрат на конверсійні валутні операції;
- поглиблення уніфікації та зіставлюваності бухгалтерської звітності, економічної статистики та аналізу, досліджень і прогнозування тощо.

Важливий вплив на економічний розвиток повинна спроявляти і єдина для об’єднаної Європи **монетарна політика Європейського центрального банку (ЄЦБ)**. Аби створити спрощі рівні умови для всіх економічних суб’єктів, єдина монетарна політика доповнюється вимогами до членів єврозони щодо зменшення державного впливу, розширення можливостей приватної ініціативи, розвитку конкуренції шляхом скорочення дефіцитів бюджетів і державних боргів, стримування інфляції, зниження відсоткових ставок.

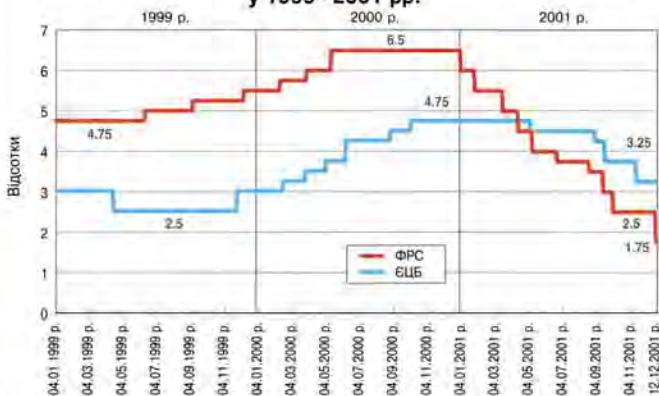
За цих умов монетарна політика Європейського центрального банку стає все важливішим елементом впливу на розвиток економіки та підтримання фінансової стабільності. ЄЦБ має вже трирічний досвід проведення грошово-кредитної політики для всієї об’єднаної Європи.

Основними цілями монетарної політики ЄЦБ є монетарна стабільність, під якою розуміють темпи зростання цін не більше 2% у річному вимірі (кінцева мета) та річне збільшення грошової маси у межах 4.5% (проміжна мета). За логікою, фінансова стабільність сприяє зменшенню відсоткових ставок, що в свою чергу стимулює інвестиції, які й повинні забезпечити економічне зростання.

Для здійснення монетарної політики та досягнення проміжної та кінцевої мети ЄЦБ має відповідні монетарні інструменти. До них належить відсоткова ставка ЄЦБ, різні види коротко- та середньострокових операцій із комерційними банками щодо надання та акумулювання ліквідності [7,8], а також норматив обов’язкового резервування, що нині становить 2%.

Європейський центральний банк виважено використовує ці інструменти. Межі коливань ставки ЄЦБ (див. графік 1) значно менші, ніж у Федеральній резервної системі США (ФРС), хоча їхня спрямованість збігається. Таку відносну “обережність” дій ЄЦБ можна пояснити небажанням значно підвищувати ставку, щоб не піднімати загальну планку

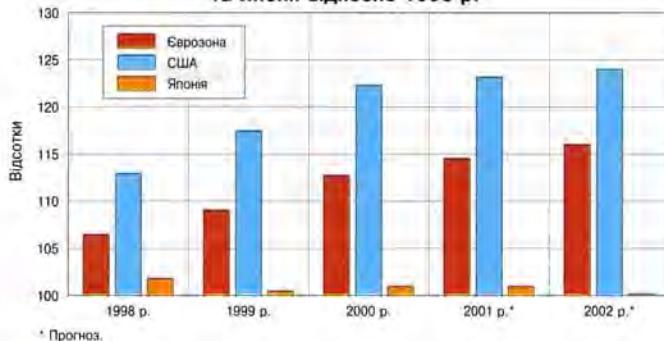
Графік 1. Основні процентні ставки Європейського центрального банку (ЄЦБ) та Федеральної резервної системи (ФРС) США у 1999–2001 рр.

для всіх відсоткових ставок, а її повільніше зменшення — бажанням стримувати інфляцію, яка час від часу суттєво перевищує цільову межу.

Так, у травні 2001 р. річний темп інфляції у країнах єврозони підвищився до 3.4%, що в 1.7 раза перевищує критерій (це сталося в умовах зниження курсу та збільшення обсягу грошової маси). Відносно вища ставка ЄЦБ, яка з травня стала більшою, ніж у ФРС, сприяла стримуванню грошової маси та інфляції, яка у листопаді 2001 р. знизилась у єврозоні до 2.1% (за попередніми даними Євростату). На це, безумовно, позитивно вплинуло також зменшення цін на нафту наприкінці вересня, у жовтні та листопаді. Але ж

Графік 2. Темпи зростання реального ВВП єврозони, США та Японії відносно 1995 р.

* Прогноз.

суттєве зниження інфляції у єврозоні розпочалося ще влітку, до вересня, що свідчить про позитивний вплив монетарної політики на фінансову стабільність в умовах, що склалися.

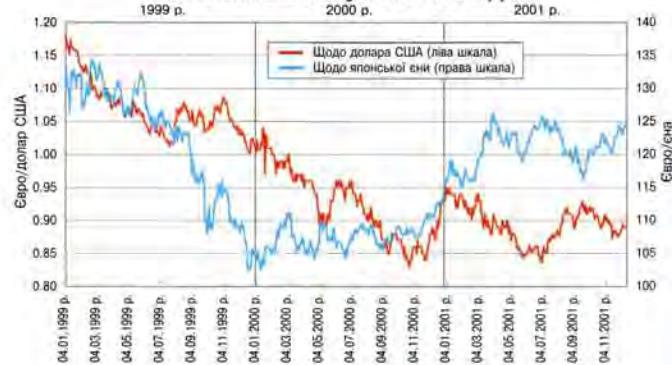
Певні позитивні тенденції спостерігаються і щодо економічного зростання. До 1995 р. темпи приросту ВВП у країнах єврозони становили 6.4% (за даними IFS), а в США — 12.9%, тобто були удвічі вищі. За результатами трьох останніх років, приріст ВВП у країнах ЄС очікується на рівні 7.6%, а в США — 9%. Тобто розрив скорочується. Якщо ж врахувати прогнози на 2002 рік, то, виходячи з них, приріст ВВП єврозони за останні 4 роки сягне 9%, а США — 9.8% (див. графік 2). За попередніми оцінками, у 2001 р. ВВП єврозони збільшиться на 1.6%, а в 2002 р. — на 2.2% (що суттєво нижче попередніх прогнозів); у США за ці роки приріст ВВП становитиме відповідно 1 та 0.7%.

Інакше кажучи, тренд випереджаючого зростання ВВП США щодо єврозони скоріше за все зміниться на протилежний. Про це, зокрема, свідчать і остаточні статистичні дані перших трьох кварталів 2001 року. Так, за даними Євростату, темпи зростання ВВП єврозони відносно попереднього кварталу становили: у IV кварталі 2000 р. — +0.6%; у I кварталі 2001 р. — +0.5%; у II кварталі 2001 р. — +0.1%;

у III кварталі 2001 р. — +0.1%. У США відповідні показники становлять +0.5%; +0.3%; +0.1%; -0.1%. За ці ж квартали порівняно з відповідними кварталами попереднього року приріст ВВП у єврозоні становить +2.8%; +2.5%; +1.7%; +1.3%; а в США — +2.8%; +2.5%; +1.2%; +0.8%.

Причин для такої зміни тренду ВВП, очевидно, багато — нині ще не всі вони проявилися явно. Проте можна стверджувати, що монетарна політика ЄЦБ стимулююче впливає на фінансову стабільність і виробництво у єврозоні, що сприяло більшому спротиву тенденції до сповільнення розвитку економіки в Європі порівняно зі США. Причому ознаки такої зміни тренду з'явилися ще до вересневих атак на нью-йоркські хмарочоси. Примітно, що ще до трагічних

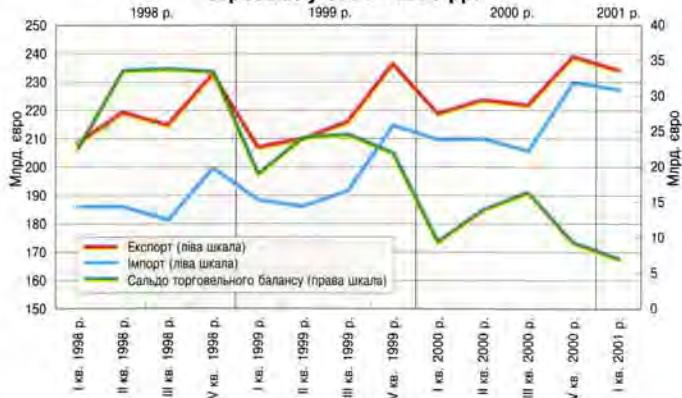
Графік 3. Динаміка курсу євро щодо долара США та японської єуни у 1999–2001 рр.

подій у Нью-Йорку ФРС шість разів знижувала свою відсоткову ставку, довівши її на початок вересня до 3.75% (із 6.5% на початку року).

Очікування щодо перспектив економічного зростання єврозони і Сполучених Штатів, очевидно, найбільше впливають на довготермінову динаміку курсу євро щодо долара США. Протягом 1999–2000 років темпи зростання США значно випереджали європейські, і долар невпинно зміцнювався щодо євро, яке знецінилося майже на 30% (див. графік 3). У 2001 р., коли ринок відчув погіршення перспектив американської економіки, а явних сигналів щодо значного поліпшення стану економіки єврозони не було, динаміка курсу євро/долар суттєво змінилася: курс почав коливатися навколо позначки 0.9, хоч іноді й з істотними відхиленнями, які відзеркалювали невизначеність ситуації. У той час курс євро помітно зрос щодо японської єуни; во-

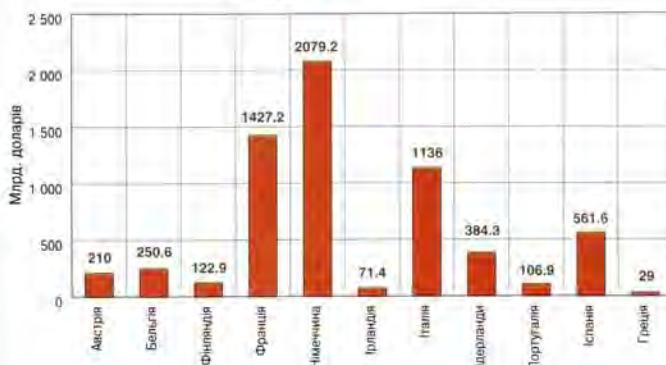
Графік 4. Обсяги експорту, імпорту товарів і торговельне сальдо єврозони у 1998–2001 рр.

чевиль тому, що перспективи японської економіки були набагато гіршими, ніж європейської.

Таким чином, якщо ознаки меншого спаду в єврозоні проявлятимуться все виразніше, це повинно відобразитися в

Графік 5. Обсяги ВВП країн єврозони у 1999 р. у доларах США
(за даними Світового банку)

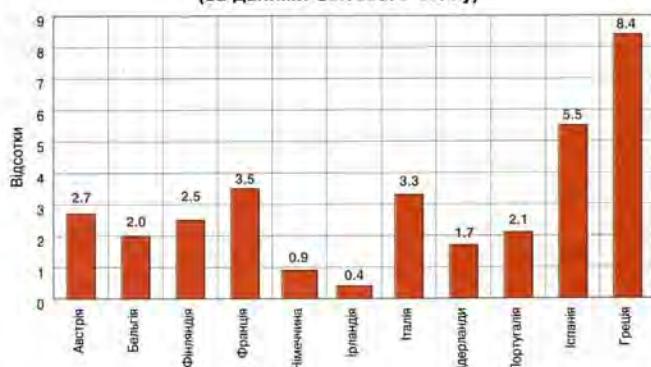

динаміці зміщення курсу євро. До цього, як відомо, ЄЦБ пережив важкий період знецінення євро та відповідної критики щодо нехтування його курсом — одним із символів об'єднаної Європи. Проте, проявляючи, здавалося б, бездіяльність щодо стримування падіння курсу євро, ЄЦБ, очевидно, свідомо вдавався до такої валютої політики: маючи всі можливості протидіяти зниженню курсу, він практично нічого не робив (за винятком двох-трьох незначних інтервенцій чи розмов про них). Шо досягалося цією політикою?

В умовах значного підвищення цін на нафту і подорожчання імпорту важливо було стимулювати експорт, чому й сприяла девальвація. Проте вона виявилася недостатньою, щоб перекрити подорожчання імпорту — темпи зростання експорту відставали від темпів зростання імпорту, і торговельне сальдо поступово погіршувалося (див. графік 4), що призвело й до погіршення поточного рахунку. Однак тенденції IV кварталу 2001 р. щодо стрімкого здешевлення нафти поряд із низьким конкурентним курсом євро повинні суттєво загальмувати темпи зростання імпорту й поліпшити торговельне сальдо та поточний рахунок, що може стати додатковим стимулом розвитку економіки єврозони.

Таким чином, поки що монетарна політика ЄЦБ швидше за все позитивно впливалася на економічний розвиток і

Графік 6. Частка дефіциту бюджету у ВВП країн єврозони в 1998 р.
(за даними Світового банку)

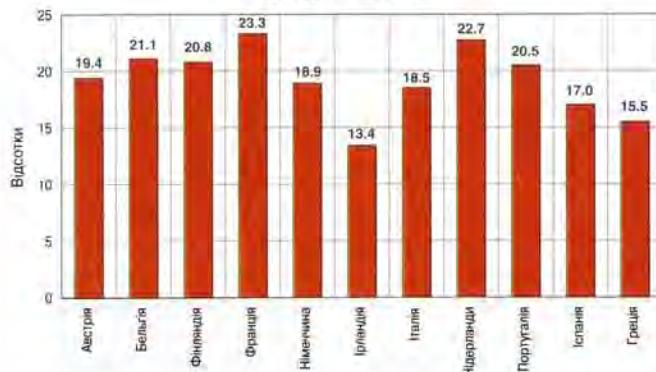

виправдовувала всі витрати на запровадження євро. Проте у подальшому реалізувати переваги економічної інтеграції, використовуючи можливості лише монетарної політики, практично неможливо внаслідок впливу на економіку та економічні процеси недостатньо скординованих бюджетних політик країн — членів єврозони. Відхилення між ними щодо розмірів ВВП, частки дефіциту бюджету та державних витрат у ВВП є доволі суттевими (див. графіки 5—7). Це призводить до значних коливань і решти економічних параметрів країн єврозони. Так, при максимальних темпах

інфляції 3.4% у травні 2001 року її граничні значення коливалися від 2.5% у Франції до 5.4% у Голландії, а середньорічні темпи — від 1.9% у Франції до 4.9% в Ірландії. Такі ж значні відхилення характерні і для показників ВВП, виробництва у різних секторах, експорту-імпорту і платіжного балансу, безробіття тощо.

Вирішити ці проблеми за допомогою монетарної політики неможливо; можна створити лише умови для їх кращого розв'язання. Тому існує певний ризик щодо нівелювання переваг єдиної монетарної політики ЄЦБ. Ризик посилюється імовірністю розширення ЄС за рахунок нових

Графік 7. Частка державних витрат у ВВП країн єврозони в 2000 р.
(за даними IFS)

членів, серед яких можуть бути країни із суттєво нижчим порівняно з нинішніми членами єврозони рівнем розвитку. Отже, необхідно поліпшувати координацію економічної політики членів об'єднаної Європи.

ЄВРО ДЛЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

На шлях поглиблення інтеграції з єдиною Європою стала й Україна. Це спонукає до моніторингу ролі євро в економіці нашої країни, можливих наслідків для неї запровадження готівкового євро.

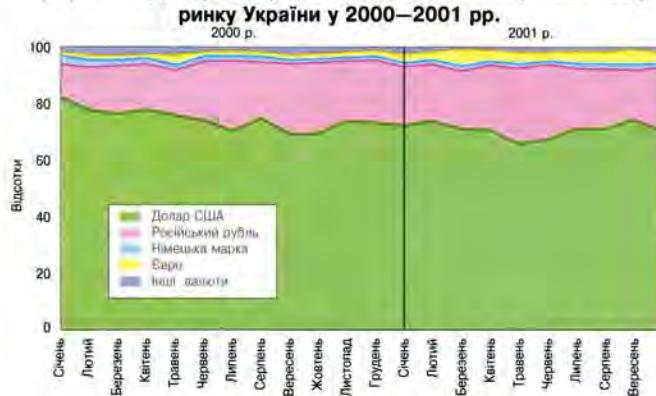
Починаючи з 1999 року, коли спільну європейську грошову одиницю було запроваджено у безготівковий обіг, вона органічно, хоча й поступово, входить до числа валют, які використовуються в Україні як засіб платежу в розрахунках з іноземними партнерами.

Українські підприємці використовують іноземну валюту для розрахунків та інших фінансових операцій переважно у поточній зовнішній торгівлі. З країнами, які входять до єврозони, торгівля останніми роками зростає і становить, за даними Держкомстату на середину 2001 р., близько 17%, що вказує на можливе збільшення частки євро у банківських розрахунках (див. графіки 8—9).

Слід враховувати також те, що Євросоюз — один із трьох найпотужніших економічних світових центрів — нині знаходиться на стадії об'єднання, а значить, збільшує свою потугу та економічну міць. Отож невдовзі це обов'язково повинно відбитися на зростанні привабливості євро та збільшенні зацікавленості ділових кіл у використанні цієї валюти.

Перспективи євро в Україні визначає й те, що в процесі інтеграції до ЄС наша країна бере на себе зобов'язання щодо майбутнього приєднання до Європейського економічного і валютного союзу, а відтак має виконати вимоги мaaстрихтських критеріїв вступу до нього, зокрема щодо “дотримання меж коливань валютних курсів”, тобто коливання курсу гривні щодо євро.

У зв'язку із цим необхідно зазначити, що починаючи з 2000 р. на ринку спостерігається значне зменшення ампліту-

Графік 8. Структура операцій на міжбанківському валютному ринку України у 2000–2001 pp.

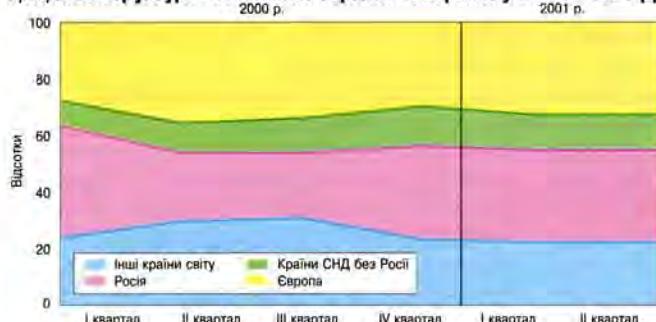
ди коливання курсу гривні щодо євро (див. графіки 10–11). Упродовж 2000–2001 років курс гривні щодо євро коливається в основному в межах коридору плюс-мінус 4% щодо паритетного значення з євро. Це свідчить про позитивні перспективи щодо виконання критерію стосовно меж коливань обмінного курсу та про реальну можливість прив'язки гривні до євро у майбутньому.

Проте прив'язка курсу — це лише один із критеріїв вступу до ЄВС. Є ще критерії стабільності цін, обмеження дефіциту державного бюджету, зближення внутрішніх процентних ставок України та країн Євросоюзу. Враховуючи комплексний і взаємопов'язаний характер зазначених вимог, питання прив'язки курсу гривні до євро може розглядатися лише разом із запровадженням інших критеріїв вступу до Європейського валутного союзу.

У 2001 році частка євро та національних валют країн єврозони в операціях на безготіковому валютному ринку України становила приблизно 7–8%, збільшившись порівняно з 1999 роком майже на 2 процентних пункти. Частка безпосередньо євро на безготіковому валютному ринку зросла з 1.5% у 1999 р. до 4% у 2001 р.

Питома вага євро у структурі надходжень за експорт і платежів за імпорт коливається в межах 3–5%.

На готіковому ринку спостерігається певна стабільність

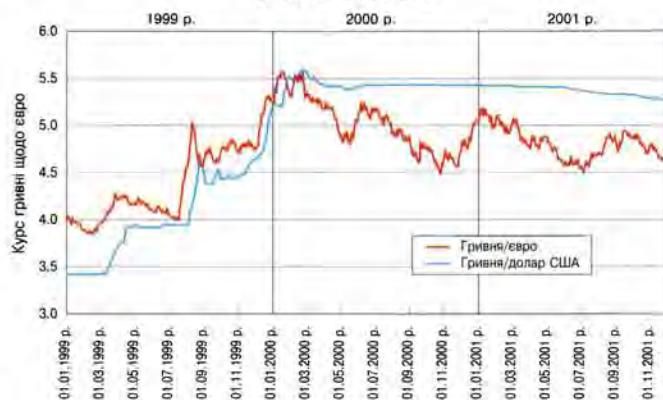
Графік 9. Структура зовнішньої торгівлі товарами у 2000–2001 pp.

частки операцій із готіковими національними валютаами країн єврозони — у загальному їх обсязі вона становить близько 7%.

Відносно низьку питому вагу євро на валютному ринку можна пояснити такими причинами. Протягом 1999–2001 років паралельно із запровадженням євро використовувалися національні валюти країн, які входять до Євросоюзу. В комерційних розрахунках з іноземними партнерами українські підприємства використовували насамперед національні валюти цих країн. Це пояснюється певним консерватизмом підприємців, а також їх прагненням не збільшувати операційні витрати на торговельні та банківські операції.

Не сприяло широкому використанню євро також поступове зниження його курсу. Через це бізнесмени з деякою песторогою ставилися до євровалюти. Крім того, до останнього часу вважалося, що Сполучені Штати мають кращі макроекономічні перспективи розвитку, ніж Європа, що породжувало додаткові негативні очікування стосовно євро.

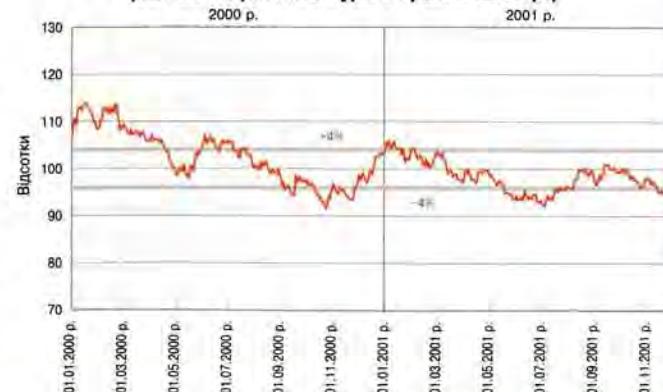
Зважаючи на сталі зовнішньоторговельні зв'язки України та стабільну питому вагу країн ЄС у структурі вітчизняних експорту й імпорту, а також майже трирічний досвід використання євро у безготікових розрахунках, можна очікувати, що запровадження в готіковий обіг євровалюти суттєво не вплине на стан платіжного балансу та фінансової системи нашої країни. Цьому сприяє належна політика Національно-

Графік 10. Динаміка курсу гривні щодо євро та долара США у 1999–2001 pp.

го банку, спрямована на полегшення процесу введення євро у готіковий обіг для банків, підприємств та населення. У перспективі частка євровалюти в міждержавних розрахунках України, очевидно, визначатиметься її привабливістю для міжнародних інвестицій, а відтак — співвідношенням сукупних факторів економічного зростання Європи та США.

Вірогідно, так же плавно, без суттєвих збурень готікове євро буде запроваджено і в Європі загалом, і в решті світу. Цьому сприяють, як уже зазначалося, дещо кращі перспективи економічного розвитку єврозони щодо США та Японії.

Крім того, наприкінці 2001-го та на початку 2002 року загалом у світі (як і в Україні) можливе підвищення попиту на нову європейську валюту для диверсифікації у євро заощадень та інших активів, номінованих у європейських валютах, а також частково і доларових активів з метою створення певних резервів євро для поточних операцій. Невдовзі цей підвищений рівень поточного попиту може зберегтися та збільшуватись, якщо економіка єврозони динамічно розвиватиметься.

Графік 11. Коливання курсу гривні щодо євро у 2000–2001 pp. у коридорі плюс-мінус 4% від паритетного рівня (за 100% прийнято курс 1 травня 2000 р.)

Збільшиться попит на євро і з боку центральних банків усіх країн — у зв'язку з диверсифікацією їхніх резервів із нинішньої однієї основної валюти — долара — у другу — євро.

Відтак спільна європейська валюта невдовзі може посісти значно вагоміше місце у міждержавних розрахунках, валютних резервах центральних банків, заощадженнях та у фінансових операціях. Такий прогноз нині відповідає більшості загальних очікувань і має своє теоретичне підґрунтя, закладене Нобелівським лауреатом Р. Майндейлом у праці “Теорія оптимальних валютних зон”, написаній ще 1968 року [5]. Такою є позиція єврооптимістів.

Проте існують і єврискептики. Вони не вірять у подальші перспективи для нормального функціонування євро, передрікають його швидкий крах і вважають, що слід повернутися до валютної системи на основі відокремлених європейських центральних банків, яка діяла до 1999 р. Один із найавторитетніших представників цих поглядів — німецький економіст та колишній високий посадовець у банківській системі ФРН Вільгельм Ханкель. На зустрічі в Національному банку України у вересні 2001 р. він гостро критикував концепцію запровадження єдиної європейської валюти, вважаючи доцільнішим розробку та запровадження широкого проекту єдиного світового центрального банку. Саме такий світовий центральний банк, на думку пана Ханкеля, міг би вирішити завдання, які ставляться перед ЄЦБ, і які останній виконати не в змозі.

Вільгельм Ханкель наголошував на таких основних недоліках євро, що проявились у 1999—2001 роках:

1) падіння виробництва (хоча це падіння у Європі у 2001 році було значно повільнішим, ніж у США, і подолане саме за часу існування ЄЦБ);

2) відплів капіталів із Європи, який за останні 2.5 року становив близько 400 млрд. доларів (цей відплів, однаке, був логічним з огляду на очікування кращих перспектив

зростання в США; після зміни тренду, можливо, зміниться і ця тенденція);

3) політичні проблеми (проте вони є закономірним наслідком відмінностей в економіках країн єврозони і можуть бути вирішені шляхом запровадження цивілізованих політичних та економічних механізмів згладжування розбіжностей; зараз вони і мають створюватися).

Запровадженням в обіг готівкового євро завершується тривалий період створення єдиної європейської валюти. З огляду на загальний план розбудови об'єднаної Європи євро є лише кроком, хоча й важливим, на цьому шляху. Попереду євро чекають серйозні випробування, подолати які йому допоможе перший позитивний досвід, накопичений ЄЦБ у 1999—2001 роках, і поглиблення політичної та економічної інтеграції всередині Європейського валютного союзу.

Література.

1. Wim Duisenberg: *The introduction of the euro, the regions and the accession process, speech delivered at the plenary session of European Union Committee of the Regions.* — Brussels. — 14 November 2001.
2. *Monthly Bulletin.* — European Central Bank. — November 2001.
3. *International Financial Statistics.* — IMF. — November 2001.
4. Доклад о мировом развитии 2000/2001 года. Наступление на бедность. — М.: Весь Мир. — Всемирный банк, 2001. — С. 3765.
5. Mundell R. *A Theory of Optimum Currency Areas International Economics.* — New York: Macmillan, 1968. — P. 177 — 186.
6. Піонтковський Р. Точка неповернення. — Дзеркало тижня. — 2001. — № 36.
7. Михайличенко С. Євро — перший рік після запровадження // Вісник НБУ. — 2000. — № 1. — С. 24—28.
8. *The Single Monetary Policy in Stage Three. General Documentation on ESCB Monetary Policy Instruments and Procedures.* — European Central Bank. — September 1998.

Монети України /

Про введення в обіг ювілейної монети “200 років Володимиру Даля”

Національний банк України 19 листопада 2001 р. ввів у обіг ювілейну монету “200 років Володимиру Даля” номіналом 2 гривні, присвячену 200-річчю від дня народження письменника, мовознавця, етнографа, автора відомого словника російської мови Володимира Івановича Даля (1801—1872 рр.), батьківщиною якого є Луганщина, що знайшло відображення і в його псевдонімі — Козак Луганський.

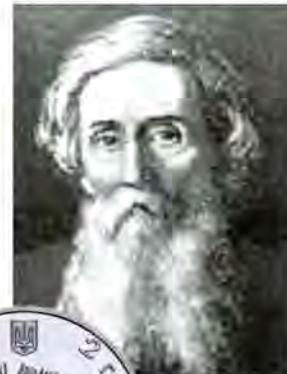
Монету виготовлено з нейзильберу. Діаметр монети — 31.0 мм, вага — 12.8 г, якість виготовлення — звичайна, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На лицьовому боці (аверсі) монети в центрі зображені композицією з книг, суvisoю, паперів та чорнильниці з пером, угорі розміщено малий Державний герб України, по колу напис: УКРАЇНА, 2, ГРИВНІ, 2001 та логотип Монетного двору НБУ.

На зворотному боці (реверсі) монети зображені портрет Володимира Даля, унизу — перо, під яким розміщено стилізований напис: КОЗАК ЛУГАНСЬКИЙ і написи по колу: ВОЛОДИМИР ДАЛЬ та 1801—1872.

Художник — Микола Кочубей. Скульптор — Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета “200 років Володимиру Даля” номіналом 2 гривні є дійсним платіжним засобом України й обов’язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет "Модрина польська"

Національний банк України, продовжуючи серію "Флора і фауна України", 26 листопада 2001 р. ввів у обіг пам'ятні монети "Модрина польська" номіналами 10 та 2 гривні, присвячені зникаючому виду хвойних дерев — модрині польській (*Larix polonica Racib.*, родина соснових — Pinaceae), що поширений в українських Карпатах і занесений до Червоної книги України. Вирощують модрину польську в лісах, парках, ботанічних садах, заказниках і заповідниках, зокрема в Скіті Манявському та в Кедрінському.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла. Діаметр монети — 38.61 мм, вага дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, якість виготовлення — "пруф", тираж — 3 000 штук. Гурт монети — рифлений.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено з нейзильберу. Діаметр монети — 31.0 мм, вага — 12.8 г, якість виготовлення — звичайна, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На лицьовому боці (аверсі) обох монет в обрамленні вінка, утвореного із зображені рослин і тварин, розміщено малий Державний герб України та написи в чотири рядки: на монеті зі срібла — УКРАЇНА / 10 / ГРИВЕНЬ / 2001, а також позначення металу та його проби — Ag 925, вага дорогоцінного металу в чистоті — 31.1; на монеті з нейзильберу — УКРАЇНА / 2 / ГРИВНІ / 2001; на аверсі обох монет міститься також логотип Монетного двору НБУ.

На зворотному боці (реверсі) обох монет зображено соснову гілку із шишкою та розміщено кругові написи: угорі — МОДРИНА ПОЛЬСЬКА, унизу — LARIX POLONICA RACIB.

Художники Володимир Таран, Сергій Харук, Олександр Харук, Віталій Козаченко, скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятні монети "Модрина польська" номіналами 10 та 2 гривні є дійсними платіжними засобами України й обов'язкові до приймання за їх номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети "10-річчя Збройних Сил України"

Національний банк України 29 листопада 2001 р. ввів у обіг ювілейну монету "10-річчя Збройних Сил України" номіналом 5 гривень, присвячену 10-річчю Збройних Сил України.

Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє коло — мельхіор, внутрішнє — нордік (CuAl5Zn5Sn1). Діаметр монети — 28.0 мм, вага — 9.4 г, якість виготовлення — звичайна, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — секторальне рифлення.

На лицьовому боці (аверсі) монети у внутрішньому колі на дзеркальному тлі зображене малий Державний герб України, перехрещені пірначі (клейноди полковників козацького війська) в обрамленні дубового вінка, логотип Монетного двору НБУ та зазначено рік карбування монети — 2001. У зовнішньому колі розміщено кругові написи: УКРАЇНА 5 ГРИВЕНЬ.

На зворотному боці (реверсі) монети у внутрішньому колі зображене рівносторонній хрест із розширеними кінцями, обрамлений лавровим вінком, у центрі хреста — медальйон із зображенням малого Державного герба України; у зовнішньому колі — кругові написи: ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ та 10 РОКІВ.

Художники — Святослав Іваненко, Олександр Муравйов. Скульптор — Святослав Іваненко.

Ювілейна монета "10-річчя Збройних Сил України" номіналом 5 гривень є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

ОБІГОВІ МОНЕТИ УКРАЇНИ

CIRCULATION COINS OF UKRAINE

Конверт набору "Обігові монети України" в сувенірній упаковці.

Монети, як і люди, мають свою долю. Здається, не так давно — 5 років тому — в Україні проведено грошову реформу, в результаті якої в обіг введено національну валюту — гривню і її сочту частину — копійку. А чотири роки тому з нагоди першої річниці цієї знаменної події Національний банк України вперше випустив сувенірний набір "Обігові монети України" у вакуумній упаковці, який став справжнім подарунком для нумізматів. А справа в тім, що до сувенірної колекції частково увійшла монета номіналом 1 копійка зразка 1994 року, яку на Луганському верстатобудівному заводі відкарбували невеликим тиражем. Відтоді 1 копійка 1994 року виготовлення вважається раритетом, за яким "полю-

Подарунок нумізматам

МОНЕТИ УКРАЇНИ

2001 рік — особливий і ювілейний. Світове спільното, віддавши в третє тисячоліття, після чого наявність на землі України вже не було під сумнів. Для Національного банку України цей рік є зважений 10 років, після яких монетний десант розіграв свою стратегію, за роки якого він зміг з підтримкою суспільства та держави зробити монету запорізької козацтва. Ця збільшена кількість монет, сучасних та пізніх із пам'ятними та єдиними в світі нумізматичними та іншими видами монет.

На початку десетіліття монетна гравія стала сучасною. У цьому році випущено 10 зразків монет "копійка", на яких зображені слогані та геральдичні елементи, характерні для України.

Ювілейний рік розмінних монет України розпочався з малого набору.

COINS OF UKRAINE

The year 2001 is special in the history of mankind. The world community puts in the third millennium its hopes and expectations for the better future. After 10 years since the independence of Ukraine, the National Bank of Ukraine celebrates its tenth anniversary. During these years under the difficult social and economic conditions the new national currency was introduced and a new up-to-date production complex for manufacturing banknotes and coins was constructed.

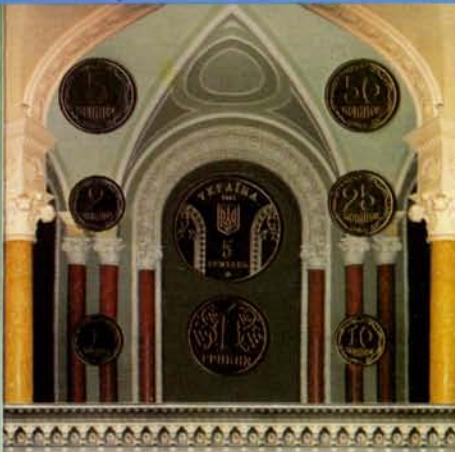
An experience shows that the national monetary unit — a grivna ("hryvnia") and the circulation coin "kopiyka" will effectively serve to the Ukrainian society entering the third millennium.

This set presents all denominations of circulation coins of Ukraine.

ОБІГОВІ МОНЕТИ УКРАЇНИ

CIRCULATION COINS OF UKRAINE

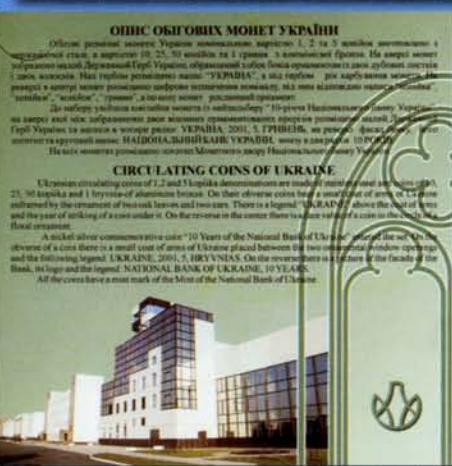

Лицьовий та зворотний боки внутрішньої вкладки набору.

ють" не лише українські нумізмати.

Другий набір українських розмінних монет у сувенірній упаковці випущено у травні 1998 року — з нагоди проведення в столиці України Щорічних зборів Ради керуючих Європейського банку реконструкції та розвитку. Він в основному "осів" у приватних колекціях учасників авторитетного банківського форуму. До набору ввійшли

розмінні монети всіх номіналів та 1 гривня, а також пам'ятна монета "Монети України". Всі ці монети було відкарбовано на ВО "Луганський верстатобудівний завод".

У ювілейному для України — 2001 році випущено третій набір "Обігові монети України" у сувенірній упаковці, який присвячено десятій річниці Національного банку України. Він теж

має всі шанси стати нумізматичною рідкістю. Набір сформовано з обігових монет номіналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок та 1 гривня зразка 2001 року поліпшеної якості карбування (технічні характеристики монет подано на сторінці 54 — в офіційному повідомленні про їх введення в обіг). Окрім обігових, до колекції входить також ювілейна монета з нейзильберу номіналом 5 гривень "10-річчя Національного банку України". Тираж обігових монет поліпшеної якості карбування незначний, що особливо важливо для колекціонерів. Тож, можливо, через якийсь час кожна з монет сувенірного набору, який побачив світ на десятому році державної незалежності України, заживе такої ж слави, як знаменита тепер 1 копійка зразка 1994 року.

Андрій Папуша,
"Вісник НБУ".

Про введення в обіг розмінних монет підвищеної якості карбування номіналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок та 1 гривня 2001 року виготовлення

1 листопада 2001 р. Національний банк України ввів у обіг розмінні монети підвищеної якості карбування номіналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копійок та 1 гривня 2001 року виготовлення. Монети випущено для нумізматичних цілей тиражем по 15 тис. штук кожного номіналу, в тому числі по 5 тис. штук монет кожного номіналу — для випуску наборів "Монети України" в сувенірній упаковці. Всі розмінні монети відкарбовано на Монетному дворі НБУ.

На лицьовому боці (аверсі) монет усіх зазначених вище номіналів зображене малий Державний герб України, обрамлений з обох боків орнаментом із двох дубових листків та двох колосків. Над гербом розміщено напис: УКРАЇНА; під гербом — рік карбування монети: 2001, праворуч від року карбування — логотип Монетного двору НБУ.

На зворотному боці (реверсі) кожної з монет розміщено цифрове позначення номіналу, під ним — відповідний напис:

копійка, копійки, копійок, гривня, по колу монет — рослинний орнамент.

Технічні параметри монет подано в таблиці.

Технічні параметри розмінних монет, уведених в обіг 1 листопада 2001 р.				
Номінал	Діаметр, мм	Вага, г	Метал	Тираж, шт.
1 копійка	16.0	1.5	Нержавіюча сталь	15 000
2 копійки	17.3	1.8	Нержавіюча сталь	15 000
5 копійок	24.0	4.3	Нержавіюча сталь	15 000
10 копійок	16.3	1.7	Алюмінієва бронза	15 000
25 копійок	20.8	2.9	Алюмінієва бронза	15 000
50 копійок	23.0	4.2	Алюмінієва бронза	15 000
1 гривня	26.0	7.1	Алюмінієва бронза	15 000

Євробанкноти

Із 1 січня 2002 року в дванадцяти країнах Євросоюзу (Австрії, Бельгії, Греції, Ірландії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Нідерландах, Німеччині, Португалії, Фінляндії, Франції) в готівковий обіг введено спільну європейську валюту — євро та його соту частину — євроцент. Пропонуємо увазі читачів «Вісника НБУ» загальну характеристику та кольорові зображення євробанкнот усіх семи номіналів, опис основних елементів їх захисту.

З огляду на графік виходу журналу нумізматичний опис і фотозображення євромонет плануємо опублікувати в наступному числі «Вісника НБУ». Це пов'язано з тим, що натуральні зразки монет в Україні з'являться не раніше 1 січня 2002 року, а їх нумізматичні описи, опубліковані в офіційному довіднику Інтерполу та в різних періодичних і спеціальних виданнях світу, містять суттєві розбіжності, повторення яких у офіційному виданні Національного банку України вважаємо неприпустимим.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОБАНКНОТ

1 січня 2002 року в готівковий обіг введено банкноти номіналами 5, 10, 20, 50, 100, 200 і 500 євро.

Усі вони мають єдине художнє вирішення (на банкнотах відтворено європейські архітектурні стилі різних епох), проте, залежно від номіналу, відрізняються розмірами (чим більший номінал, тим більший розмір банкноти) і кольоровою гамою.

Дизайн банкнот розробив художник Австрійського національного банку Роберт Калина. На лицьовому боці кожної з банкнот зображене вікна і брами, на зворотному — мости, що є зразками найвідоміших європейських архітектурних стилів — класично-го, романського, готичного, ренесансу, бароко, рококо, стилів «метал і скло», модерн. На всіх банкнотах розміщено пропор Євросоюзу та його символ — коло, утворене дванадцятьма зірками. Зображені на банкнотах вікна і брами засвідчують прагнення європейської спільноти до відкритості і співробітництва, коло з 12 зірок символізує гармонію континentalного об'єднання, мости — єднання народів різних країн, а також Європи з усім

світом.

Назву валюти на лицьовому й зворотному боках подано латинськими — EURO й грецькими — ΕΥΡΩ літерами. На лицьовому боці банкнот розміщено також абревіатури — BCE, ECB, EZB, EKT, EKP (назва Європейського центрального банку на п'яти мовах); копрайт — © та рік введення банкноти в обіг — 2002.

Євро надійно захищено від підробок. Банкноти, надруковані на спеціальному рельєфному папері, виготовлено за найновішими технологіями виробництва паперових грошей. Серед основних елементів захисту — водяні знаки, захисні стрічки та смуги, суміщені зображення, голограми, фарба, що змінює колір залежно від нахилу банкноти. Елементи захисту банкнот номіналами 50, 100, 200 і 500 євро дещо відмінні від елементів захисту банкнот номіналами 5, 10 і 20 євро. Детальніше їх описано у текстівках до зображення банкнот, які подано нижче.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ ЄВРОБАНКНОТ

Водяній знак.

Суміщене зображення.

Захисна стрічка.

Іридісцентна фарба.

Голограма.

VIP-ефект.

Терміни вилучення з обігу та обміну національних валют дванадцяти країн Євросоюзу на євро

Державний прапор країни	Країна	Національна валюта: назва банкноти/назва розмінної монети	Дата вилучення з обігу національної валюти	Термін обміну в комерційних банках	Термін обміну в центральному банку:	
					банкнот	монет
	Австрія	Шилінг/гріш	28.02.2002 р.	Встановлюється банками індивідуально	Не обмежений	Не обмежений
	Бельгія	Франк/сантим	28.02.2002 р.	До 31.12.2002 р.	Не обмежений	До кінця 2004 р.
	Греція	Драхма/лептон	28.02.2002 р.	Буде встановлено пізніше	10 років	2 роки
	Ірландія	Фунт/пенс	09.02.2002 р.	До 30.06.2002 р.	Не обмежений	Не обмежений
	Іспанія	Песета/сентимо	28.02.2002 р.	До 30.06.2002 р.	Не обмежений	Не обмежений
	Італія	Ліра/сентисимо	28.02.2002 р.	Встановлюється банками індивідуально	10 років	10 років
	Люксембург	Франк/сантим	28.02.2002 р.	До 31.06.2002 р.	Не обмежений	До кінця 2004 р.
	Нідерланди	Гульден/цент	28.01.2002 р.	До 31.12.2002 р.	До 01.01.2032 р.	До 01.01.2007 р.
	Німеччина	Марка/пфенінг	28.02.2002 р.	До 28.02.2002 р.	Не обмежений	Не обмежений
	Португалія	Ескудо/сентаво	28.02.2002 р.	До 30.06.2002 р.	20 років	До 31.12.2002 р.
	Фінляндія	Марка/пенс	28.02.2002 р.	Встановлюється банками індивідуально	10 років	10 років
	Франція	Франк/сантим	17.02.2002 р.	До 30.06.2002 р.	10 років	3 роки

Захисні елементи банкноти номіналом 5 євро

1

ВОДЯНИЙ ЗНАК

Локальний багатоновий водяний знак: повторення зображення арки на лицьовому боці банкноти і номіналу.

2

ЗАХИСНА СТРІЧКА

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **5 EURO** у прямому і дзеркальному відображеннях.

3

ГОЛОГРАМА

Голографічна смуга. При зміні кута зору проглядається символ — € та номінал банкноти — **5**.

Архітектурний стиль споруд, зображені на лицьовому і зворотному боках банкноти: **класика**.
Домінуючий колір: сірий.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

4

СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице

Наскрізний вигляд

Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

5

ІРИДІСЦЕНТНА ФАРБА

Смуга напівпрозорої фарби на зворотному боці банкноти, яка змінює колір при зміні кута зору. Під гострим кутом зору проглядається символ — € та номінал — **5**.

Захисні елементи банкноти номіналом 10 євро

ВОДЯНИЙ ЗНАК

1

Локальний багатотоновий водяний знак: повторення зображення арки на лицьовому боці банкноти і номіналу.

ЗАХИСНА СТРІЧКА

2

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **10 EURO** у прямому і дзеркальному відображеннях.

СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице Наскрізний вигляд Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

ІРИДІСЦЕНТНА ФАРБА

Смуга напівпрозорої фарби на зворотному боці банкноти, яка змінює колір при зміні кута зору. Під гострим кутом зору проглядається символ — **€** та номінал — **10**.

4

Голографічна смуга. При зміні кута зору проглядається символ — **€** та номінал банкноти — **10**.

Архітектурний стиль споруд, зображеніх на лицьовому і зворотному боках банкноти: **романський**.
Домінуючий колір: **червоний**.

Захисні елементи банкноти номіналом 20 євро

1

ВОДЯНИЙ ЗНАК

Локальний багатотоновий водяний знак: повторення зображення вікна на лицьовому боці банкноти і номіналу.

2

ЗАХИСНА СТРІЧКА

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **20 EURO** у прямому і дзеркальному відображеннях.

3

ГОЛОГРАМА

Голографічна смуга. При зміні кута зору проглядається символ — € та номінал банкноти — **20**.

Архітектурний стиль споруди, зображені на зворотному боці, та вікон, зображені на лицьовому боці банкноти: **готика**. Домінуючий колір: **синій**.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

4 СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице Наскрізний вигляд Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

5 ІРИДІСЦЕНТНА ФАРБА

Смуга напівпрозорої фарби на зворотному боці банкноти, яка змінює колір при зміні кута зору. Під гострим кутом зору проглядається символ — € та номінал — **20**.

Захисні елементи банкноти номіналом 50 євро

ВОДЯНИЙ ЗНАК

1

Локальний багатотоновий водяний знак: повторення зображення вікна на лицьовому боці банкноти і номіналу.

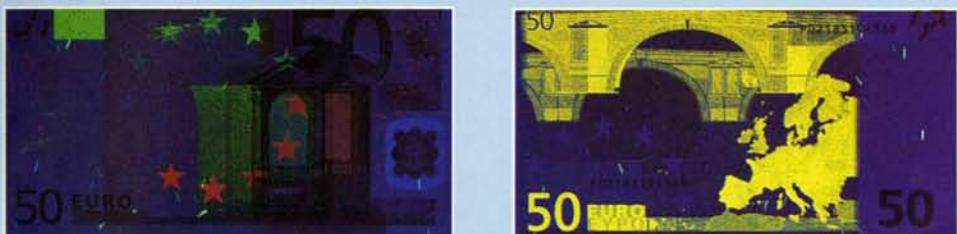
ЗАХИСНА СТРІЧКА

2

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — 50 EURO.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

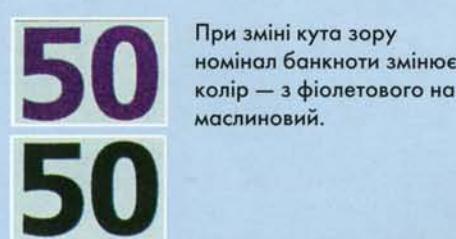
СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице Наскрізний вигляд Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

VIP-ЕФЕКТ

При зміні кута зору номінал банкноти змінює колір — з фіолетового на маслиновий.

ГОЛОГРАМА

3

Голографічний елемент. При зміні кута зору проглядається переднє вікно архітектурної композиції, зображеного на лицьовому боці банкноти, і номінал — 50.

Архітектурний стиль споруди, зображеного на зворотному боці, та вікон, зображених на лицьовому боці банкноти: **ренесанс**.
Домінуючий колір: **оранжевий**.

Захисні елементи банкноти номіналом 100 євро

1

ВОДЯНИЙ ЗНАК

Локальний багатоновий водяний знак: повторення зображення арки на лицьовому боці банкноти і номіналу.

2

ЗАХИСНА СТРІЧКА

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **100 EURO**.

3

ГОЛОГРАМА

Голографічний елемент. При зміні кута зору проглядається арка, зображена на лицьовому боці банкноти, і номінал — **100**.

Архітектурний стиль споруд, зображені на лицьовому і зворотному боках банкноти: **бароко і рококо**. Домінуючий колір: **зелений**.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

4 СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице Наскрізний вигляд Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

5 VIP-ЕФЕКТ

При зміні кута зору номінал банкноти змінює колір — з фіолетового на маслиновий.

Захисні елементи банкноти номіналом 200 євро

ВОДЯНИЙ ЗНАК

1

Локальний багатотоновий водяний знак: повторення зображення брами на лицьовому боці банкноти і номіналу.

ЗАХИСНА СТРІЧКА

2

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **200 EURO**.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

4

Лице

Наскрізний вигляд

Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

VIP-ЕФЕКТ

5

При зміні кута зору номінал банкноти змінює колір — з фіолетового на маслиновий.

ГОЛОГРАМА

3

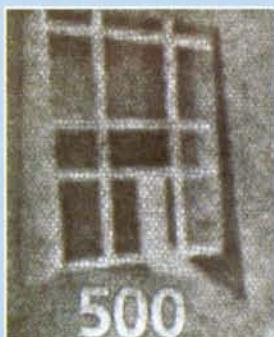
Голографічний елемент. При зміні кута зору проглядається брама, зображена на лицьовому боці банкноти, і номінал — **200**.

Архітектурний стиль споруди, зображеного на зворотному боці, та брами, зображені на лицьовому боці банкноти: **метал і скло**.
Домінуючий колір: **вогре**.

Захисні елементи банкноти номіналом 500 євро

1

ВОДЯНИЙ ЗНАК

Локальний багатоновий водяний знак: повторення фрагмента споруди, зображеного на лицьовому боці банкноти, і номіналу.

2

ЗАХИСНА СТРІЧКА

Непрозора стрічка в товщі паперу з "негативним" текстом — **500 EURO**.

3

ГОЛОГРАМА

Голографічний елемент. При зміні кута зору проглядається фрагмент споруди, зображеній на лицьовому боці банкноти, і номінал — **500**.

Архітектурний стиль споруд, зображених на лицьовому і зворотному боках банкноти: **модерн**.
Домінуючий колір: **бузковий**.

ВІГЛЯД В УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ

4

СУМІЩЕНЕ ЗОБРАЖЕННЯ

Лице

Наскрізний вигляд

Зворот

Зображення номіналу банкноти на лицьовому і зворотному боках точно суміщені.

5

VIP-ЕФЕКТ

При зміні кута зору номінал банкноти змінює колір — з фіолетового на маслиновий.

Підготовлено працівниками редакції періодичних видань та департаменту готівково-грошового обігу НБУ за матеріалами офіційного довідника Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу).

Спеціальну зйомку елементів захисту банкнот виконано фірмою Keesing Reference Systems B.V. (Нідерланди).

¹ Євро — основные средства защиты. — Москва: Кисинг Информационные Системы, 2001.

Десятки сортів тюльпанів вирощує Мілевський на дачі.

Бліскавка влучила пряма в дах, і червоний спохвід враз обпалив небо. Юзефа, яка змалечку найбільше в житті боялася пожежі (її рідне село Кодру, що на Київщині, в 43-му дощенту спалили німці), підхопивши Ніну і маленького Славка, вискочила на подвір'я. Вона ще не розуміла, що сталося і що треба робити, а звідусіль уже бігли люди — з відрами, поливайками. Поспішали на допомогу.

Льоня того червневого дня зранку пішов

із хлопцями по суници. Повертався з лісу щасливий: повнісінького кошика ягід, які він, як і попереднього разу, планував продати в Києві, на Володимирському базарі, за його підрахунками, мало вистачити, щоб купити годинника. Аж тут почалася злива. Під лісом, на хуторі, жила його тітка, і Льоня забіг до неї, щоб перечекати дощ, а заодно й похвалитися — стільки ягід набрав!

Там, із вікна, і побачив розкошлане польом'я над Соболівкою.

— Ой, та це ж наша хата горить! — перелякано зойкнув Льоня і, забувши про все на світі, навіть про кошика із суницями, кинувся додому. Біг так швидко, що обігнав навіть пожежну машину. А коли побачив, що всі — й тато, й мама, і Ніна зі Славком — живі-здраві, заспокоївся.

Леонідові було тоді одинадцять років, коли він уперше відчув страх за життя. Не за власне...

Пожежу загасили, хату відбудували. Щоб

Штрихи до портрета голови правління
Українського професійного банку
Леоніда Мілевського

**В долонях
доброти й любові
цвіте — не відцвітає сад**

Кажуть, Леонід Анатолійович дуже схожий на свою маму в молодості.

Сім'я Мілевських — батько Анатолій Амброзійович, мама Юзефа Броніславівна і діти (зліва направо) Ніна, Славко і Леонід.

Льоні шість років. Із сестрою Ніною.

більше такого не сталося, поставили громовідів. Та невдовзі він упав на хату, і вона знову лишилася беззахисною.

«Щось вам пороблено», — якось почув від сусідки Льоня, але сприйняв це з іронією — мовляв, забобони. Проте сім'ї, справді, не щастило. Щойно оговталися від пожежі, як коровукусила гадюка. Мама зітхала: «Біда сама неходить». А потім оптимістично дода- вала: «За чорною смугою врешті йде біла».

Льоня, звісно, більше вірив мамі, ніж сусідці. І йому таки щастило. Одного разу виїхав із однокласниками по горіхи. Загулялися хлопці й не помітили, як збіг час. Глянули на небо — і злякалися. Хмаря велетом стала на північна — починається ураган...

Стрімголов тікали від стихії, на щастя, встигли вчасно дістатися додому. А через годину — Льоня не повірив власним очам — ділянку лісу, де ще вчора з друзями збиралі горіхи, ураган геть знищив — ніби хто вирізав. Дах із ферми вітром знесло метрів за двісті, дерева викорчувувало. «Що було б із нами, якби ще трохи затрималися?» — думав Льоня.

Жили Мілевські не заможно, але й не бідно. Чесно працювали, нікого не ображали. Батько, який при форсуванні Вісли в 45-му повернувся без ноги, працював бухгалтером у колгоспі, тож мама, вважай, значну роботу по господарству взяла на себе. Втім, діти остеронь теж не залишалися. Ніна

поралася на кухні, доглядала за Славком. Льоня рвав зілля свиням, корові. А крім того, допомагав мамі, яка працювала обліковцем у колгоспі, рахувати трудодні. У Соболівці тоді було 113 дворів. Леонід усіх односельців зінав на ім'я і по батькові.

На свої дитячі забаганки Льоня уже в ті роки заробляв сам. Навчаючись у сьомому класі, купив за суніці годинник «Слава». Якусь копійку заробляв за віники, які навчився в'язати сам, за шишки. А за жолуді, кілограм яких у ті часи коштував 8 копійок, навіть купив подарунок мамі.

Леонід ріс серед розкішної природи Макарівського району, що на Київщині, любив свій дім, у вікнах якого завжди стояли небо і річка, читав усі книжки підряд, був членом станції юних техніків, паяв детекторні приймачі і мріяв, що настане час, коли він стане самостійним, матиме хорошу спеціальність і робота приноситиме йому громадське визнання.

А мама, глибока й мудра жінка, яка знала кілька мов, зокрема вільно спілкувалася польською, не втомлювалася повторювати: «Порядність і чесність — найважливіше у житті, та ще руки роботящи, та серце відкрите».

Діти тоді не могли зрозуміти своєї матері. Не знали, що жінці, у якому б віці вона не була, потрібне особисте щастя. Думали: її його доста вже тому, що їм із нею добре. А її щастя і справді було в дітях. «Я за вас стільки молилася!» — колись зізнається вона синові. А син лише за чверть віку зрозуміє, як багато мама зробила для нього, для сестри, для брата, благаючи їм у Бога кращу, ніж у неї, долю.

У п'ятнадцять мама здавалася Леонідові несучасною. Але вона знала те, чого він тоді просто не усвідомлював: що є дуже багато хибних доріг, і будь-якою можна піти у п'ятнадцять років...

Леоніду Мілевському було п'ятнадцять, коли він пішов із рідного дому. Не набравши потрібної кількості балів при вступі до Київського технікуму за'язку, не впав у відчай. Антон, двоюрідний брат, який працював на деревообробному комбінаті, підтримав: «Приходь до нас, подивиша!». І Леонід був зачарований, коли побачив, як роблять тахту. Такого зручного й красивого ліжка він ще ніколи не бачив. А найбільше вразило те, що його виготовляють трохи старші від нього хлопці. Вибір було зроблено: Київське МПТУ-16. Витримавши нелегкий конкурс — сім осіб на місце, — Мілевський став його учнем. Син інваліда війни, а цю категорію прирівнювали до вихованців дитбудинків, Леонід був на повному держзамбезпеченні — його безоплатно харчували та платили п'ять карбованців стипендії. Однак цих грошей не вистачало, доводилося у вільний від навчання час розвантажувати вагони. Зате йому вдалося дещо заоща-

дити і купити давно омріяний фотоапарат "Смена-2". У Соболівці ні в кого не було фотоапарата, і зі шкільних років Льонія мав усього кілька знімків. Тепер нарешті він надолужить прогаяне!

Донині Леонід Мілевський не шкодує, що обрав тоді професію столяра. У 17 років він уже працював у меблевому цеху Київського деревообробного комбінату. Начальник цеху Володимир Антонович Крошка відразу помітив старанного вчорашнього "петеушника" і взяв його у бригаду, яка виготовляла меблі. Мілевський старався, і вже за три місяці отримав звання "Ударник праці", хоча поруч, як йому здавалося, працювали достойніші — із п'ятнадцятьрічним стажем.

А потім була служба в армії. У Прибалтиці Леонід закінчив школу молодших авіаційних спеціалістів, потому його направили на Камчатку. 40-градусні морози, не забутні далекосхідні сніги — глибокі, м'які, пухнасті, наче напоєні голубінню... Півтора року на Камчатці загартували його і фізично, і морально. Зарядка в гарнізоні розпочиналася з розкидання снігу. Із дозволу командира Леонід робив чудові фото, а крім того, перечитав багато книжок із фотосправи, мріючи стати професійним фотографом.

Мілевському щастило на добрих людей. Хлопці з різних куточків колишнього Союзу були дружнimi, щирими, про дідівщину в авіаполку й гадки не мали. Бували дні, коли, дивлячись на романтичний обрис Ключевської Сопки і переймаючись любов'ю до суворого камчатського краю, де вісім місяців на рік панували сніги й морози, він вагався: чи не залишиться тут назавжди? Але душою завжди линув до рідної землі, до колективу, з якого призвали в армію...

Повернувшись на Київський деревообробний комбінат, Мілевський невдовзі вступив до Київського філіалу Житомирського технікуму механічної обробки деревини, на заочне відділення. Життя кипіло. Не було жодної вільної хвилини. За що б не брався — все горіло в його руках. За успіхи на роботі Леоніда відзначали високою на ті часи нагородою — знаком "Молодому передовику виробництва". Член комітету комсомолу, відповідальний за шефську роботу, він організував у школі фотогурток. Брав участь у художній самодіяльності, спортивних змаганнях. Багато знімав для стінгазет, друкувався в журналах "Лесная промышленность", "Деревообрабатывающая промышленность", у газеті "Вечірній Київ", відвідував міський фотоклуб, фотосекцію Спілки журналістів України. Усі дошки пошани в цехах були обвішані зробленими ним фотографіями. Усе, за що брався Мілевський, він прагнув зробити якнайкраще. Фотосправа була для нього чимось більшим і важливішим, ніж хобі, — він прагнув високого професіоналізму. Тож відчувши, що знають, почерпнутих із книжок, замало, згадав мамині

слова: вміти — за плечима не носити. І поступив до Московського заочного народного університету мистецтв на курс фотографії. Опановуючи її секрети, він власноруч готував хімікати, робив розчини, складав рецептури, експериментував, до ранку, бувало, просиджуючи у фотолабораторії, друкуючи фотографії. Любив знімати природу, віддавав перевагу репортажній фотографії перед салонною. Казав: "Який в очерті, такий має бути й на портреті". І здобував дипломи: за участь у біл-турнірі фотографів мотокросу в Прибалтиці, у виставці "Інтерзо", яка проходила в Лейпцигу... Таку вже мав Леонід натуру: як брався до справи, то забував про все на світі: ні вихідних, ні свят. Зате коли вдавалося задумане, душу охоплювала радість — почувався так, ніби весь світ прихилив до себе...

На Київському деревообробному комбінаті Мілевський був помітною постатью. Не випадково у 1973 році його кандидатуру висувають на участь у Всеєвропейському фестивалі молоді та студентів у Берліні.

— То ти пойдеш у Берлін? — підійшла якось до нього дівчина із сусіднього цеху. Леонід зніяків. Валентину він бачив десятки разів, але раніше не помічав, яка мила у неї посмішка. Дівчина цілковито заполонила серце Леоніда. Йому імпонували її скромність, інтелігентність, комунікаційність. У голубих, як озера, очах Валентини Леонід прочитав свою долю...

перспективу, і дружина його розуміла. До речі, саме за тих скрутних часів Мілевському запропонували перейти на партійну роботу. З фінансових мотивів Мілевський погодився, але невдовзі зрозумів, що ця робота не для нього. Леонід любив і цінував свою професію. Здавалося, жити не міг без запаху свіжої стружки, лаку, радів, як дитина, коли власноруч виготовляв прекрасні, мов іграшки, стільці або гарні різьблені шафи, пробував себе у мистецтві інтарсії. Він пишався своїм фахом столяра-краснодеревника.

У тридцять років Мілевський — старший інженер виробничого відділу виробничого об'єднання "Кіївдерев" (у результаті реорганізації Київський деревообробний комбінат став головним підприємством об'єднання "Кіївдерев", до складу якого ввійшла переважна більшість деревообробних та меблевих підприємств Києва) — керує виробничим циклом лісопильного і цеху розкрою, а також сушильним господарством. Без відриву від виробництва Леонід закінчує інженерно-економічний факультет Львівського лісотехнічного інституту.

На рідному підприємстві багато що змінилося, а час вимагає нових змін. Генеральний директор об'єднання Андрій Петрович Мурашко вирішує, що саме Мілевському слід доручити формування фінансового відділу виробництва. І не поміяється,

Починати доводилося з нуля. Крім фінан-

Армійська служба Леоніда пов'язана з Камчаткою. Ключевську Сопку знімав сам.

Невдовзі відгуляли весілля. Тепер страшно їзгадувати: три сім'ї мешкали в одній гуртожитській кімнатці площею якісно 14 метрів. Жили скромно, економили на всьому. Згодом, коли Леоніда обрали секретарем комітету комсомолу, їм нарешті дали окрему кімнату у комуналці. Теж було нелегко, скруто, але Леонід сприймав дійсність оптимістично — йому завжди всього вистачало.

Коли народився Віктор, а через два роки потому Анатолій, і Валентина була в декреті, жити стали ще скромніше. Тіня сім'я — одна з трьох на комбінаті — отримувала дотацію. 125 рублів зарплати на сім'ю, звичайно ж, не вистачало. Але Леонід бачив

своого забезпечення виробничого процесу, необхідно було займатися фінансуванням капітальних вкладень. Адже в об'єднанні тривала реконструкція, оновлення основних фондів, об'єднання розвивалося. Хоч і кажуть, що той, хто не вміє працювати добре, працює довго, — це не про Мілевського. Щоправда, його робочий день становив 10–11 годин на добу, і він працював дуже добре й ефективно. Леонід особисто, від початку до кінця, за рахунок кредиту Держбанку СРСР провадив фінансування будівництва дуже важливої для економіки України лінії виготовлення деревинноволокнистих плит на Київському фанерному

Леонід із молодості хотів стати професійним фотографом. І став ним.

заводі, кошторисна вартість якої становила понад вісім мільйонів доларів. За короткий час віділ було визнано одним із кращих у Міністерстві лісової промисловості.

"Такі люди, як Мілевський, більше потрібні тут", — вирішили у міністерстві, і запропонували йому посаду заступника начальника фінансового управління, а згодом ще вище — заступника начальника головного економічного управління — начальника фінансового відділу. Міністерство мало союзне підпорядкування, тож Мілевському часто доводилося їздити в Москву — захищати фінансові плани, бюджети тощо. Досконало знаючи проблеми галузі, працюючи над втіленням нормативного методу розподілу прибутку, Леонід обстоював перед вищим керівництвом у Москві інтереси галузі, яка об'єднувала більше трьохсот підприємств. Він умів доводити своє, обґрунтовувати, перевинувати. Леонід Мілевський неодноразово бував у Зовнішекономбанку, сам змався оформленням великих кредитів. Справді, не було питань, які б йому не вдавалося вирішувати, причому — з позитивним результатом.

Починалися 90-ті. Віяло свіжим вітром змін, оновлення. Одного разу на зборах міністерства Мілевський повів мову про децентралізацію державного управління, про те, що Україна повинна самостійно вирішувати свої господарські проблеми. Зал припинів, ніхто й словом не підтримав. Зате після зборів нишком співробітники гаряче тисли йому руку. Всі відчували: крига скре-

сає і скоро засяє сонце. Дійсно, у суспільстві, як і в природі, не буває неслодіванок. У серпні 91-го Україна стала незалежною державою.

Логічно постало питання про створення власного галузевого банку. Ідея мала економічний сенс — адже за допомогою банку можна було кредитувати пріоритетні напрями розвитку галузі, вирішувати проблему перерозподілу тимчасової фінансової допомоги підприємствам деревообробної промисловості. Довго міркували, хто б міг очолити банк. Розглядали вісім кандидатур, серед них — голів правління, керівників фінансових служб галузевих банків. Дехто не підійшов, а більшість не погодилася — побоялася міняти свою стабільну роботу на клопоти в комерційному банку, та ще й такому, якого досі не було. І тоді міністр Василь Федорович Костенко і начальник головного економічного управління Міністерства лісової промисловості Володимир Михайлович Косий запропонували цю посаду Мілевському, посилаючись на те, що в Україні на той час було створено півдесятка галузевих банків, які очолювали керівники фінансових служб міністерств.

Відтак Леонід Анатолійович став головою Комерційного банку розвитку меблевої промисловості України у формі товариства з обмеженою відповідальністю "Мебліпромбанк". Починав із найголовнішого — з кадрів. А підхід був вивірений досвідом: у команді повинні працювати люди високої кваліфікації і високих чеснот. Одне слово, команду створювали вивірені часом і досвідом люди.

У банк прийшли фахівці із Промбудбанку, кожен із понад десятилітнім банківським стажем. Серед них була і Таміла Степанівна Тарасенко. Понад двадцять років працювала вона у Промбудбанку (нині Промінвестбанк), пройшла і ревізійну службу, і бухгалтерію. Але, знаючи Мілевського як порядного клієнта, зважилася на рішучий крок. Одним із перших у банку став працювати Василь Іванович Данилюк, який знав Леоніда Анатолійовича ще по роботі в міністерстві. Трохи пізніше вилася в колектив досвідчений юрист Наталія Георгіївна Медведєва.

30 січня 1992 року банк було зареєстровано. Спочатку клієнтів було небагато, але минув час, і до банку потягнулися. Таміла Степанівна, яка звикла до стилю Промінвестбанку, де найбільше важило тверде слово Володимира Павловича Матвієнка, спочатку побоювалася: що буде з Мебліпромбанком при такому, на перший погляд, м'якому керівникові? Він же навіть голосу ніколи не підвищить. Але, виявилося, можна управляти не лише адміністративними методами...

Перші роки роботи банку були успішними. Збільшувалося число акціонерів — фізичних осіб уже було понад 500 чоловік, юридичних — близько 70. Бажаючих придбати

акції банку ставало дедалі більше, адже тут виплачували досить високі дивіденди. 1994-й рік дав найвищі результати. Банк розвивався: зміцнювалася матеріально-технічна база, впроваджувалися нові технології. Словом, була перспектива! Всі думали, що настали безпроблемні часи. Криза в банківській системі другої половини 1994 року, коли впали "Інко", Лісбанк, "Відродження", Меблібанк (з 1994 р. ТОВ "Мебліпромбанк" було перейменовано в АТ "Меблібанк") майже не торкнулася.

Леонід Анатолійович за натурую — людина совісна й чесна. Дух довіри панував і в банку. Рішення щодо видачі кредитів приймалося колегіально. У колективі ніхто і не підозрював, що банкір може не віддати гроші іншому банкіру! Гроші — це ж мірило честі. Тож коли тогочасний заступник Голови Правління Національного банку Борис Марков на одній із нарад закликав банкірів до обережності з міжбанківськими кредитами, Мілевський сприйняв це як засторогу. І хоча до міжбанківського кредитування він підходив досить принципово, все ж Бог послав банку випробування. Меблібанк підвісили не лише колеги з Економбанку і банків "Промінь" та "Конгрес". "Погода" в банківській системі стала непередбачуваною. І проблеми, звісно, зводилися не лише до міжбанківських кредитів, які позичальники не вкапилися повернати. Основна біда — обезцінення капіталу банку, спричинене нестабільністю економіки, недосконалім законодавством. Зайве було сподіватися і на підтримку акціонерів, бо через відсутність протекціоністської політики держави стосовно вітчизняного виробника в Україні в той період з усього світу завозилися меблі. Неважко уявити, в якій ситуації опинився Меблібанк, статутний капітал якого на шістдесят відсотків був сформований меблевиками...

Справді, проблем вистачало, і вибрались із них було зовсім непросто. Адже законодавство, на жаль, захищало позичальника, а не кредитора. А серед позичальників виявлялися й непорядні. Варто лише згадати про штрафні санкції — сім відсотків за день прострочки платежу. Або про нищівні податки — п'ятдесят п'ять відсотків від суми доходу. Або про рішення щодо сплати до Арбітражного суду держмита — десяти відсотків від суми позову. Цілком логічно виникало запитання: чому саме десять відсотків? Хіба не однаково, щодо якої суми приймати рішення? В Європі над нами сміялися... А Меблібанку було не до сміху: заплачено великий проші, а борт повернуто лише частково...

Але ж, якщо відверто, фінансову кризу переживав не лише Меблібанк. Здавалося, нерозвинену банківську систему України випробовують на виживання. Тож кожен банк шукав свій шлях, аби вижити. Одним мали змогу допомогти акціонери, до інших приходили нові акціонери, і банк змінював

На яблуні в нього ростуть груші.

власника. Окрім банки реорганізовувалися у філії своїх колег, значна їх кількість (кожен третій) припинила діяльність.

Стабільність роботи Меблібанку теж була порушена. Потерпівши фіаско на міжбанку, Меблібанк не став прикрашати свій баланс. І на звітну дату — 1 липня 1995 року — Меблібанк оприлюднив свої невеликі збитки. А за кілька тижнів в одній із газет з'явилася публікація, де серед дванадцяти збиткових установ (а на той час в Україні налічувалося аж 58 збиткових банків) було названо й Меблібанк. "Реклама" спрацювала. Протягом місяця після цієї публікації майже в десять разів падають обороти, банк уже не може забезпечити платежі, погіршуються показники ліквідності, як приби після дощу, починають зростати штрафні санкції. Меблібанк переводять у режим фінансового оздоровлення.

Безвихідних ситуацій, кажуть, не буває. І в даному разі було кілька варіантів виходу зі скруті. Та Меблібанк вибрав єдину правильний, зосередивши увагу насамперед на роботі з кредиторами та на стягненні простроченої заборгованості з позичальників. Найголовнішим завданням було повернення коштів восьми тисячам громадян.

Водночас стало остаточно зрозуміло: Економбанк кредит не поверне. Добилися рішення Арбітражного суду, яке дозволяло Меблібанку арештовувати філії позичальника. Але ж треба було йти коротшим, розумінішим, інтелігентнішим шляхом. Грамотний молодий юрист, заступник голови правління Наталя Медведєва знайшла підходи, які дали змогу блокувати роботу позичальника. Хоч і не весь борг, але ж 13 мільярдів карбованців Меблібанку вдалося таки зібрати з рахунку Економбанку, відкритому на Українській міжбанківській валютній біржі, куди надходили кошти від клієнтів. Звичайно, ситуацію це не вирівняло, але заборгованість дещо зменшилася.

Близько півтисячі підприємств, які мали рахунки в Меблібанку, відкрили рахунки ще в інших банках. Нових клієнтів не було й не могло бути: обманом заманювати до себе в Меблібанк ні звички. Мілевський розумів: головне правильно і спокійно управляти ситуацією. А як нею можна було управляти, коли з самого ранку діставали клієнти... "Де

наші гроші?", "Коли повернете вклади?", "Ми подамо на банкрутство!". Наталя Медведєва дивувалася: "Ну навіщо Вам, Леонід Анатолійович, щодня вислуховувати лайку та погрози? Ми ж нікуди не втекли. Повернемо все". Але Мілевський не міг інакше. Він приймав усіх недоволених, терпляче вислуховував, він ні від кого не ховався, він, як і вкладники, свято вірив, що гроші обов'язково будуть повернені. І бувало, дзвонили в банк просто щоб запитати: "Ви ще є? А Мілевський? Тоді чекатимемо. Мілевський — чесна людина" ... Так, Леонід Анатолійович розумів, що в даній ситуації найголовніше — не втратити довіри клієнтів і акціонерів. А знаходячи розуміння в НБУ, Меблібанк поетапно поліпшував показники діяльності.

Зовні, здавалося, все гаразд. Але насправді... Леонід Анатолійович ніколи в житті не почувався так важко. Часто здавали нерви, інколи доходив до відчаю. Усе те позначалося на здоров'ї: розболівся хребет,

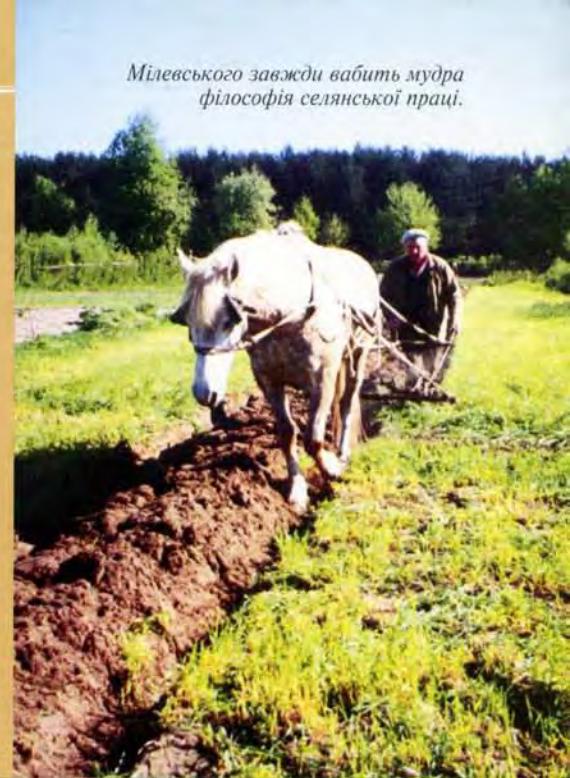
Сем'я Мілевських: старший син Віктор, дружина Валентина Федорівна, Леонід Анатолійович і молодший син Анатолій

навіть хода змінилася. Але про те, що відбувалося в душі, навіть найближчі на світі люди — мама, лагідна дружина — не повинні були знати. Він оберігав спокій усіх, хто йому довірився. І сім'ї, і друзів, і колег, і вкладників. Його принципами була чесна і прозора робота, порядність, професіоналізм і вміння тримати слово.

А люди, виявляється, здебільшого лукаві. Коли банк був на висоті, у 1995-му на день народження до Леоніда Анатолійовича завітало стільки людей, що він не мав часу з усіма зустрітися. А рівно через рік, коли банк перебував у глибокій кризі, банкіра прийшли привітати набагато менше людей, і, як не дивно, ті, з ким у нього були доволі суперечливі стосунки. Тільки той, хто був самим собою, — ним і залишився...

Не секрет, що люди, потрапляючи в певну ситуацію, ведуть себе по-різному. Був один банкір, котрий, потрапивши, як Мілев-

Валентині Федорівні завжди шастить знайти найбільший білий гриб.

ський, у скруті, все жалівся та плакався, намагаючись усіх розчулити, в кожного викликати співчуття. Леонід Анатолійович вважає таку поведінку принизливою. Не потрібно брати авоську, одягати старе пальто і безпомічно зазирати у вічі тим, з ким іще вчора у вишуканому костюмі від "Валді" неохоче вітався і в'яло просторікував про політику...

Меблібанк самотужки вибиралася з непростої ситуації. Вибиралася по-всякому. Передусім, поліпшуючи показники діяльності, мінімізуючи витрати, вводячи жорсткий режим економії. З різних причин чисельність працівників банку в той час скоротилася в кілька разів. Закрили філії, реалізували частину майна, здали в оренду транспорт. Найголовніше — їх розуміли, їх морально підтримували — Сугоняко, Паламарчук, Степаненко, Кірєєв, Медведев, Ющенко, Пархоменко, багато інших. Зігріта цією підтримкою, команда Мілевського трималася.

Одного разу в банк прийшов судовий виконавець. Отримавши рішення про стягнення заборгованості, не заспокоївся. Безпременно, реалізація стільців і столів нікого не цікавила — потрібні були живі гроші. Мілевський знову й знову вів із клієнтами переговори, обіцяв, обнадіював, шукав компроміс. Розумів головне: не допустити банкрутства банку. Адже за ним — не лише фахова дискаласіфікація, тягар недовіри колег, клієнтів на все життя, але й банкрутство підприємств. Ко му воно потрібне? У Японії, наприклад, після другої світової війни не допустили жодного банкрутства банку. І, до речі, японці кожен день свій починають із молитви за рідину фірму.

Леоніду Анатолійовичу боляче згадувати ті горікі часи. Люди по 3—4 місяці не отримували зарплати. Головний бухгалтер банку Таміла Степанівна Тарасенко не стримувала сліз. "Я позичала під три зарплати наперед, які потім не отримувала". Перед новим роком, а в Таміли Степанівні якраз день народження 1 січня, дзвонить їй подруга з Промінвестбанку. "Ну, як там ви? Може, гроші позичити?" "Ні, Галочка, — плакала у відповідь Таміла Степанівна. — Коли я їх зможу тобі віддати?" — "Ну колись же віддасте..."

Коли вдавалося щось продати і з'являлася готівка, переваг не було ні в кого — ні в керівництва, ні в підлеглих: заробили сто гривень, значить, кожному — по п'ять гривень авансу.

Важко сказати, що їх тримало. Сторонні не могли зрозуміти: "Невже в них стільки акцій?". Та, звісно, цей маленький колектив

У душі Леонід Анатолійович залишається столяром.

банк — щоправда, не розуміючи, для чого. Дехто просто хотів отримати дешеву інформацію про банківську систему України. Мілевський почувався легко: він ніколи не тримався за посаду, прийшов у банк не задля кредитування власного благополуччя і не mrяв, як казав Сковорода, про свої проценти. Тому йому легко було вести переговори. "Будь ласка, наш баланс, — розгортає папери Мілевський. — Так, він поганий, але правдивий: видно, де гроші поділися, на чому ми погоріли..." Жоден аудитор не сказав, що в цьому банку хтось поклав гроші до власної кишені. Може, тому й інвесторів знайти було нелегко. Один із них, гортаючи чистий баланс, іронічно зауважив: "Тобі банку не продати, бо з тобою не можна вкради".

"Треба знайти спосіб, як бути у цьому світі, притім не упокорюючись світові", — ці слова з книги Ореста Бедрія "Хто ти є!" часто повторював про себе Леонід Мілевський. Він з усіх сил шукав цей спосіб, і доля йому посміхнулася. У 1997 році прийшли нові акціонери, установу перереєстрували як Український професійний банк. Домовилися, що разом витягнуть банк із проблем. Спочатку справи, здавалося б, пішли на лад. Але ж акціонери не розрахували свої фінансові можливості. Пізніше виявилося, що їх підвели партнери і що обіцянки коштів у них просто немає... Криза 1998 року серйозно вплинула на фінансові можливості нового акціонера, і він відмовився від зобов'язань, наданих НБУ відносно санації банку... Нормативи Національного банку на цей час стали жорсткішими. Для їх виконання необхідні були великі кошти, а збитки минулих років сягали близько двох мільйонів гривень... Лавина проблем наростила... Та в січні 1999 року прийшла нова група акціонерів — молодих, діяльних прагматиків, які володіли сучасним менеджментом, вміли прораховувати ситуацію, мислили перспективно. Вони повірили Мілевському.

В ідтак в історії Українського професійного банку почався новий етап економічного зростання. Успішно, в короткі строки, банк долає фінансову кризу, погашає заборгованість перед кредиторами, забезпечує виконання економічних нормативів, нарощує капітал згідно з вимогами НБУ, збільшує клієнтську базу, розширює спектр банківських послуг, поліпшує якість обслуговування. Основні показники перевирають минулорічні майже в шість разів.

До банку починають поверватися фахівці: Валерій Леонідович Биков — із Правекс-

банку (нині очолює управління автоматизації та інформатизації), Анатолій Іванович Вороньков — з "Альфа-капіталу" (нині начальник служби безплеки), Лариса Станіславівна Кірдода — з банку "Аval" (нині заступник головного бухгалтера), багато інших. Люди завжди повертаються додому, туди, де їх люблять, де їм добре. А мікроклімат у банку, створеному і врятованому Мілевським, саме такий.

Нині в Українському професійному банку працює понад сто чоловік. Це вже колектив, яким треба вміти управляти. Леонід Анатолійович — керівник, який дає змогу проявити себе кожному. Він не прискіпиться до дрібниць, не обмежує ініціативи, а головне — не втомлюється хвалити й заохочувати людей.

— Якщо людині скажуть добре слово — користі з того більше, — говорить Мілевський, — коли врахувати, що в колективі — більшість жінок і багато з них — "чемпіони" щодо образливості. Це ж, як правило, люди совісні...

Леонід Анатолійович по-доброму сміється. Хоч, утім, мовиться про річ доволі серйозну і непросту: зуміти втримати жінок, коли вони працюють без зарплати, не допустити, щоб вони нервували, ридали...

— Співчуття — ось найвищий прояв думки, — філософствує Леонід Анатолійович. — Природа наділила людину двома полюсами: один — щоб сидіти, другий — щоб думати. І успіх чи невдача залежить від того, який полюс частіше використовується.

Мілевський ніколи й нічого не робить зопалу, під настрій, а зробивши — не розкаюється. Він не підвищує на підлеглих голосу, не гатить по столу кулаком. Але його не можна підвести — щось не виконати, забути. Якщо таке все ж тряпляється, йому наче стає гірко або боліче, або, може, соромно за підлеглого. І це впливає більше, ніж догана...

Леонід Анатолійович — психолог. Він знає: до кожного потрібен свій підхід. Деякі люди, наприклад, не вміють розштовхувати інших ліктями. А ми нерідко не помічаємо скромних. Помічаємо швидше галасливих, тих, хто любить славу. Часом вони незаслужено перебирають успіхи непомітних людей на себе. В Укрпрофбанку це не проходить.

Незабаром у Л.А.Мілевського відбудеться перша персональна фотовиставка. Це — одна з його фоторобіт.

Тут лідерів визначають за іншими параметрами — за результатом.

Взагалі, Мілевський з тих керівників, які найбільше цінують професіоналізм. Це його ідея — проводити в банку конкурси професіоналів. Леонід Анатолійович теж багато працює над самовдосконаленням. Жоден документ не проходить повз нього. Всі нормативні, законодавчі акти він вивчає особисто, підкresлює основні моменти, загострюючи на них увагу тих чи інших спеціалістів (не так, як це робиться зазвичай: документ вивчають підлеглі, підкresлюючи для керівника найважливіше).

І ще одна особливість стилю Мілевського-керівника: якою б напруженовою не була робоча ситуація, завжди знайде час усіх зібрати. Завжди!

Понад рік тому в банк заступником голови прийшов молодий Андрій Олексійович Лихочас, вірніше, його дуже вдало порекомендували сюди акціонери з донецького Промекономбанку. Місяці він чекав (Лихочас про це сьогодні каже відверто) якихось підступів, каверз, нещирості з боку співробітників. Придивлявся: а чи не сприймають тут його як наглядача від акціонерів? Згодом йому навіть ніякovo було, що так думав. Усвідомив, що в цьому банку стосунки й робота базуються на довір'ї і взаєморо-

зумінні, що тут нікого не підставлять, навпаки — завжди підстрахують.

— Леонід Анатолійович — класний керівник, — говорить Лихочас. — Позичальнику, який не повернув гроші, я б, мабуть, таку "міцну" фразу сказав! А Мілевський — супердипломат. Унікальність його в тому, що він у будь-якій ситуації залишається спокійним, виваженим, тактовним. Разом із тим, уміє повести розмову так, що й не помітиш, як приймеш його точку зору...

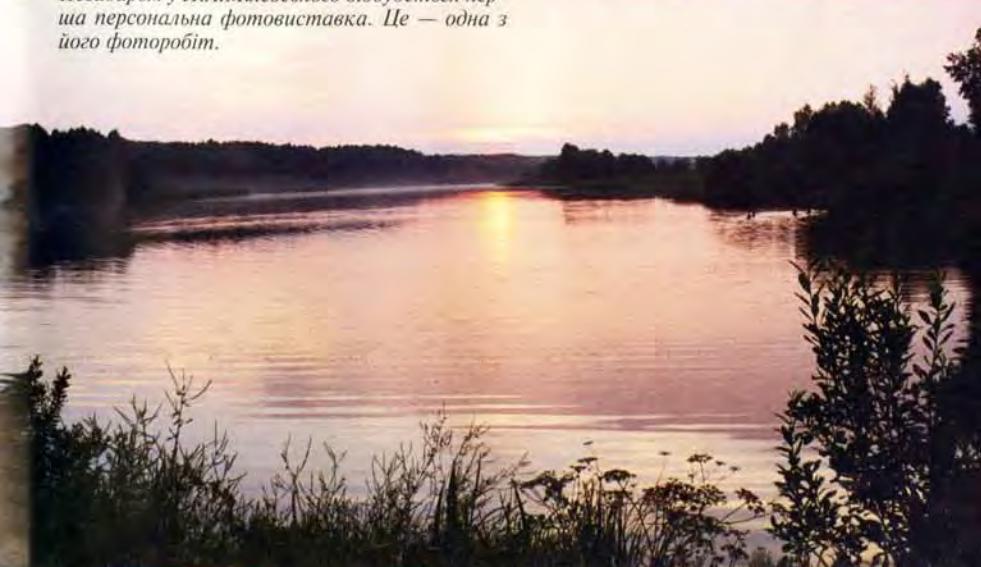
Взаємовідносини в банку будуються на довір'ї. Кажуть, хочеш дізнатися, які стосунки в керівника з підлеглими, подивися, чи буває він у відпустці. Якщо не буває, значить, боїться передати підлеглим свої повноваження, значить не довіряє їм.

— Це застаріла звичка — все тягнути на себе, — говорить Мілевський.

Він не погоджується з тими "новими" українцями, які працюють по двадцять годин на добу, прикриваючись від сім'ї, друзів, від нормальних людських стосунків необхідністю постійно думати про заробляння грошей. Людина живе не тільки для того, щоб працювати, вона не повинна фанатично віддаватися роботі. Людина працює, щоб жити повнокровним життям, і добре, коли улюблена робота дає таку можливість. Мілевський любить свою роботу, банк, але

Члени правління Українського професійного банку: Таміла Степанівна Тарасенко, Андрій Олексійович Лихочас, Леонід Анатолійович Мілевський, Наталія Георгіївна Медведєва, Василь Іванович Данилюк.

це не може замінити йому теплих радісних вечорів у колі сім'ї. Притулок для його душі — дача. Шість днів на тиждень він працює, а вихідний — для відпочинку і для Бога.

Сім'я для Леоніда Анатолійовича — святе. Все, що сам недоотримав у дитинстві, прагнув дати дітям. Балував їх, возився, грався з ними, допомагав учити уроки. Але при цьому завжди залишався вимогливим.

— Хто не шкодує різки, той не любить своїх дітей, — нагадує Леонід Анатолій-

Ще одна з фотографій Л.А. Мілевського

вич сентенцію Петра I.

Звичайно, це жарт. Діти в сім'ї Мілевських оточені турботою і любов'ю. Іх старший, Віктор, із дитинства дивував здібностями — у півтора року вже читав по складах. У школі йому навіть пропонували зразу йти у 2 клас. Хоча батьки не так радили тому, як засмучувалися.

— У здібних дітей багато своїх проблем, — розмірковує Леонід Анатолійович. — Та-ким дітям часто нещікаво серед однолітків, тому вони бувають внутрішньо неорганізовані...

Сім'я виховувала дітей власним прикладом, не прагнучи реалізувати особисті нездатності в діях. Адже в них така ж генетика! Леонід Анатолійович їх балував, але ніколи не паньковав. Ще зі шкільних років вони під час канікул працювали різнопробами, доводячи собі, на що вони здатні, заробляючи, як колись батько, на кишеневкові витрати, хоча на той час грошей у сім'ї вже вистачало на небідне життя. Обидва сини отримали вищу економічну освіту, нині вчаться в аспірантурі, працюють. Щоправда, конфлікт "батьків та дітей" не обминув і сім'ю Мілевських. Але Леонід Анатолійович ці проблеми сприймає по-філософськи, попереджаючи хлопців: "Коли вам буде по сорок, ви скажете: "О, як наш батько порозумівся!"

Справжня втіха для Леоніда Анатолійовича — його дача, яка пахне квітами, теплим медом і воском. Тут усе зроблено його руками. Будиночок, усі меблі. На дачі в нього є деревообробний верстат, на якому він постійно працює. Крім того, Мілевський — пасічник. Після кожного збору влаштовує дегустацію, пригощаючи своїх працівників запашним медом.

А який розкішний тут сад! За своє життя Мілевський посадив більше тисячі дерев. На дачі їх десятки. Він любить експериментувати. Наприклад, одна із яблунь уже не перший рік родить... груші. Наступного року, обіцяє, груша вродить на вербі. А яке море квітів! Кожна з них тішить зір, барва довговное барву. Дружина просто кохается в них. Десятки сортів тюльпанів — спільні хобі й сімейна гордість. За звичкою, вирощують, як усі, картоплю, різну городину. З барзу овочів не буває у них круглий рік. "Щоб ніхто не сидів без роботи", — сміється Леонід Анатолійович. Бо ж купити картоплю чи моркву на базарі сьогодні дешевше й

економічно вигідніше...

— Садити дерево або квітку треба з хорошим настроєм, — розмірковує Леонід Анатолійович. — Тоді вони не лише будуть напоєні природною красою, а й випромінюватимуть світлу ауру, яка поширюватиме хороший настрій на всіх, хто торкнеться їх руками або зором...

У розкішному саду Мілевських легко дихати. Тут заряджаєшся енергією і доброю.

Викохати такий сад можна, лише осягнувши істину життя. А ця істина — не лише у сонячних квітах і янтарних яблуках, а й у кожному прожитому дні, у моральності й вірі, у чистоті серця і далекості від суєти, у прагненні служити людям і любові до них...

У нього дружна й велика родина. З гордістю розповідає він про брата В'ячеслава — майстра ковзанярського спорту, якому в юності належали всі рекорди України, який працював тренером і виховав п'ятнадцять майстрів і кандидатів у майстерні спорту. Нещодавно його шестирічна донечка повернулася з міжнародних змагань у Хорватії, де зайняла друге місце. Тепло говорить і про сестру Ніну, називає її розумницею: з відзнакою закінчила Київський кооперативний технікум, торгово-економічний інститут, потім — Московський підінститут, довго працювала на викладацькій роботі, була головою правління комерційного банку, нині — головний бухгалтер у Кредитно-гарантійній установі.

Люблять вони збиратися у Мілевських у домі, погортати стари фотоальбоми, переглянути відеофільм, послухати пісні під гітару у виконанні Віктора. Нещодавно у квартирі, яку отримав ще в 1979 році на комбінаті, Леонід Анатолійович закінчив ремонт. Сам поклав художній паркет. Вітальні з ясена, меблі в дитячій кімнаті — теж творіння рук майстра-краснодеревника. Його дім світиться доброю, гостинністю, зігріває затишком. Так, як, зрештою, й офіс банку, стіни якого прикрашають старовинні українські ікони XVIII—XIX століть, мальовані сільськими Богомазами. І не лише прикрашають, а й створюють тут якусь особливу, освячену високістю духу, ауру, яка оберігає усіх, хто тут працює, захищає банківський бізнес і бізнес клієнтів УПБ.

Нині банк піднявся на певну висоту. За більшістю показників темпи його зростання в останні два роки вищі, ніж у середньому по всій банківській системі. Зокрема, подвоїлися чисті активи — на 1 грудня минулого року вони становили 106 мільйонів гривень, із яких 25% — високоліквідні. Лише торік розмір кредитно-інвестиційного портфеля потроївся і сягнув 73 мільйонів гривень. При цьому питома вага проблемних кредитів нині становить лише 1.86%, тобто значно менша, ніж у середньому по банківській системі України. Зростає й довіра до банку і з боку населення. В 2001 році обсяг вкладів населення порівняно з минулим збільшився

втричі, що, безперечно, позитивно впливає на ресурсну базу банку. Нині продовжується формування власного капіталу банку, який, з урахуванням субординованого боргу, збільшився на третину і нині становить понад 36 мільйонів гривень.

Мілевський чудово розуміє: якщо банк не розвиватиметься, його обженуть конкуренти. Тому завжди тримає руку на пульсі часу, запроваджує новації. Зокрема, велика увага приділяється картковому бізнесу. УПБ нині — основний акціонер (49%) національної платіжної системи "УкрКарт". Результатом дворічної роботи став реалізований банком на основі ПС "УкрКарт" 31 зарплатний проект (найбільші клієнти — завод "Київпродмаш" та ЗАТ "Фанпліт"). У стадії реалізації зарплатний проект із Корчуватським комбінатом будівельних матеріалів. Собівартість його реалізації на базі ПС "УкрКарт" дає банку змогу встановлювати банкомати на підприємствах чисельністю до тисячі працюючих. Ведеться робота, спрямована на інтеграцію ПС "УкрКарт" із міжнародними та локальними платіжними системами окремих банків. Результатом співпраці з іншими банківськими установами стало значне розширення інфраструктури обслуговування платіжних карток "УкрКарт" у банкоматах та пунктах видачі готівки, що належать банкам "Ажіо", "Авіатек", Укргазбанк, Інвестбанк (Київ, Львів, Одеса, Луганськ, Черкаси), планується охопити обслуговуванням також міста Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Сімферополь. Крім того, створюються територіально відокремлені безбалансові відділення, які дадуть змогу наблизити банк до клієнтів.

Одне слово, виконано основне завдання — забезпечено прибуткову діяльність. А це — найнеобхідніша умова фінансової стабільності та успішного розвитку.

Розповідаючи про банк і його керівника, я весь час думала про те, що їх історія — це, власне, історія розвитку всієї банківської системи нашої держави, професійного зростання банкірів. Зустрічаючись із людьми з Українського професійного банку, я бачила, що вони не прогнуть виставляти напоказ тільки хороше, не перебивають одне одного похвальбою про себе. Вони такі, які вони є. З проблемами, невдачами і перемогами. І це — типово для нашої банківської системи.

Сьогодні вже не хочеться й загадувати тієї сірої минувшини, коли вони леді плачали на клячі. Нині УПБ пересів на доброго, надійного коня. Він упевнено ходить, наближається до свого 10-річчя, яке відзначатиме 30 січня 2002 року. Дай Боже, щоб не стищував цей кінь ходи. Щоб, вступаючи в Рік коня, поставив собі за мету: завжди іти вперед. Красиво й гордо.

Людмила Патрикац,
"Вісник НБУ".

Аннотации

Владимир Стельмах. Монетарная политика как один из ключевых факторов экономического роста.

Анализируется влияние монетарной политики на процесс экономического роста в Украине в течение 2001 года. Определяются приоритеты развития банковской системы страны в новом — 2002 году.

Светлана Компаниец. "Теория и практика независимого аудита в Украине".

Заметки о четвертой Всеукраинской научно-практической конференции аудиторов в Киеве.

Олег Бакун. Развитие внутреннего аудита в Украине.

Отчет о Всеукраинской конференции "Становление и развитие внутреннего аудита в условиях трансформации рыночных отношений", организованной Институтом внутренних аудиторов Украины при поддержке НБУ.

Говорили банкиры о наболевшем.

Сообщение о совместном совещании руководства НБУ, АУБ и председателей правлений коммерческих банков, на котором банкиры констатировали положительные сдвиги, достигнутые системой в прошлом, 2001 году и наметили точки приложения усилий в году нынешнем.

Ирина Бушуева. Маркетинговая стратегия банка по депозитным услугам.

Рассмотрены варианты расчетов по депозитным вкладам. Определены размеры процентных ставок для различных вариантов, рассчитанные по критерию справедливости.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков Украины и перечню операций, на осуществление которых банки получили лицензию Национального банка Украины, внесенные до 1 декабря 2001 г.

Перечень банков, получивших банковскую лицензию и письменное разрешение Национального банка Украины на осуществление операций по состоянию на 1 декабря 2001 г.

Нумерация операций, на которые Национальный банк Украины предоставляет банкам письменное разрешение на осуществление операций.

Банки, исключенные из Государственного реестра банков Украины в ноябре 2001 г.

Павел Чуб. Теория нетрадиционного управления кредитным портфелем коммерческого банка.

Автор освещает теорию нетрадиционного управления кредитным портфелем и дает рекомендации по ее использованию.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 декабря 2001 года.

Аналитические материалы в форме графиков, характеризующие финансовое состояние банковской системы Украины по основным показателям активов и пассивов банков.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в ноябре 2001 г.

Учетная ставка НБУ, механизмы и объемы рефинансирования Национальным банком Украины коммерческих банков, средние процентные ставки НБУ и коммерческих банков, динамика роста денежной массы и другие монетарные показатели по состоянию на 01.12.2001 г.

Людмила Рябинина. Теория и практика кредитных отношений в Украине.

Рассматривается экономическая сущность кредита и обоснованность его отождествления со ссудой. Даётся критический обзор принципов кредитования и рекомендации использования их на практике.

Виктор Водохов. Повышение эффективности кредитования путем распределения функций в кредитном процессе.

Автор анализирует проект Положения "Об организации операционной работы банков", предложенный специалистами Национального банка Украины. Кредитный процесс предлагается усовершенствовать путем распределения функций между тремя новыми структурными подразделениями — фронт-офисом, бек-офисом и мидл-офисом.

Сергей Юржелевич. Основные принципы ипотеки и ипотечное кредитование.

Рассмотрены основные принципы ипотеки в аспекте соответствия им отечественного законодательства, проанализировано наличие предпосылок для эффективного функционирования ипотечного кредитования в Украине.

Общий внешний долгосрочный долг Украины (по состоянию на 30.09.2001 г.)

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за ноябрь 2001 года)

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за ноябрь 2001 года)

Владимир Загорский. Актуальное исследование вопросов экономической политики в Украине.

Рецензия на монографию В.А.Шевчука "Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України".

Рынок государственных ценных бумаг Украины в ноябре 2001 г.

Аналитические материалы в форме таблиц и графика о результатах аукционов по размещению облигаций внутреннего государственного займа в ноябре 2001 года.

Олег Белинский, Ирина Данилина. Создание и функционирование института первичных дилеров на рынке ценных бумаг.

Анализируется мировой опыт создания систем первичных дилеров на рынке государственных ценных бумаг. Обосновывается необходимость внедрения такой системы на фондовом рынке Украины.

Лариса Луценко. Векселя и кредиты: практические правовые аспекты.

Консультация юриста о порядке применения некоторых положений нормативно-правовых актов по вопросам оборота векселей и пользования кредитами.

Сергей Михайличенко. Евро — полноценная валюта объединяющейся Европы.

Проанализирован процесс создания единой европейской валюты. Оценены перспективы экономического роста Евросоюза и США.

О выпуске в обращение юбилейной монеты "200 років Володимиру Далю".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривны, посвященной 200-летию со дня рождения писателя, языковеда, этнографа Владимира Ивановича Даля. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятных монет "Модрина польська".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 и 2 гривни, посвященных исчезающему виду хвойных деревьев — лиственице польской (Larix polonica Racib), занесенной в Красную книгу Украины. Фотоизображение аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение юбилейной монеты "10-річчя Збройних Сил України".

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 5 гривень, посвященной 10-летию Вооруженных Сил Украины. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Андрей Папуша. Подарок нумизматам.

Сообщение о выпуске нумизматического набора "Обігові монети України", в который включены разменные монеты номиналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копеек, 1 гривня, а также юбилейная монета, посвященная 10-летию Национального банка Украины.

О выпуске в обращение разменных монет повышенного качества чеканки номиналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копеек и 1 гривня 2001 года изготавления.

Официальное сообщение о выпуске в обращение разменных монет повышенного качества чеканки номиналами 1, 2, 5, 10, 25, 50 копеек и 1 гривня 2001 года изготавления. Нумизматическое описание и фотоизображения аверса и реверса монет.

Евробанкноты.

Общая характеристика и описание основных элементов защиты евробанкнот. Фотоизображения евробанкнот номиналами 5, 10, 20, 50, 100, 200 и 500 евро.

Людмила Патрикац. В ладонях доброты, любви цветет — не отцевает сад.

Очерк о председателе правления Украинского профессионального банка Леониде Анатольевиче Милевском.

Annotations

Volodymyr Stelmakh. *Monetary Policy Is a Key Factor of the Economic Growth.*

The influence of the monetary policy on the process of the economic growth in Ukraine during 2001 is analyzed, as well as priorities of the country's banking system development in the new year of 2002.

Svitlana Kompaniyets. *Theory and Practice of the Independent Audit in Ukraine.*"

Notes on the fourth All-Ukrainian auditors' scientific and practical conference in Kyiv.

Oleh Bakun. *Internal Audit Development in Ukraine.*

A report about All-Ukrainian conference on "Strengthening and Development of the Internal Audit under Transformation of Market Relations" organized by the Institute of Internal Auditors of Ukraine and supported by the NBU.

Bankers Were Discussing Urgent Issues.

An information about a joint meeting of the NBU leaders, Association of Ukrainian Banks and chairmen of boards in commercial banks, during which bankers noted positive developments reached by the system in 2001 and set the goals for 2002.

Iryna Bushuyeva. *Bank's Marketing Strategy on Deposit Services.*

The variants of settlements on deposit accounts are considered. Sizes of interest rates for different variants, calculated according to justice criteria, are determined.

Changes and Addenda to the State Register of Ukrainian Banks and List of Operations Licensed by the National Bank of Ukraine as of December 1, 2001.

List of Banks and Operations Conducted on the Written Permission of the National Bank of Ukraine Granted to Banks as of December 1, 2001.

List of Operations Conducted on the Written Permission of the National Bank of Ukraine.

Banks Removed from the State Register of Ukrainian Banks on November 2001.

Pavlo Chub. *Theory of Commercial Bank's Nontraditional Credit Portfolio Management.*

The author considers the theory of nontraditional credit portfolio management and gives recommendations about its use.

Dynamics of Ukrainian Banks' Financial Position as of December 1, 2001.

The analytical materials in the form of diagrams, characterizing the financial position of the banking system of Ukraine by main indicators of assets and liabilities are presented.

Main Monetary Parameters of Money and Credit Market of Ukraine in November 2001.

The NBU discount rate, mechanisms and volumes of refinancing commercial banks by the National Bank of Ukraine, average interest rates of the NBU and commercial banks, dynamics of money supply growth and other monetary indicators as of December 1, 2001.

Lyudmyla Ryabinina. *Theory and Practice of Credit Relations in Ukraine.*

An economic essence of a credit and its groundless identification with a loan is considered. It is a critical review of crediting principles and recommendations are given about its practical use.

Viktor Volokhov. *Raising the Efficiency of Crediting by Distributing Functions in the Crediting Process.*

The author analyzes the Draft Provisions "On the Organization of Bank Operation Activities" proposed by experts of the National Bank of Ukraine. It is suggested that the credit process should be updated by distributing the functions between three new structural subdivisions - front offices, back-offices and mid-offices.

Serhiy Yurhelevych. *Main Principles of Mortgage and Mortgage Lending.*

Main principles of mortgage in the aspect of its compliance with the national legislation are considered, the availability of prerequisites for the efficient functioning of mortgage lending in Ukraine is analyzed.

Total External Long-Term Debt of Ukraine as of September 30, 2001.

Official Exchange Rates Set Daily by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (November 2001).

Official Exchange Rates Set Monthly by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (November 2001).

Volodymyr Zagorsky. *Actual Investigation of the Economic Policy Issues in Ukraine.*

A review of the monograph by V. A. Shevchuk "Balance of Payments and Macroeconomic Balance in the Transformation Economies: Experience of Ukraine."

State Securities Market of Ukraine in November 2001.

The analytical materials are presented in the form of tables and a diagram on the auction results of T-bills placement in November 2001.

Oleh Belinsky, Iryna Danylinia. *Creation and Functioning of the Institute of Primary Dealers in the Securities Market.*

The world experience is analyzed in creating the system of primary dealers in the state securities market. The necessity of implementing such a system in the stock market of Ukraine is substantiated.

Larysa Lutsenko. *Bills and Credits: Practical Legal Aspects.*

A consultation of the lawyer on the procedure for using some clauses of standard legal acts on the issues of bills circulation and credit usage.

Serhiy Mykhailchenko. *Euro is a Full-Value Currency of Europe in the Process of its Uniting.*

A process of creating a single European currency is analyzed. The prospects are estimated relating to the economic growth of European Union and the USA.

Issue of the Commemorative Coin "200th Birthday of Volodymyr Dal."

An official information on issue and a numismatic description of the commemorative coin of 2 hryvnias denomination dedicated to 200th birth anniversary of a writer, linguist and ethnographer Volodymyr Ivanovich Dal. Photos of the coin's obverse and reverse are presented.

Issue of the Commemorative Coin "Larix Polonica Racib."

An official information on issue and a numismatic description of the commemorative coin of 10 and 2 hryvnias denominations dedicated to the endangered species of pine trees - Larix Polonica Racib, which is listed in the Red Book of Ukraine. Photos of the coin's obverse and reverse are presented.

Issue of the Commemorative Coin "10th Anniversary of Armed Forces of Ukraine."

An official information on issue and a numismatic description of the commemorative coin of 5 hryvnias denomination dedicated to the 10th anniversary of the Armed Forces of Ukraine. Photos of the coin's obverse and reverse are presented.

Andriy Papusha. *Gift to the Numismatists.*

An official information on issue of a numismatic set of coins "Circulation Coins of Ukraine," which includes circulation coins of 1, 2, 5, 10, 25, 50 kopiykas and 1 hryvnia denominations, as well as a commemorative coin dedicated to the 10th anniversary of the National Bank of Ukraine.

Issue of Circulation Coins of Improved Quality of 1, 2, 5, 10, 25 and 50 Kopiykas, and 1 Hryvnia Denominations of 2001.

An official information on issue of circulation coins of improved quality of 1, 2, 5, 10, 25, 50 kopiykas and 1 hryvnia denominations of 2001. A numismatic description and photos of the coin's obverse and reverse are presented.

Eurobanknotes.

General characteristics and description of the main security feature elements of Eurobanknotes are presented. Photos of Eurobanknotes of 5, 10, 20, 50, 100, 200 and 500 Euro are presented.

Lyudmyla Patrikats. *In Palms of Kindness and Love a Garden Continues to Flourish.*

A story about Leonid Anatoliyovich Milevsky, who is Chairman of the Board of the Ukrainian Professional Bank.

До уваги авторів!

Шановні друзі!

Надсилаючи до редакції матеріали, просимо виконувати такі правила.

I. Вимоги до текстових матеріалів:

1. Стаття має відповісти тематичному спрямуванню журналу.

2. Рукописи для публікації подаються:

а) електронною поштою (litvinova@bank.gov.ua) або на дискеті (Word) та у двох роздрукованих екземплярах. Файл *.doc необхідно продублювати в *.rtf форматі;

б) паперовий варіант статті має бути надрукований на одній стороні аркуша 12 або 14 кеглем через два інтервали (29 рядків на сторінці, ширина полів зліва — 3 см).

3. Максимальний обсяг статті — 15 сторінок (30 — 35 тисяч знаків із пробілами), як виняток — 20 сторінок (45 — 50 тисяч знаків із пробілами).

4. Статті надсилаються українською мовою. Прізвища іноземних авторів, назви наукових праць, терміни тощо після викладу українською мовою подаються в дужках мовою оригіналу.

5. До рукопису додається анотація, в якій має бути стисло і чітко сформульована головна ідея статті та обґрунтована її актуальність.

6. У вихідних даних обов'язково вказуються прізвище, ім'я та по батькові автора (авторів), місце роботи, посада, вченій ступінь та наукове звання, службова та домашня адреси, службовий та домашній телефон.

ни, ксерокопія довідки про присвоєння Державною податковою адміністрацією ідентифікаційного номера (для іногородніх — адреса місцевої податкової інспекції). Необхідно також обов'язково поставити підпис.

7. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники подаються з посиланням на джерела (назва, місто, видавництво, рік, том, сторінка). Список використаних джерел подається наприкінці статті. Посилання в тексті на ту чи іншу працю позначається порядковим номером цієї праці за списком.

8. Статті подаються в структурованому вигляді: розділи, підрозділи мають бути виділені, з назвами (особливо для великих статей); головні думки автора та висновок виділяються в тексті напівжирним шрифтом, курсивом або підкресленнями.

9. До рукопису додається заява з підписами авторів про те, що надіслана праця не друкувалася і не подана для публікації до інших видань.

10. Скорочення, крім загальноприйнятих (скорочення мір, термінів, математичних величин), не допускаються.

11. Шрифти використовуються Times New Roman Суг, Arial Суг.

II. Вимоги до ілюстративних матеріалів:

1. До статті додаються якісна кольорова фотокартика автора або слайд (гірше — негатив), а також інші ілюстрації, придатні для сканування (непошкоджені, чіткі і якісні).

2. Якщо фотографія надається в електронному вигляді, то вона повинна мати роздільну здатність не менш як 300 dpi (Photoshop — формат .tif чи .eps).

3. Графіки подаються окремим файлом у Excel.

4. До кожного графіка обов'язково подається окрема таблиця даних, на основі якої він збудований, та його паперова роздруковка в кольорі. Зведені таблиці даних не бажані.

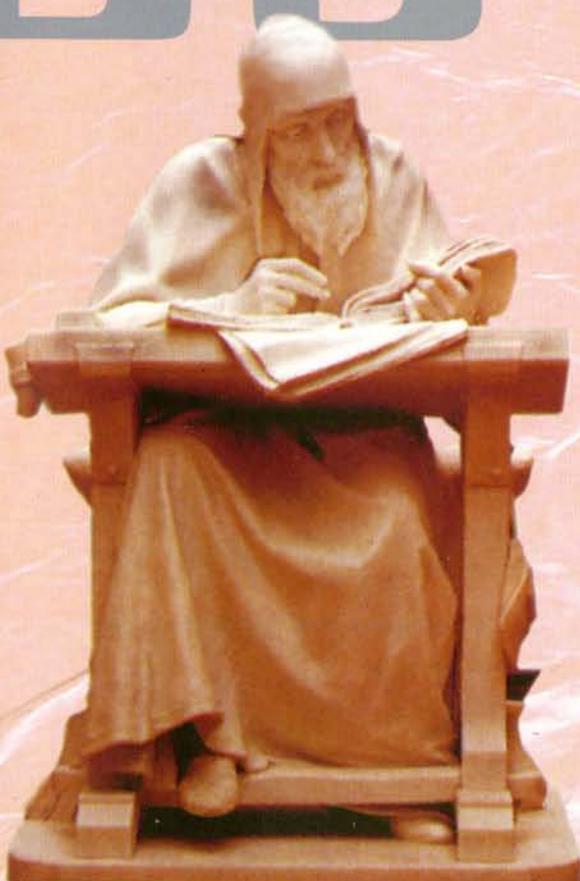
5. Таблиці і графіки повинні бути пронумеровані і мати назwę.

6. Подаючи весь матеріал у цілісному вигляді, схеми і таблиці слід додатково подавати ще й окремим файлом.

III. Статті, оформлені з порушенням зазначених правил, а також рукописні матеріали до розгляду не приймаються.

IV. Редакція передає статті на рецензії кваліфікованим фахівцям Національного банку та членам редколегії, а також залишає за собою право скорочувати і редагувати статті.

V. Відповідальність за точність викладених фактів не-суть автори.

З НОВИМ РОКОМ!

«Вісник НБУ» —
найкращий
подарунок
до свята

Вісник
Національного банку

